

322178

ПҮРВАН Б. Д.

-5843-

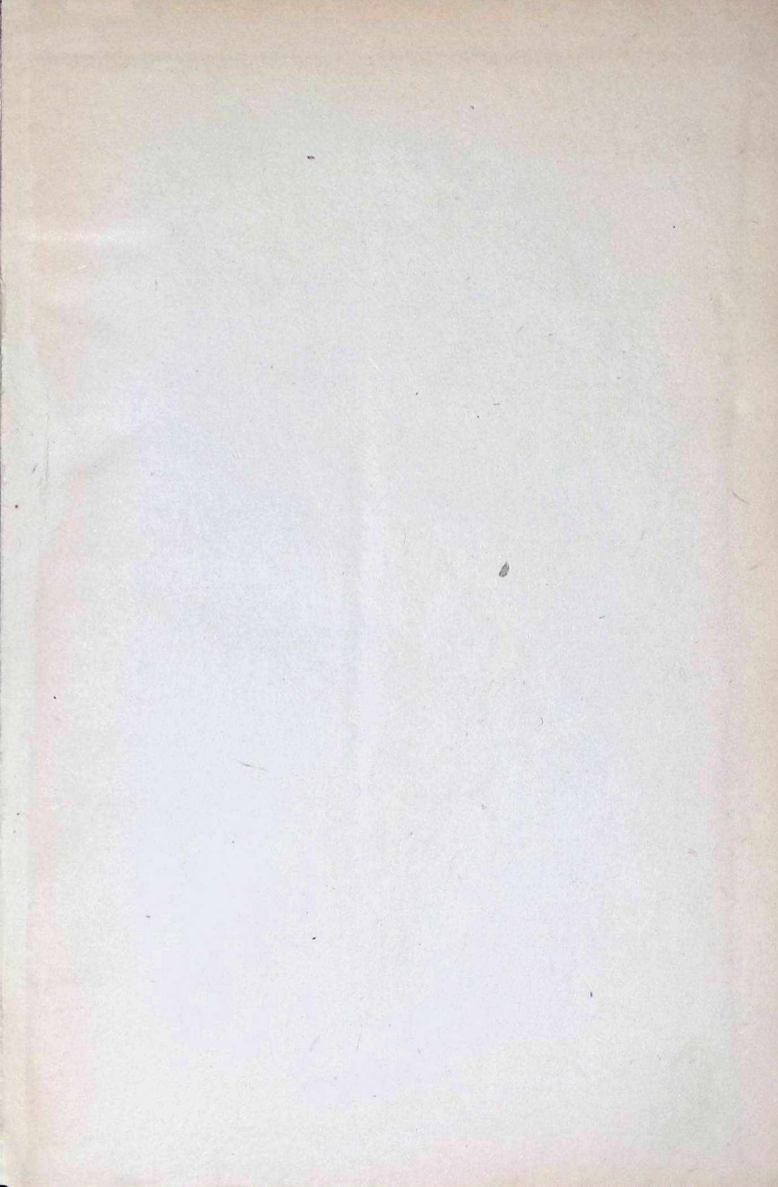
УМШЛГЪНА ДЕГТР

ЭКЛИНИ ШКОЛИН ХОЙРДГЧ КЛАСС

Гурьдгч гарц

Хальмг Гоеиздат
Элст—1940 ж.

Пүрвән Б. Д.

УС (КЭМ)

17

Умшлгъна дегтр

ЭКЛЦИН ШКОЛИН ХОЙРДГЧ КЛАСС

Гурвдгч гарц

5843-
- 2485
Ж

1986
1987
1985

Хальмг Госиздат
Элст—1940 дж.

БИБЛИОТЕКА
Калмыцкого научно-
исследовательского
ИНСТИТУТА
истории, языка и литературы

НАУЧНАЯ
БИБЛИОТЕКА
при
Саргосуйнверситете

322148

Бичкдүдин дун

Эрвлэсн машиндән суугъад,
Энъкр Москвагъан орнав.
Көгшн Кремльд кӯрад
Күндтә Сталиндән золгънав.
    Сталинә гаринь атхад,
    Сәәхн хӯвдән байрлнав.
    Седкл манд өгсн
    Сарул джиргълднь ханнав.
Йилгъән сәәнәр сурсан
Энъкр Сталиндән тооцнав,
„Сән“—гисн магтал
Сталинәс белгтә ирвәв.

(Ледженә Ц.)

Көвүд-күүнд! Энджл сургъулән улмар сәәнәр сурий, бийән
улмар сәәнәр бәрий!

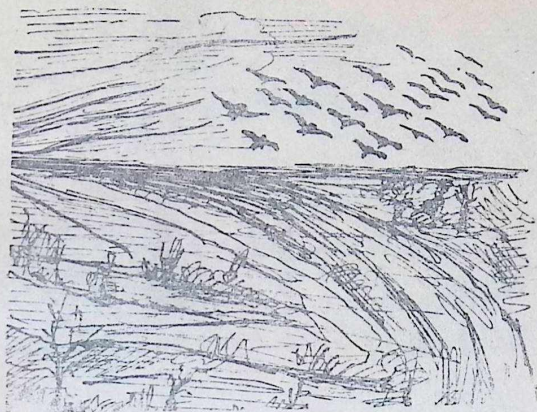
Намр

Намр болснь теegt сӓӓнӓр медгднӓ. Зунагъа шууг-
джасн оln шовуд, хорхас, анъгуд цӓӓрв. Шовуднь дулан
газрур нисцхӓв. Хорхас, зурмднь ичӓндӓн орцхав. Тег
номгърсн болв. Шууган уга, тагчг болв. Цонагъад халу-
лдг нарна кӓчнь хӓрв. Ӗдр болгън гилтӓ боран ордг
болв. Зунак нарид ӓгрсн. оln зӓсн ӓвсд, ода хурин кӓ-
чнд кӓкрӓд ирв.

Оln ӓмтн ӓвлд белдджӓнӓ. Колхоз малин хаша-бӓӓринь
ясджана. Оln ӓмтн ӓвлзньгӓн бас ясджана. Бичкдӓд
баглрад, школдан одад, сургъулӓн сурдг болцхав. Зу-
нагъа сул, эджго бӓӓсн школ, ода шуугата байрта болв.
Пионермӓд, сургъульчнр сургъульдан дутал уга ирджӓх,
сӓӓнӓр сурхин тӓлӓ зӓткдж, хооридан дӓрлдӓ делгрӓлв.
Йоста намр эклсинь сӓӓнӓр ӓмтид медгдв.

Цагин бӓӓдл солӓд, намр ягъдж болджахинь ӓдр болгън
шинджлтн. Цаг темдглдг календарь класстан кегъӓд, ӓдр
болгън темдглтн.

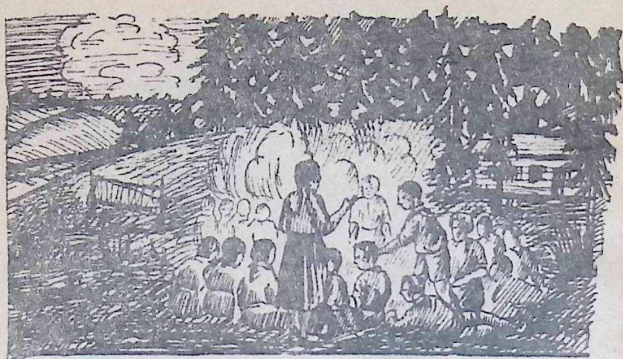

Намр

Көк огътргъун агъуг
Көшкддж үүлн халхлв,
Нарни күчн хәрдж
Намрин хур үсәрв.
Зерлг шовуд шуугдж
Зеллдж деегүр нислдв,
Дурта дуугъан дуулдж
Дулан үзгән темцлдв.
—Хавр күртл бидн
Холд нисдж йовнавдн,
Өмн дулан үзгт
Өвлзх мана күцл.
Өвләс менд гартн,
Өнр өсклнъ болтн,
Хәрү бидн эртәр
Хавр авч ирнавдн.
Донъгъддж иигдж хәәкрләд,
Дайлдж дживрәрн мендлв.

(Эрдюшә С.)

Зöргтá кöвүн

Намрин сö харнъгъугъинь та медит. Намрт сö дегд харнъгъу болна. Нег дáкдж бидн 4-5 кöвүн кеергшán үкр хáаггáд гарчкад оратввдн. Тегáд сö харнъгъу болдж одв. Не ягъй. Юмн үзгдхш, сар гартл гал түлáд сууцхах болдж шиидввдн. Цугъар öвс үмтáлдáд, дала öвс хураввдн. Намрин цагъан öвс үмтáхд йир амр. Цуглулсн öвсáн бичкн-бичкнáр түлáд төгáлáд сууввдн.

— Мана дунд áамтхá күн бáанү,—гидж генткн Лидж чочадж сурв.

— Уга. Кен áах билá. Áадг күн мадн дунд уга,—гидж нег дуугъар хáакрцхáввдн.

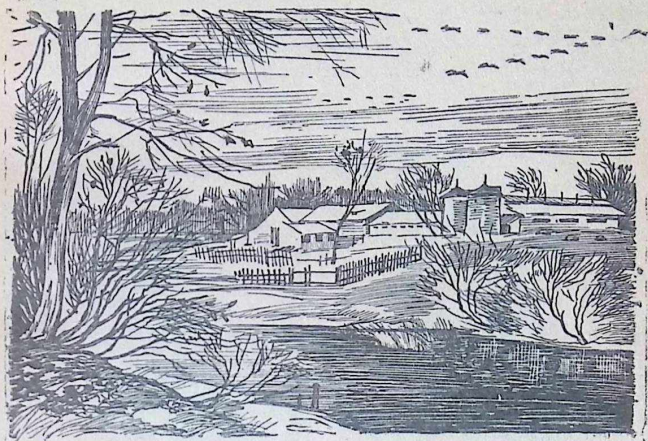
Тиигáд ю-бис күүндáд шуугад, инáлдáд бáаввдн. Сүүлднь залхурлдад, зáрмнь үрглв. Генткн Лидж ик му дуугъар:

— Ца, чон. Чон—гидж хáакрэд босв.

Гáрá дегд икáр ááчкáд, öбрáн бáасн кöвүнá хорма дор орад:

— Аа-ав, аава, гигъáд хáакрэд уульв.

— Гáавгáа зöргтá залувч гигъáд кöвүд Гáрáгъáр наад бáрэд инáлдв.

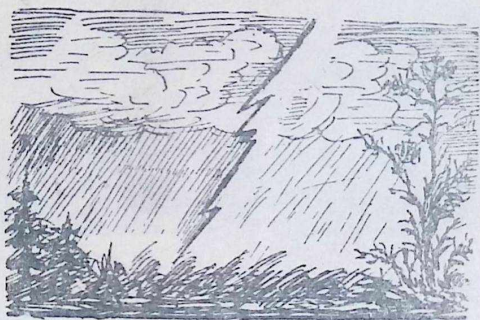
Намрин хадлгън

Сѳнӓгъӓ зѳвӓр серӓн болв. Ӗрӓн босад ӧвс хадхар седхлӓ, ӧвснд ик чиг ундж. Манахс эндр кӧдлмшӓн ора эклджӓнӓ. Намрин чиг унад, ӧвс чиигтӓрӓлнӓ. Нарн гарад, ӧвсн хагсти хадж болшго, чиигтӓ ӧвсн машинӓ шӓд зуугъад бӓӓхми. Тиигтл машигъӓн ясдж тослти, шалгъӓн бӓлӓдти гидж бригадир келв. Цугъар бедрцхӓв. Машигъӓн тослад, шалгъӓн бӓлӓдӓд шухр-шухр гилдв.

Бички Бата эцкдӓн дӧнӓ болад, шалгъӓн бӓлӓ эргӓлдж ӧгв. Намрин ӧрӓнӓ нарн дегшлӓд ӧдӓн гарв. Нарна кӓчн багърсн болад, сѳнӓгъӓ бӓӓсн ӧвснӓ чиигиг уданар хагсав.

Нарн аргъмдж турш гарад ирхлӓ, ӧвснӓ чиг хагсв. Залус ӧвсӓн эклӓд хадв. Бата хош деер ӓлдӓд, хот кедг Цагъанд аргъс тӓӓдж дӧнӓ болв. Бата эцкӓн дахад машинӓ цар туухар седлӓ, эцкнӓ дахулсн уга.

— „Цар үргхлэ, машинд бийн керчүлхч. Хош деер үлдэд Цагъанд дөнъ бол“ — гив. Бата аргъсан тун йовдж, машинэ а сонъсад, өвс хаддж йовсн улс гääхэд зогсв. Тра-та-та-та. тра-та-та-та.—гигъад өвснэ машин а гарад йовна. Бата ик болхларн сургъуль сурад, маши кедг инженер болнав,—гидж шиндв.

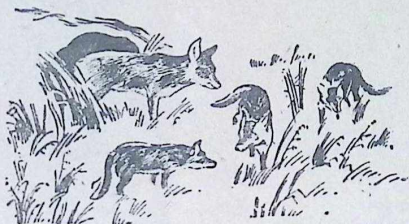

Салькта хур

Нег дæкдж би кеерас тугълмуд хуравв. Тугълмуд герас зөвар холд йовла. Тугълмудтан кърч йовтлм төгълнъдән үүлн бархлзад, ик салькн кōдлэд, гал цæклэд, огътргъу кърджннэд салькта хур негл суулгъар асхсн мет орв. Туудж йовсн тугълмудан хайчкад, хоргъг хääв. Хол биш искрд өвсн бääлэ. Укс гүүгъад, өвснд ирэд хоргъдвв. Генткн огътргъу күчтæгъар кърджннэд, газр кōгдлүлсн болад одв. Би нам аасн угав. Мана багш энүнэ тускар сäänар цæалгъдж өглэ. Дарунь хур гивв. Теньгрт сæахн солнъгъ гарв. Би тугълмудан туугъад хърдж ирвв. Зуна цагт салькта хур орна. Нег тиим сальктагъар орсн күчтæ хуриг, би нигдж темдгллäv.

Хур

Ўўли харлдж цуглрв,
Төгәлнъдән бӯркг болв.
Суулгъар асхси мет,
Шуугдж хур орв.
Одрин дуусн орв
Энъгднъ усн болв.
Горьк, сала, судлмудар
Гӯўгъад шорджнънад бәәв.
Хур гиисн хõн
Хугтан бичкдӯд хурв.
Хурин усн бальчгар
Хурдлад наадад шуугв.

Аратин кичгӯд

(З унагъа минн узсн.....)

Эндр би хадлгънас хәрдж йовад, зууран аратин кичгӯд ўзвв. Хадлгъна хошин наадк зоод бәәсн ик толгъан сӯд аратин кӯкн бәәдж. Нӯкнә амн деер аратин гурвн кичг бәәдж. Аратин кичгӯд йир керсӯ. Намаг õбрдәд одтл, нӯкнәннъ õбгӯр кõлләд наадад бәәщхәнә.

— Терчн холий, оч болхий — гидж кõвӯд нанас сурв.

— Хол биш, õмнк зо деер бәәнә.

— Оч бәрдж авцхай. Бәрдж авад, школдан õскхмн. Мана багш таасх.

— Ягъдж бърдж авхв тедниг. Нүктә болхла, нүкн-
дән ордж одх.

— Утад авхмн. Би арат утдж чаддв, мана аав арат
утджасиг үзләв,—гидж Гәрә келв.

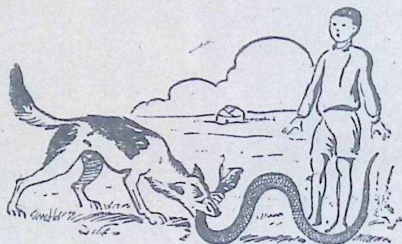
— Утхлаг үкдж одхгов. Аратин үксн кичгәр ю
кехв,—гилдәд шуугв.

— Не, ягъдж бърдж авий. Ухалцхай.

Көвүд шууглдж, аратин кичгүдиг утад әмдәр бърдж
авх болв. Хойр-гурвн хонгт гетәд, бърдж ядцхав.

— Не, әрлг цааран, өсәд ик арат болчкхлань үвл-
дән анъгъучнр бәрг,—гичкәд, гетдгән уурцхав.

Арат—керсј анъ.

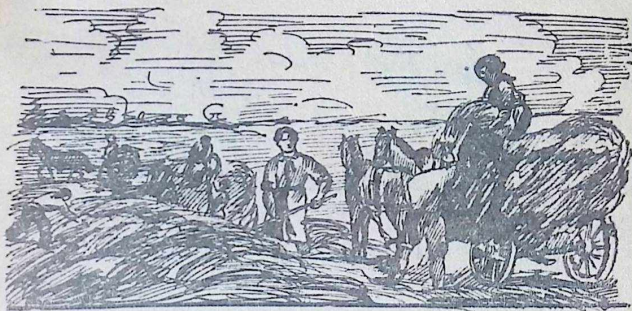

Шар хаджу

Мана герәс хол биш колхоз өвс хадв. Асхнд бидн
комныг деер одад наадг биләвдн. Шинкн хадсн өвсн,
канъкнсн сәәхн үиртә. Мана цоохр гидг нертә ноха
кевтлә. Генткн комныг деер кевтсн цаглам барун гарм
киит урсад одв. Би, чочн өсрәд босвв. Босад хәләхләм,
комныг деер нег ик шар хаджу кевтнә. Нанур хәләггәд
гәрәдх бәәдлтәггәр кевтдж. Би чочн әәчкәд, ормдан зог-
сад бәәв. Могъа нанур өнъг уга нүдәрн тәвл уга хә-
ләггәд кевтнә. Газрт кевтсн ноха генткн могъаггур
дәврв. Ноха могъаг таслад хазад кесг әнъг кеггәд оркв.
Могъа нохаг ам-хамринь, көлинь кесг хатхдж. Могъа
кесг әнъг болдж тасрв.

Ноха баахн зуур гиннджәггәд, гүүдж одв. Генткн

нанд дун орад хääкрэд уульвв. Мини дууг äмтн сонъсад, кесг улс гүүдж ирцхäv. Ирсн улс могоан тасрхаг үзцхäv. Намаг эвлэд хәрүлв. Би ирчкэд, ээждән келвв; Хөөнь ганцарн өвсн деер бичä кевт гидж ээдж келв.

Нөкдмүд

Үүлн бархлзад, хур орх бääдл гарал ирв. Колхозникуд сүл хадсн өвсән хурадж авхар адгъдж йовцхана 15-20 тергн зогсл уга ачад гарад бääнә. Сүүлинь ачдж йовна. Цань 200-300 шаху тергн өвсн үлдв.

— По, хур ортл бидн сүл тергн өвсән хурадж авч чадг бääдл угавдн гидж Очр келв.

Тингджәтл генткн шуугад, инәлдәд тиньгр кесг көвүд—пионермүд күрэд ирв.

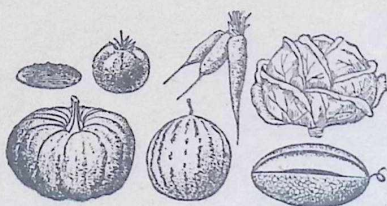
— Мендвт, ахнр, экнр. Бидн танд нөкд болхар ирвдн. Хур орхас урд өвситн зөөлцдж дууснавдн,—гицхäv.

— Мел кергтә цагла ирцхәвт. Сән көвүд.

Көдлмш буслад бääв. Көвүд зәрмнь царин өмн зогсад, зәрмснь өвс мааджурлад көдлв. Икчүднь тергн деер гарад, залуст дөнъ болдж ачлцв: тергн деерк өвс ишкәд давталдж өгв.

Кесг тергтә өвсд дару дарунь тешкәлдәд, скирд темцәд гарад бәәв. Колхозникуд пионермүдәр нөкд авад, хурас өмн өвсән хурагъад авв.

— Ахнр эцкиртән дөнъгән күргәд, залус болна гидг эн—гидж колхозникуд келн ханцхав.

Гаруд

Ут сахлта, цурдгър гестә,
Көк мәнъгрсн эн бәәнә.
Хазад авлчн, хойр нүднәсчн
Хар номльсн эврән гооджх.

Дала оln хамтхасарн
Дали давхр хувцлсн
Тешкгр ик хавстн
Тонталдад эн бәәнә.

Агъурцгуд ургъад, болад,
Улм шарлад икдәд йовна.
Ў түмн кү оньслчксн
Ўүдн уга гер кевтә бәәнә.

„Бийим бичә кәндә,
Билцрн гидж бәәнәв“—гисн
Чинчхр улан помидор

Чиктхләд толгъагъан доргшан кегъад,
Тешкәгъад унтад кевтнә.

Намр болад ирв.
Насн мана көгшрв.
Асрсн әмтнә теджәл
Әмтәхн хот болнавдн.

Тяалвртя туульс; 1. Ёдн уга герт ё түүмн кун.
2. Кеер нег хё оркчклав, ёрүнднй одад хялахля
нүднй бұлтэгяд чикнй сертэгяд баадж.
Тяалврнй юмб? Олдж автн.

ГАРУДИН ХОРТД БОЛН ИНЬГҮДНЬ.

Гаруд багцин хортд

Энджл ургъц сән болв. Гаруд, багц йир сәәнәр ургъв. Нег дākдж, колхозин гаруд, багцин ургъмлмудин бүүр деернь эрвākās элвдждж нислдād, нārхн цагъан өтд баагъад бāāv. Ургъмлмуд сāахн шавшад ургъджагъад хатмл болад бāāv. Колхозин гаруд, багц гарддг Очр нег хālādж йовад теднинь үзв.

—Эн өтн, эрвākās элвдждж юм амрашго. Эдн гаруд, багцин хортд гндг эн. Эдннг уга кехин аргъ хāах кергтā,—гив.

Өдрин бийднь Очр Элст орад, гаруд, багцин хортд алдг эм авч ирв. Тер эмән уснд зуурад урсхачкад, хортд бāāsн газрт цацв (тер эмиг агрономин зааврар уснла нāārүллā). Эм цацсна манъгъдуртнь ирād хālāхлā, темснā бүүчрмүдин дорнь үксн цагъан өтд, эрвākās дала бāādж. Түүнās хооран хортд колхозин гаруд, багцд уга болдж одв. Колхоз багц, гарудасн сән ургъц ургъадж авв.

Колхоз хор авч ирād, хортдт цацхла эврән гаруд багцта колхозникуд бас хор цацв. Тедн бас хортиг тингджд дарв.

Гаруд, багцин хортднж медн, дарунь эс ноолдхла, күч өгшго, гарута болх.

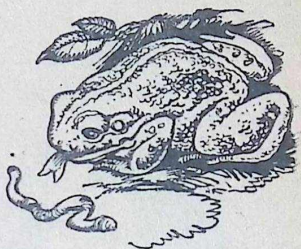
Зунагъа тадн гертāн, эс гихлā колхозин гаруд-багцд нбд-лвт, одвт? ю темдглджд үзсән келтн.

Меклә

Эндр ик хур орв. Хур гиихлә, гарад усар гүүгьад наадввдн.

— Меклә, меклә!—гигьад көвүд хяакрлдв. Энд, тенд мекләс гәрәдлдәд зулцхав.

Меклә күүнд төрүн хорлтан күргхш, зуг гартан, альхн деерән, бичә автн. Меклән махмуднь цугьар үйн болдмн. Үйдүдәснь хорта шалдрнь чиг гарна, — гидж мана багш келлә, — гидж Бадм келв.

Меклә өдрт чиигтә газрт амрад кевтнә. Ора болад ирхлә, хот хяагьад, өсрдж авад гарна. Өтн, хорха йовдж йовхла, эс медгчәр мис кевтә гетнә. Өөрдхләннь меклә келәрн хавлад бәрнә. Юмн, шаб! гигьад ә гарад одна, хорха уга, меклән амнд бәргднә. Меклән келн йир акад бәәдлтә.

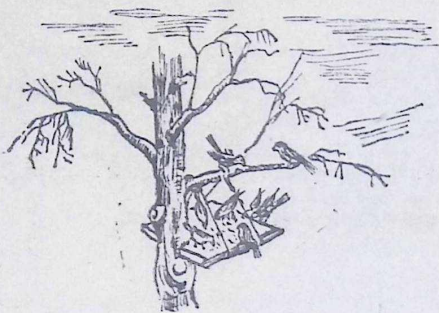
Меклән келн амнла келнә бахлурарн бәрлдәтә биш, өмнк үзүрнь бәрлдәтә, артк бахлурнь сул. Юм бәрхләрн амнаси келән хаяд бәрнә. Келнь зуурлдси чииктә юмар бүркәтә, тегәд хорха-хотиг келндән наалдулад бәрнә. Келәрн „шаб“ гигьад цокчкад, наалдулдж авад нүдән аньад зальгчкна. Тер кевтән сөөнъ туршарт аньгьучлна. Кесг хорха, гаруд багцин өвснә хортд иддж чиләнә. Меклә күүнд туста, бичә алтн. Терүг аллгьнасьн халчлтн.

Шовуд—күүнә иньгүд

Мана теегт, садмулт бәәси олн зүси шовуд—күүнә иньгүд, нөкдмүд болдмн. Богширгъас, керәс, хар-шовуд гарудин, багцин, садин болн теегин өвснә олн зүси дарнъх-хортдиг иддж хорана. Зурмн, хулгънг, царцаха—гарудин, багцин хортд. Эдн күүнд ик гару өгнә. Күүнә иньг олн зүси шовуд уга болхла, ю чигн ургьадж тесдж

Болшго билә. Хәрнъ тер мана нѳкд—иньг шовуд кўўнд ик дѳнъгән кўргнә. Оли зўси шовуд алад, ўўрмўдинъ хамхлад йовдг улс бәәхлә, тер улс олд хорлтта йовдл гаргъджана.

Эврәннъ шкодан эс гихлә класстан багшари гардулад „шовудин иньгўд“ гидг кружок гаргъти. Тер кружокт цугъар орад, кўўнә иньг шовудиг дәәллгънәснъ, аллгънаснъ харсад асрти. Терўгәрн ори-нуттан ик дѳнъгән кўргхт.

Шовуд мана иньгўд, тедниг харсий, асрий.

Бичўрний, аль йозурний

Кезәнәгъә кўн бодницг тәрдго бәәдж, нам бодницгиг зон гидг юминъ меддго бәәдж.

Нег байн кўн дегтр умшджагъад, тенъге гатц бодницг гидг сонън темси бәәхиг умшдж медв. Тер темснўр дарунъ әмт йовулад, авхулад, эврәннъ газртан тәрв.

Тәрси бодницг сәәнәр ургъна. Цецкәләд, цецкәнъ унхла, ормднъ бўчртнъ икәрн янъгъгин кир могълицг ургъна.

Тер байн бодницгин бўчўрт ургъси могълицгиг хураджавна, манъгъдуртнъ ѳөр шидриннъ баячудан наар гигъад, сонън темсәрн гиич кенә. Бодницгин бўчўрт ургъси могъл-

цган шарад цугтаннь өмн тавад өгнә. Ирсн улс экләд идджәгәд аман бирчилгәд, чирәгән арнилгәцхәв. Эзнь авад идхләрн гашунинь оч медв. Йир гашун бәәдж. Те-гәд уга кетн — гидж уурлв. Боднцигиг таслад, йозуарннь сөнәгләд хайхла, йозуринь дахад могьлцг юмс гарч ирна.

— Альков эн унәгдннь ургәсн могьлцгудинь бол-гәд иддж үзий, ямарандж гинә.

Чанад иддж үзхлә амтнь йир сән болна.

— Э, би йир гәргтә бәәджв. Унәгинь малтад тем-синь авхмн бәәдж, би бучрәсннь темс хәәнәв, терүнәс наа-ран әмтн боднциг элдг болв.

Сад

Шууглг джиргәдг шовудин
Шууган тату болв.
Сарсасн, көкрсн хамтхасд,
Шарлхдан диилнәггү болв.
Ургәд көкрджәсн темсд,
Ода болад минчилднә.
Удалдад, минчилдәд, шарлдад,

Ациннь үзүрт дүүджнълднә.
Альмн, кедмн минчилдәд,
Авад идхиг эрлднә.
Орг, чи абрикос—цугъар
Элчн белән медүлнә.
Ик, әмтәхн темсдиг
Элвгтнь ургъадж авхар,
Өдр сө уга,
Хавр зун уга
Хәләсн оln колхозникуд
Ханлта ургъцан авв.

Х а л ь м г и н   ү л г ү р :

Өгсәйн авдг, тәрсәйн хаддг.

Талдан садин ац

Кеер салат, зерлг альмна модн ургъдж. Нег хотнд сад тәрдрг, садин эв сәәнәр медсн кӯн бәәдж. Нег дакдж тер кӯн кеер йовдж йовад, ургъсн зерлг альмна мод үзнә. Тер модиг унъгднъ гем гаргълго авч ирәд, эврә сад дундан тәрчкнә. Хөөтн джилднъ одак кӯн гартан матъхр хәәчтә садтан ирнә. Зерлг альмна модн сәәнәр ургъад бәәдж. Тер кӯн зерлг альмна модна ацмудинь цугтнь хәәчләд авчкна. Зерлг модна ац уга го голнь үлдв. Зерлг модна орагъинь керчкв, тегәд дееркинъ тесләд шуулчкад, талдан сән тохмта альмна бөөр—ац авч ирдж тәвв. Зерлг модна ац теслчкәд, йоста сән тохмта альмна бөөр—ациг тәвчкәд, кенчрәр таг кедж боочкад, юм түркәд ширдүлв.

Талдан модна ац бийдән наалдулад тәрчксн зерлг альмна модн, баахн зуур ургълго бәәджәгъад, экләд ургъв. Тер юнъгад гихлә, шин бичкн модн болад ургъдж өдв. Наалдулсн талдан модна ац бас ургъв.

Талдан модна ац зерлг моднд ургъчкад, шим-шүү-синь уугъад улм ургъад йовна. Хамтхаслад, шин бөөр ургъад, бөөрәс ац ургъад, ацас сала гарад, улм өсәдл йовна.

Гурвн джил болад, шин садин модн цецгәлв. Цецгәнъ унад, ормднъ бичкн могълцг юмс ургъв. Альмднъ

зерлг, хату, ишклнъ биш, ик, улан, сӕахн ӱнртӕ, джӕӕлн альмн ургъв.

Дегд сӕн темстӕ садин модн болдж гарв. Тегӕд тӱӱ-нӕс эк гаргъдж авад, урдклань ӕдлӕр ӕмтн тӕрдг болв.

Мичуринӕ садт

Мичурин сад тӕрдг нертӕ кӱн. Эн кӱӱнӕ нернъ цуг СССР-т алдршв. Олн зӱсн тохмта темс гаргъхин тӕлӕд дамшлгъна (опыт) кӕдлмиш кедг кӱн. Киитнӕс ӕӕдго сӕн тохмта, сӕн темс ӕгдг сад ургъасн кӱн.

Бичкн садас ургъцинь цуглулдж авхд амр. Дакад асрхд бас амр. Эн улан, минчилдсн чи ургъсн ац бӕӕнӕ. Нег ацднъ 50—60 чи ургъна.

Чингъин сад бӕӕнӕ. Стол деер бугъшт ургъна. Эн бичкн сад амрсн хӕлӕвр уга болчкад, йир ик ургъц-темс ӕгнӕ. Дакад темсднъ шикр ӕдл ӕмтӕхн. Иим бичкн садмудт ик орм керглгдшго.

Мичуринӕ садт альмн, кедми йир ик. Зӕрмнъ кӱӱнӕ толгъан дӱнъгӕ. Сад хӕлӕдг улс зӕрм альмна модн дор унтхдан ӕӕцхӕнӕ. Кемр сад дор унтдж одхла, ӕрӱнднъ эрки биш нег ик шишктӕ боснач. Иим садмудин альмиг хавлдж авхин кергт, альхан икӕр делгдж бӕрх кергтӕ.

Мичуринӕ садт олн зӱсн темсн ургъна. Гарсн темсднъ ик болчкад, кӱчр ӕмтӕхн болна.

Мичуринӕ садт кесг сӕн, сӕахн юмн бӕӕнӕ. Кесг садин кергиг меддг улс хӕлӕдж дасхар

Мичурин

ирцхәнә. Мичуринә садт кесн опытиг авад, садин керг медәчнр икәр тархаджана.

Эн ирсн улс Мичуринә садин тохмта темсиг кинтн, тас ургъадж гаргъад уга газрт тәрәд, ургъадгиг дасджацхана.

Мана советин орнд, Мичурин сән тохмта сад тархагъад, дакад садиг ягъдж асрх-хәләхин туск сургъуль эрдм делгрүлсндән ик ончта бәәсмн. Наснь ирәд, шалтгин зүүләр эн алдршсн туск медрлтә Мичурин 1935-гч джил өнъгрв. Мичуринә күцәдж йовсн керг ода улм цааранднь делгрх зөвтә, тер юнғәд гихлә, Мичуринә номиг дассн

улс мана Советин орнд олт.

Манач

Зун чиләд намр экләд ирв. Колхозин садин альмн, кедмн йосндан сәәнәр болцхадж. Цугъар минчилдәд, улалдад, шарлладад бәәдж. Колхозин садиг колхозник Очр өвгн асхн болгън манна. Өвгнә ач бичкн Лидж көвүн оньдинд авгъан дахдж сад манхар сурдмн.

— Чи сад манх биләч, ховха, унтдж одхч,—гигъәд авгънь дахулдм биш.

Нег дакдж Лиджиг дегд икәр сурад бәәхләнь, авгънь зөвшәрәд келв:

— Не, Лидж, эндр намаг дахад сад оч ман, зуг чи, ховха, унтад сад дәәлүлчквзәч,—гив.

— Уга, би нам өр цәәтл чирм гихн угав, худл гиджәхлә, авгъ та эврән үзхт,—гидж залурхдж келв.

Нарн суухла Лидж авгъан дахад, сад манхар ирв. Садт йир тагчг. Одрәннь шуугджасн то уга олт шовуд тагчг болдж оч. Сар сарул сәәхн сө болв. Авгъ өвгнь Лидждән буугъан өгчкәд, бийнь кевтджәгъәд, келв:

— Не, Лидж, мә эн бу, колхозин олна зөөриг сәәнәр хар, төрүц бичә унт,—гив. Лидж бууг авад сад эргв. Зөвәр удан йовад эргджәгъәд, нег модна унъг деер ирәд

хаджулдс гигъад тўшад суув. Өрүндән үр көвүдтән сад ягъдж мансан келхән санчкад, байрлад сууна. Удл уга нөөртән диилгдәд ирв; генткн хаджугъаснь нег кўн тўл-кәд оркв.

— Гәвгъәл гидг манач бәәджч!—гив. Лидж ўкс босад нүдән нухад хәләхләнь: авгънь өөрнь наадлад зогсдждаж, деегшән хәләхләнь, сар чигн уга, шар альмн чигн уга, бдр болдж оч, нари зөвәр деер гарчкдж.

Итклтә маначнр

Нег селәнд ик темстә сад бәәлә. Сад йир ик темс өгдг бәәдж. Олн зўсн темсн ургъдг билә: альмн, кедмн, чи нань чигн. Хавр болад ирхлә, сад көкрәд, хамтхасар бүркгднә.

Нигт садин ацмуд заагур кесг шовуд үүрән ясад джиргълднә. Намр болад ирхлә, хамтхасдин хоорнд минчилсн улан альмд, кедмд минчилднә.

Нег дакдж селәнә көвүд хурлдад, садт ирцхәдж. Ири шовудин үүрмүдиг тарадж. Көвүд дәәсән дарчкск мет байрлдад, дууллад хәрцхәв. Күүкд хәрхлә, шовуд үр талан ирчкәд, цугъар чама гигъад, арагъан зуусн бәәдл гаргъцхав.

Эргдг тачал уга болад, шовуд садас нисәд әрлцхәв.

Намр болад, дакад дарунь өвл ирв. Экләд дакад шин хавр болв. Өмнклә әдл, садт шовуд шууглдхш, ә уга бәәнә. Садмуд сәәнәр бүчрләд, цецгәләд ирв. Садиг цугъарагъинь эргүләд хәләхлә, кесг хорлтан күргдг хорхас хурдж, урднь эн хорхасиг шовуд әрлгъдг билә. Эн хорхас сад деер бәәсн цецгәсиг, хамтхасдинь идәд хайчкв. Садмуд хоосн модн болад бәәцхәв.

Намр болад ирв, өмнкләрн әдл темс күләджәсн улс хоосн үлдв.

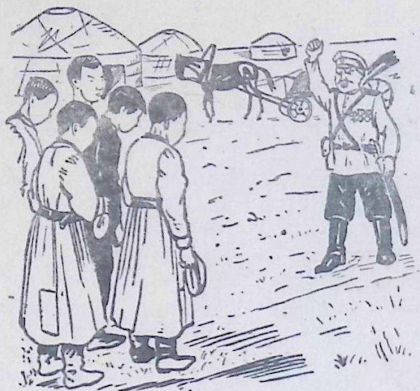
Кезә чигн шовудин үүрмүдиг тарахмн биш.

Урд цаг болн ода цаг хойр

Мана эк, эцкир, ахнр, эгчнр кезәнәгъә кесг арвн джил хооран, хаана йосна цагт ик түрү, зовлиъта дадж-рлгънд бәәдж.

Мана школин багш терүнә тускар нигдж келв:

— Урд, хаана йосна цагт, нойн зәәснъ, байн аль сансарн бәәдг билә. Угатә, яльч улс оньдинд теднә мухлад йовла. Орүн нарнас асхн нари суух күртл нургъан ондәлгъл уга байна кәдлмш кедг билә. Угатә яльч улс оньдинд түрү-зүдү, өлн бәәдг билә. Амтн харнъгъу, шаджна бурхна мекд бәәлә. Угатырнн бичкдүдт сургъуль сургъдго билг.

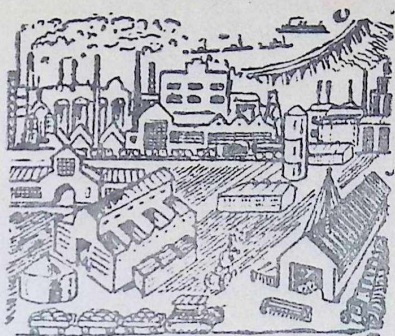
Тер цагт йосиг хан нойн, зәәснътәгъән, баячудтагъан гартан бәрдг билә. Уга-яду улс төрт уга бәәсмн.

Ода

Уга-яду, яльч, кәдлмшч, дундин теджәлтә улс төр йосан гартан авв. Байн, нойн, зәәснъ, кулак улс уга кегддж класс болдгнъ үндсарн сөнъглгдв.

Угатә, яльч, дундин теджәлтә улс колхозд ордж чидлән негдкв.

У кәк теетт колхоз, совхоз күч авч өсджәнә. Мухлад йовсн амтс дөрвн зүсн малин тоогъинь болн тохминь ясдж бәәнә. Газран энъгднъ хагълад, буудә, темс тәрдж ургъадж, газрин олз үздг болв.

Коммунистическ партин гардлгъар, Ленинă заасн хаалгъар, Сталинă кӱтлврӱр социализм тогтагъад, байрта сӱн джиргъл тосхджана.

Адучин туудж

Кӱвӱд ӱдин хотан шинкн уугъад дуусв. Нургълдж газа, школин бӱрк садин сӱӱдрт, ногъан деер кевтцхӱнӱ. Хур, чиг уга, дегд ик салькн чигн уга, кӱчнь хӱрсн нарта намрин ӱдр билӱ. Сад савигъад, шар хамтхасднь йозуртнь унсн бӱӱнӱ.

Мана школин герин бешмӱд тӱлдг Адуч ик шогч, оln туудж меддг ӱвгн. Адучин нег кӱлнь догълнь.

— Адуч, кӱлӱн ягъдж хугъллат?—гидж Гӱрӱ нег лӱкдж сурв.

— Э, би танд кӱлиннь туск туудж келӱд уга бӱӱджв. Не цугартн, сонъстн,—гигъад, Адуч хугърха кӱлӱн гоолад суув.

— Кезӱнӱ би Багъ-Чонса ӱнъгин Эмбӱ зӱӱснъд адуч йовлав. Мӱрднь 4—5 минъгъ кӱрч ӱссми. Адунас талдан ӱкр, темӱнь бас тоолдж болшго—дала билӱ. Бидн 10 гар адуч заргдж бӱӱлӱвдн. Баахн цагтан ӱвтӱ билӱв. Нег дакдж Эмбӱ зӱӱснъ наар гидж дуудулдж. Цаг тӱдӱл уга ирвв, махлагъан авад намчлад суунав.

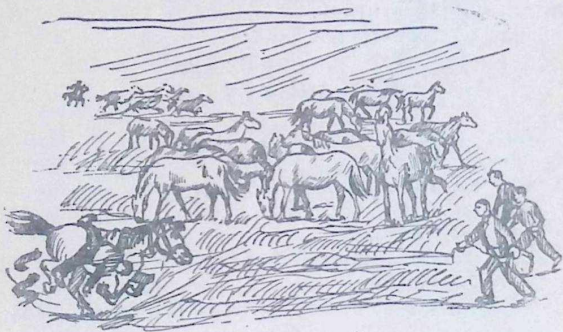
— Не, Адуч! Мини адучирт ӱвтӱ гиснъ чи болджа-

нач. Нааткснь нохас, эв уга гяргүд,—гичкяд цааранднь келв. Галзн аджргъиг эс меднч? Тегяд терүг нанд саянар сургъадж ас. Адун оли болв чигн ундг нег сан мори уга,—гив.

— Аргъ уга... күцяхв... гигъад гарвв. Тер галзн аджргъ кедү догши, кесг адучнр сургъадж ядад баясмн. Терүг сургънав гигъад гурвн күн үксмн. Манъгьдуртнь арв гар күн ара гидж аджргъиг тохв. Энд-тендэгьурнь эргджягъад цеб мордвв.

Аджргъ сана авхуллго туульв. Тора йовлав... Гентки хазарин джола тасрхла, гедрган тусвв. Цаарандкинъ медхшв...

Ухан орад серхлэм, хойр колм баясн угань медгдхш. Түүнә хон 4-5 сард кевтад ара гидж орасн колта болдж эдгвв. Идгг уудг хот уга, колдмш кедг аргъ уга болв. Сүүлднь заяснъгас донъ сурхар одвв.

— Кишго, эв уга ноха! Мор ундж чадшго юмн мор уннав гигъад сенъкадг,—гигъад уурлад, донъ огл уга кобчкв.

Түүнәс нааран орасн кол уга үлдвв. Кезанә заяснъ, баячуд мана эцк, экчүдиг тиггдж оршанъгьү угагьар зардж элдг билә. Кедү тиим нанла адл амти зовдж турсн болх!

Ода тер цаг уга. Баячуд, заяснъгүдиг уга кеввдн. Теднәс үлдсн үлдлнь ода бултад, баясн мек-ааларн манд колхозд, совхозд хорлтан күргхар седнә. Тедниг илтгдж

мекинъ, хорлтинъ медж авх кергтӓ, саг-сергг бӓӓх кергтӓ. Байна мал геринъ эзлӓд, угатӓ яльчнр шин джиргъл, шин бӓӓдл тосхджанавдн.

Коммунистическ партин чик гардлгъар ӓсдж йовнавдн,—гидж Адуч тӓгскв.

— Тана догълнъ кӓлннтн туудж ийр сонъмджта бӓӓдж,—гилдӓд кӓвӓд шууглдв.

Октябрин нарн

Билг тууджд орген
Большевикӓдин партин бӓрдӓген
Байр, джиргъл, ӓслтиг
Бульгисн зӓркм дуулджана.

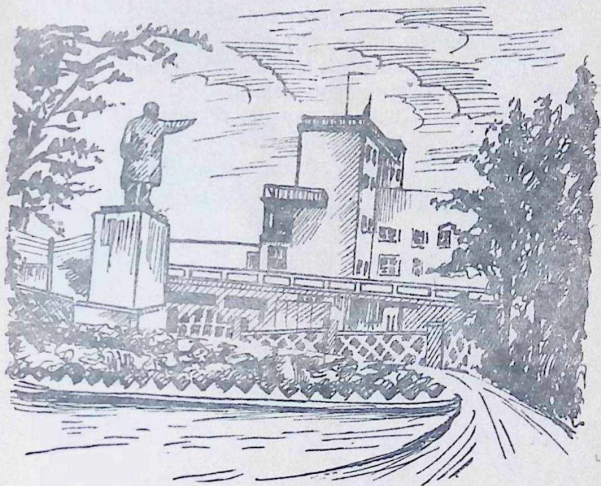
Крымн дулан эргӓс
Киитн полюс кӓртл
Кӓндтӓ Сталинӓ нер
Кӓмн цугъар дуулджана.

Ӗрч болгънтк зӓркн
Эндрк байрар цокгдджана.

Ӗнр келн ӓмтн

Нер седклӓр цецкӓрджӓнӓ.

(У. В.)

Тосхий

Тосхий,
Босхий,
Тосхий,
Теегиг дүүргэд
тосхий!

Төмр,
чолун,
модар,
Теньгрт күүргэд
Тосхий.
Элст голин эргэр
Энъднь гердэд хэлэхнь,
Эрсинь тавсн гермүд
Эргэд күүрилддж дүнъганя.
Күнд хар алхарн
Күчтэгъяр дайлдж цокий,
Кок манурсн теегт
Күүрисн балгъс тогтай.

Кезаня кол күүрдго
Кидгърад зерлгшсн газрт,
Күүня зүүднд орм
Күчтэ балгъс тогтаджанавдн.
Сүк-алхан атхий,
Седклан цуг негдүлий,
Сансн мана санан
Саянар дигтэгъяр күүцх.

Тосхий,
гүджрий,
шамдний.

Толгъа хотхриг
дүүргий,
Төмр, чолун,
модар
Төгөлүлэд
гермүд бэрий!

(Мандэжин Б).

Элст

Кезәнә Элст гидг байн орс селән билә. Элстд нутгин залач бәәсмн. Орс болн хальмг баячуд, зәәснъгүд гелинъгүдтә, хаана элч залачта хамдан хальмгудиг даджрдж мухлалджасмн.

Ода коммунистическ партин гардлгъар байн зәәснъгүдиг, хаана элчнртәгъинь уга кедж кббввдн.

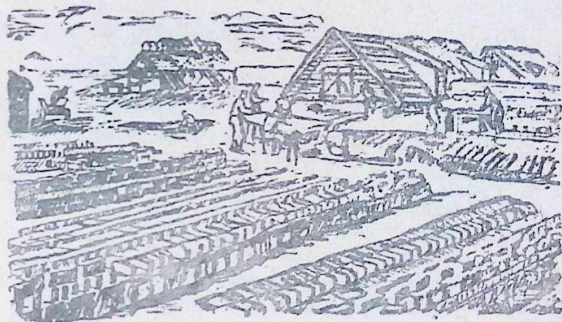
Элст ода Хальмг республикин зүркн—хотл ик балгъсн, улмар осад, örgджәд йовна. Ленинә герлтә ламп Элстин улиңар болн гермүдт онъгтә герл өгчәнә. Элстд кесг школ бәәнә, театр, кино, библиотек, радио, музей бәәнә. Элст Хальмгин ик балгъсн болв.

Ленинә коммунистическ партин, ұр Сталинә гардвар, хальмгла әдл кесг келн әмтс осдж örgджддж йовна.

Сталин—Мана нарн!

Кирпичн завод

— Сургъуль гидг элдв юмн. Күүнә зовад, эләд кедг кбдлмшиг машин кенә. Машин күүнәс шулун болн сән тохнәтагъар кенә. Күн гарарн хутхад, кбләрн ишкәд кедг кирпичин шавриг машин кенә. Кбл гаран шаврт будад, керг уга болв. Окәгъад нургъан хугълад, кирпич кедг билә.

Ода кирпичиг машин кенä. Кирпичин шавриг холас нургъндан үүрэд эс гидж таачкар тұлкәд зөөдг билä. Ода болхла, күн ачдж өгәд бәәхлә, машин шавриг заводур эврән зөөнә, күүнә кедг күчтә, зовлнъта көдлмшиг машин кедг болв. Сургъуль гидг иим күчтә сән юмндж, — гидж Кануковскд бәәдг „Керамик“ гидг заводт көдлдг Гәрә өвгн келв.

Кирпич кедг хойр-гурвн завод Элстд бас бәәнә. Элстин шин тосхлгъиг шин заводмудин кесн кирпичсәр кеджәнә.

Заводт көдлджәсн улс, көдлмшән дөрлдәнә ик күчәр кенә. Дөрлдәнә күчәр көдлмшчнр көдлмшиннь зурагъан оньдинд давулдж күцәнә.

Элстин заводин көдлмшт шунмгъа ударн көдлдг улс дала. Кануковскийн кирпичн заводин көдлмшчнрт шунмгъа көдлдг улс бас дала.

Электричеств

1931 джил колхозд электрическ станций тосхгдв. Манахи эврәннь гертән бас электрическ лампс орулдж авувдн. Мини өвк эцкм, намаг ламп өлгджәсиг үзчкәд, келв: — Тана лампн (шамтн) төрүц шатх уга.

Шаман хустг, тосн угагъар шатдмн гихлә, би бас иткджәсн уга биләв.

Электрическ станцид экләд көдлх өдр мана Далвнъд ик сән байрта өдр болв.

Асхн 7 часла электрическ герл өгхмн гисн зәнъг сонъсад әмтн икәр күләлдцхәв. 7 час болад, электрическ герл орулад орксн хөөн, бидн цугъар икәр байрлвдн.

Герл орулчкснә хөөн эцкмн келв.

— Күүнә ухан ююнд чигн күргхмн; утан угагъар герл өгнә. Хотиг гал тұлдж болгъл уга, электричествин күчәр болгъчкна, газриг трактор хагълна.

Герл орулчксн хөөн, манад бәәсн улс цугъар гарч одцхав. Электричествин шамднь килгъс күргхлә, шатх эс шатхинь медх дурн мини йир икәр күрәд бәәнә.

Хаджуднь бәәсн чикн болсн сөрсәсн модиг барун бий талнь эргүләд оркхлам, герл орад одв, мини зүркм

пард гигъад чочад одв. Дакад барун бий талнь эргүлäd оркхла, герл унтрдж одв.

—Я, акад юмб!

Түүнä хөөн, шамин толгъад бääдг хар бүркәриг эргүлäd авхлам, шам унтрдж одв. Бүркәринь авчксна хөөн толгъагъинь чимкäd оркхлам, гарим юмн татсн болад одв.

Мини гарин хургъдас кен татв?—гигъад äн хääкрäd орквв.

Бääджäгъад тер газртан дакад хургъдан күргхлäm авч одн гигъад одв, би дäkн хääкрäd бääджв. Тингджätлм эцкм ордж ирäd сурв:

— Чи юнъгад хääкрвч, ююнас äävч?

— Хургъдим юмн татад авч одн гив, бийм мел заратрад одвв—гидж хәрү өгвв.

— Электрическ станций кöдлä бääтл, чи электричествиг унтрал уга шаминь гаргъдж авчч. Тегäd, чини гаричн юмн цоксн болдж медгдсн. Үүнäs хооран, күн уга цагла шамиг бичгä гаргъдж ав, болгъалго бääхлä, күн үкдж одмн.

Хойр шамин күүндән

Тосар шатдг шамин үг

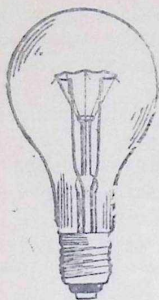
—Хуучна көгшдинäгъар
Ик керсү угагъар,
Хустг шатхла герл орад,
Голарн шач герлтäд,
Äмтнд герл өгнäv.

Тадн электрическ шам болхла,
Төрүн нанла äдлшгот,
Гол чигн угат.
Герл чигн угат.

Ягъдж шатахитн медгдхш,
Йирин мөгълцг керго шилмүдт,—
Гидж тосар шатдг шам электрическ
Шамиг голв.

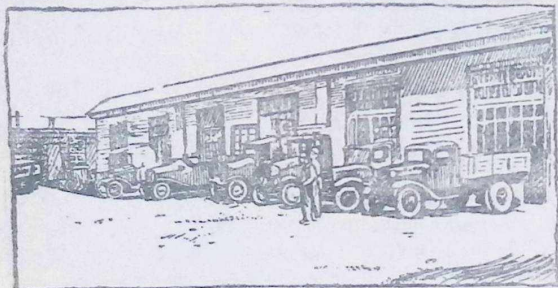
Электрическ шамин үг

Эргү му бääджлт.
Чавас, нанла äдлцхär
Чирдäггäд үкäд бääh.
Герл äмтид öгхлärн
Гä мууггяр öгнät,
Шил уга болхлаг
Му үнр гарггнät.
— Тöрсм мини болхла,
Генггрин цäклггн мөн.
Тарадж öгдг герлм
Тасрха ик күчтä.
Станцас сунгггяр нанд
Сән күч илгәнä.
Гол норггх тосн нанд керго
Ленинä заасн зааврар,
Коммунистическ партин гардлггяр
Колхоз, совхоз, селән, балггсар
Цугтаггинь би герлткджәнäv.
Ода кен күчтäггинь
Тадн медвт?

Автомобиль

— Ääдрхн — Элст хоорид автомобилнн хаалгг гар-
сара ик сән болв. Урднй болхла, көлгär 5—6 хонад äрä
гидж күрдг билä,—гидж Дордж колхозник келв.

Мана Элст балгъснас Аадрхн, Сталинград тал машин бдр болгън гүүнә. Дакад Элстәс цуг нутгудур машигъәр одна. Совхоз болн зәрм колхозмуд бийснь машинә. Кергтә болсн цагт селәдүр машигъәр одна. Машин мана Хальмг республикд ик керг күцәнә. Машиг йовулдг шоферин сургъуль сурсн хальмг улс бас дала болв.

Ухан, сургъуль гидг юмн элдв ик сән юмн. Сургъуль ухан күмн әмтнә джиргъл улм ясна.

Автомобиләс талдан, трактор гидг күчтә машин бәәнә. Трактор газр хагълна, күнд аца зөөнә. Трактор ик күчтә машин. Трактор мана Хальмг республикд бас олн бәәнә. Мана колхоз, совхозмуд газриг нургълдж тракторар хагълна. Тракториг бас эрдм-сургъуләр ухалдж гаргъсн. Мана советин орнд трактор болн автомобиль кедг олн заводмуд бәәнә.

Кезәнә

(М а н а а в и н к е л с н ү г)

Киитн шуургъта өвл билә. Малин хот чиләд, Бадм байнур одхла, манд көгджрсн буурлдата неджәд тергн өвс өгягъәр өгв.

— Тергн өвснә ормд, хавртан гурвад тергн өвс хаддж өгтн,—гидж келв.

Хаврин хадлгън болв. Манд угатырт өвс хувалгънла му өвстә хотхрмуд харгъв. Болв тер бийнь өвсән хадлавдн. Хадлгъна сүүләр Бадм байн ирәд уурлв.

— Кишва күн, өгх гурвн тергн өвснчн ягъла? Күүнәс авх болхла—сән, өгх болхла—уга. Нанур хөбөннь гүүджд ирлчн, чамаг ягъдгдж!...

—Өвс хувалгънд нанд му хадлгъта газр күртдж. Гурвн тергн өвсн гардг бәәдл уга. Дәрк, тана өвс ягъджд өгдмб? Бәәсн кер мөрән хуллад болв чигн өгх кергтә. Нанд бичә уурлтн, танас гемән эрджәнәв, гивв.

— Чи, кишва күн, сүүлән бичгә хүрүләд бә. Нанас холд олхн угач. Би чамас эрк биш өвсән авхв. Гурвн хонгин дунд өвсим канавдм буулгъдж ас, эс гихлә кер мөрнчн авчанав!

Аргъ уга, байн Бадмас аагъәд, бәәсн мөрән хуллад.

Өвснй орулдж өгвв. Ода мөрн уга ягъдм, ююгъар гесән теджәдмв? Гер-бүл дала, кәдлмш кедг күн ганцхн. Аргъ уга, яльчд заргдх кергтә. Угата яду улс байна хавхд ингдж тордг билә. Ода мана джиргъл төрүц онъдан, ода бидн сәәхн, түрү уга, даджрмдж уга, амулнъ джиргъл колхозд үзджәнәвдн.

Хаана цагт би заводт ягъдж кәдлләв

Мана колхозд Ленинградас нег кәдлмшч күн ирдж кәдллә, нернь Федоров гидг күн. Мана школд ирхләри манд кезәнәггә ягъдж йовсан келдж өгдг билә. Нег дәкдж, хаана цагт заводт ягъдж кәдлджәсэн келдж өгв.

Би гос уйдг фабрикт кәдлмшч болдж биләв. Неджәл бички хот сүүвдсн ирцхәдг биләвдн. Кәдлмшин өдр дегд ут билә. Багъ гиснъ—12 час кәдлдг, эс гидж 12 үлү чигн кәдлдг бәәсмн. Кәлснә мөнъгн гидж амрсн мөнъг өгдг уга билә.

Кәдллгън ут болсн бийнъ сардан—күч-кәлснә мөнъгн гидж 10—15 арслнъ ирдг билә. Харгънад, өлсәд, түрү бәәдг биләвдн. Цагтан кәдлүлчкәд, дакад деернь бәрджәггәд кәдлүлдг билә. Эзн му санхлари гаргъчкнав гиггәд әәлгәдг билә. Гаргъчксн цагт тас харгънад, үкхмн, ке гисинь, әәхин күчнәс кеггәд кевтдг биләвдн.

Кәдлдг газрнь йир бузр, му. Гернь киитн, күн даарад кәдлдж болдго билә. Цасн орхла, гер дүүрдж оддг. Кемр хур орхла, герин орагъар хур орад, цандг болдж оддмн.

Бәәдг герин тускар келвр уга. Ганцхн өрә болчкад, уутхн, агъарнь му. Кәдлмшт одхлари амрсн хот уга. Хәрдж ирхлә, герт хот уга, муурад күн үкн гиггәд ирдг билә.

Келдж төрүц чилшго. Багшти танд кәдлмшчирин бәәдләс сәәнәр келдж өгх.

Цааранднъ хөөннъ келдж өгнәв,—гиггәд чиләв.

Сталин мана хаалгъч,

Сталин мана нарн.

Ленин

Дүүрнъ саяхн нарн
Деер тенъгрт долвкна.
Дүмбр нерн—Ленин
Делкя деер мандлна.

Маниг джиргълүр күргснъ
Мөнък нарн—Ленин.
Маниг гарддж кётлгчнъ
Мана багш—Сталин.

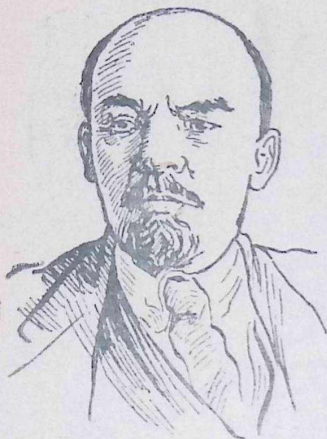
Алдр Ленинә өргсн
Алти туг дәрвкнә.
Баатр Ленинә үрдин
Байрта джиргъл буслна.

Элдв эн джиргъллим
Энъкр Ленин заяла.
Күмнъ джиргъллин булг—
Коммунизмин хаалгъ заала.

Байрта коммунизмн туг
Баатр Сталинā гарт.
Долвксн нарн — Ленин
Делкән пролетармудин зүркид.

Джиддлән II.

Владимир Ильич Ленин

Алдр Социалистическ
революцин сән өдрмүд
өбрддж йовла. Сургъулин
багш сургъульчнртан В. И.
Ленин көлсчнриг ноолда-
нур ягъдж көтлдж йовсна
тускиг пәәлгъдж келдж өгв.

— Танд герткстн
Ленинā тускар келдж өгнү?
— гидж багш сурв.

Оля гаран өргәд келв:

— Мана аав нанд
Ленинā тускар келдж өг-
лā, аав Ленинг эврән
бийнь үздж.

— Не тииклā ю сонъс-
сан манд келдж ас, Оля
эклād келджāгъад тудād
зогсв, дегд бичкн болад

сāәнār келдж чадхш. Тегād багш:— Не сән. Манъгъдур
чини экичн наар гигъад, манд Ленинā тускиг келдж
өгтхā гидж сурнавн, — гив.

— Аав эркджән уга ирх. Би дахулад авч ирнāv, —
гидж Оля келв.

Тер асхнь Олян экичн мана школд ирв. Тāv күрсн
наста, буурл орад бāәсн үстā чанъгъ-чиирг залу бāәдж.
Көвүд-күүкд цугъар багшнртагъан хурихав.

— Не, Советск Союзин бичкн гражданмуд, сонъсхар
седджāхлā сонъсцхатн!

Кезāнāгъā, гуч гар джил хооран инм йовдл болсмн.
Тиикд би бичкикин көвүн билāv, механическ заводт

көдлдг биләв. Эцким тер заводт машин дарад алчкла. Эврәннь дүүнртәгъән эктәгъән үлдвв.

— Тиикд ик шахм бәәләвдн, негхи өрәд, герин подвалд бидн 7—8 күн бәәләвдн. Орәмдн харнъгъу, нарн гөрүн үзгддго, му үнртә билә.

Өр цәәхәс урд, өдр болгън утар татсн гудок хәәкрдмн,—эинь көдлмшчнриг көдлмштән гартха гисн докъя. Бидн шулун босад нүүрән арчн гүүдг биләвдн. Көдлмш йир зовлнъта билә, өдр болгън 10 час көдлдг биләвдн. Тиим зовлнъта көдлмшиннь көлснә мөнъгиг деншгәр авдг биләвдн. Деншгнь манд, баршнь эзд оддг билә.

Мана көдлджәсн заводт нег дәкдж көдлмшчнр йир икәр хутхлдцхав. Тедн көлснә мөнъгиг икдхти гидж эзнәсн сурцхав. Эзнъ нам тедниг сонъсарчн седхш, бидн цуг көдлмшчнр хургт хурад күүндввдн. Нег көдлмшч босад:

—Көлснә мөнъг эс немхлә, көдлмштән гаршговдн,— гив.

Бидн зөвтә гигъад неквдн, тер чик үг келв. Гентки: — Хазгуд! Хазгуд!—гигъад хәәкрв.

Мөртә хазгуд дәврәд маниг малячв. Намаг хойр дәкдж покв, нургъм малән ормар улагъад цусн болв, киилгм шуурв. Цуглрсн әмтс ингәрән-тиигәрән тарад зулцхав. 20 шаху көдлмшчнриг хазгуд бәрдж авад түүрмд орулчкв. Кезәнәгъә хаана цагт ингдж бәәләвдн.

Мини ах товарищм нег дәкдж наар гив.

— Асхидан нан тал ир,—гив.

Асхиднъ тūrүн тал одвв. Теднәд 15 шаху әмти хурчкдж. Нургълдж көдлмшчнр. Тедн дунд ик манъната, хурц хәләштә нег күн бәәнә, тер күн манд ингдж келв:

— Тадн угатәт, тер юнъгад гихлә, тана көдлмшәр капиталистнр байджджана. Капиталистнриг көөдж уга эс кехлә, танд энүнәс амр йовдл үзгдшго. Капиталистнр уга болтха! бийсиннь төлә көдлн, хамцу-ниицигъу, гар-гаран бәрлдтн.

Тиикләнь бидн терүнд ингдж сурн келввдн:

— Энтн йир чик. Болв тер капиталистриг ягъдж кӱбхвдн? Теднитн полиций харсна, теднитн хан харсна, гиввдн.

Тииклӱг, тер кӱн иигдж келв:

— Тӱрӱлӱд хааг кӱбх кергтӱ. Тиикин кергт кӱдлмшчир ни-хамцдж, эврӱннь партыян бӱрдӱх кергтӱ. Керм цуг кӱдлмшч класс восстать кесн хӱбн, хан теднлӱ хӱрӱцдж чадшго,—гив. Сонъса бӱӱдж би дотран: эн мел чик келджӱнӱ, гидж санвв.

Хӱбннь би тер кӱн Ленин бийнь бӱӱсинь медвв. Тиигдж би Лениниг тӱрӱн ӱзлгӱм тер билӱ.

Терӱнӱ хӱбн 10 джил болв. Германьла дӱӱллдлгӱн эклв. Дӱӱнд ик олн кӱ йовулв. Дӱӱнӱс хӱрӱ гар, кӱл уга ирцӱв, кесгнь газрт булв.

Тер дӱӱнд намаг бас салдст авла. Ююна тӱлӱ дӱӱлдсмб? Хаана тӱлӱ, помещикӱдин тӱлӱ, фабрикантин тӱлӱ дӱӱллдсмн. Тегӱд тиикл фронтд салдсмуд дунд листовке гартнь элвджв. Терӱднӱ. „Дӱн уга болтха! баячудин ӱмнӱс ноолдтн!“—гидж бичӱтӱ.

Тер листовкиг Ленин бичдж илгӱсмн. Тер заграниц бӱӱчкӱд, манд тендӱс зӱнъг заавр илгӱгӱд бӱӱсмн: кӱдлмшчирт, салдсмудт, крестьянмудт бичг бичджӱв.

3 джил дӱӱллдвдн; сӱӱлднӱ чидл чилв. Кӱдлмшчир, салдсмуд восстать кецхӱв. Ленин маниг ягъдж сургӱла, бидн тиигӱд, тер сургӱлгӱарнь кеввдн.

Хааг кӱбчкввдн. Дарунь йосн кӱч-кӱлсчирин гарт орсн уга. Времен правительств гигӱд гарч ирв. Кӱч-кӱлсчирин тер йоснас ӱзсн олз уга билӱ: тедн капиталистриг харна. Ик зӱтклдӱн гарв: зӱрмнь Времен правительствиг татна, зӱрмнь терӱг уга кехӱр седнӱ. Цуг кӱдлмшч ӱмтн ни-нег газр эс йовхла, сӱн большгогӱннь ӱзвв. Тегӱд би большевикин партыд бичгдвв. Партыд кех кӱдлмш йир ик билӱ. Цуг предпринятыс хамгар бидн йовад, хург кегӱд кӱдлмшчиринг: „Хамцтн, эврӱннь кӱдлмшчириннь партин эргмд ництн! Ноолдан шинкн эклджӱнӱ!—гигӱд, цӱӱлгӱдг билӱвдн.

Невчк бӱӱджӱгӱд:

„Ленин заграницӱс аашдгдж“—гисн зӱнъг сонъсвдн.

Терүг тосад вокзал тал одвдн. Вокзални агъуг көдлмшчнр, салдсмуд дүүргад хурв. Поезд ирв.

Гентки броневой автомашин деер нег кун гарв.

Төгэлнздән амти цугъар альхан ташлдцхав. Хәләхнх тер—Ленин бәәдж.

Түрүн үзсәннх хөөн кесг джил болв чигн, терүг дарунь таньвв.

Автомобиль деерәс тер келв:

— Времен правительствиг бичгә итгтн. Терти баячудиг дөнънджәнә. Йосиг эврәннх гартан автн.

Цуг йосн советд! Германцла дәәллдхмн биш, помещикүдлә, капиталистирлә дәәллдх кергтә,—гив.

„Не, ода йирин манахсий болх. Манла хамдан мана вождь йовна“,—гидж би санвв.

Тингдж гарв. Дарунь нег цөөкн сар болад көдлмшчнр времен правительствиг көөчкв. Помещикүдәс газринь буладж авувдн, газр болн заводмуд Советск государствин гарт орв. Капиталистириг заводаснь көөввдн.

Ленин манд шин гардлгъ заав. Терүнәс нааран советиг күч-көлсчнр гардна. Терүнәс нааран бидн эздүдтән көдлдгән уурвдн. Ода манд негнәннх көлсәр кен чигн байджхш. Кун болгън ола төлә, эврә бийиннх төлә көдлнә.

Эс көдлхәр седсиднх манд орм чигн уга.

— Энүг Ленин ганцхарн кесмб?—гидж көвүд сурв.

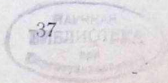
— Ганцхи Ленин энүг кесн уга. Энүг Ленин партъла хамдан кесмн, эн партий Ленинә гардлгъар көдлмшч классиг болн цуг күч-көлсчнр иг,—дахулсмн. Ленин хаалгъинь заасмн, Ленин партиг бүрдәсмн. Ленин мана нүд сексмн. Маниг сургъсмн, танд болхла—герәсән үлдәсви: „сургуль суртн, сургъуль суртн, сургъуль суртн“—гилә. Тадн селгәнт.

Кешан иньг

Кеша ө—шугъу моднд одхдан йир дурта. Ө—шгъу моднд ола зүсн темсн дала ургъна.

Нег дәкдж Кеша ө—шугъу моднд олад темс идчкәд кевтджәгъәд, унтдж оч. Ора шидр серхләнх, өргидән нәрхн сахлта нег кун ирәд өөрнх зогсдаждж.

322178

— Äвртäl унтдг күн бääджч. Царцхла ягънач,—гидж сурв.

Кеша босад, äägъад зулхар седджägъад, тер күүг чирагъарнь сән седклтägъинь медäd зогсв.

— Темс идчкäd кевтлäv, үрглджäджв—гидж Кеша кель.

— Äädговч. Чон идхлä ягънач.

— Ёүнд юн чон бääх билä. Ёнд, тер ик герт анъгъучнр далалм. Тенд Ленин бääнä. Тедн оньдинд хана. Чамдчн тер, бу бас бääх бääдлтälм.

Анъгъуч мусхлзад, йовгън суув.

— Шудрмг, хурц көвүн бääджлмч. Тер ик герт Ленин бääхинь чи меднч тегäd.

— Эс медх билү гигъад Кеша толгъагъан гекв.—Мини ээдж делегатклм, ээджд цугъар медгднä. Нам, мана герт Ленинä ик зург чигн бääнälм.—Кеша анъгъучин чираг ширтдж хäläv.

— Ленин чамла äдл ик манъната, нәрхн сахлта өргтä.

Анъгъуч көвүгъяр сонъмсрхв.

— Чини неричн кемб—гидж анъгъуч сурв.

— Би Кешав. Кеша гидж намаг нерäддмн.

— Кеша анъгъучин буугъинь хäläджägъад:—Хавч,—гидж сурв.

— Уга, хасн угав, хал уга йовад йовв.

— Нанар деегшән нег халгънч.

Анъгъуч зövшäрв. Көвүнä үсинь илäd:

— Ик гер тал юнъгад эс однач: Тиигәрән Ленин тал көвүд оньдинд одад наадналм. Иим шудрмг көвүд Ленин йир дурта. Чи арв күрч эс йовнч, сургъулиг сäänär меддг болхговч.

— Меддго гидж меднч. Меднäv. Би большаклм. Зуг насим чи үлү келчквч, би йистäv. Ленинäс äänäv, мана көвүд оддгинь меднäv. Ленин теднд альм өгнä. Хойртнъ пугач өгсн билä. Би болхла äänäv.

Анъгъуч инäджägъад буугъан өгв.—Не ха—гив.

Кеша бууг гартан эргүлдж—эргүлдж яяхан медхш. Медäd уга төр. Кеша анъгъучнриг нуурт нугъс хаджасинь кесг үзлä, зуг ода хахар седхлä буугъас ä гархш.

— Хääмнь чи бидн хойр му анъгъучнр бääджльвдн

Кеша, би нам гертән суман мартчкджв. Бууд сумн угалм. Хагддмн биш—гидж анъгъуч Кешад келв.

Кеша гүүнәр саналдв.—Тегәд чи бас хадж чаддговч. Тиимий. Чи яяхан меджәнч. Манъгъдур чи нааран сум авад ир, тегәд хоюрн хай гив.

Сән, ириäv. Зуг өрүндән ириäv. Эндр би хәрни оратдж очв. Öрүгъяр иигдж йовдж сергдв—гив.

Хоюрн салв. Кеша икәр байрлад гүүгъад хәрв.

II

Манъгъдур өрүнднь урднь харгъсн газртан саак күүнләрн Кеша харгъв.

— Авгъ мендвт.

— А, Кеша, менд, менд би чамаг ирхи уга гидж медләв. Не иньг, ямаран бәәнәч.

Кеша өвр заагасн газетд оралгъата пирог гаргъдж авад мә идлчн, эәдж болгъла, гәävгъә гидг пирог болдж горохта.

Анъгъуч хәрү өгсн уга.

—Энчн ман хойрин нәәджлджнг батраджахмб.

Кеша экиäs авн тер күүнә нургън талкинъ эргүләд, бу бәәх угагъинъ шинджләд бәәнә. Бу үзгдхш.

Нәәдж буугъан авч ирсмн угалм.

— Юнъгад эс авч ирх биләв, бу бәәнә. Ав гигъад өгв.

Кеша тенъкән уга байрлв. Ягъсн був. Бу йосн бу, зуг бичкн, Кешад мел дигтә. Бичкн болв чиги йосн бу.

— Эн бууг сән иньг Кеша чамд белг өгчәнәв—гив.

— Ханджанав, ханджанав гигъад Кеша икәр байрлв.

Энүгичн чамд Ленин өгүллә. Чини тускар Ленинд би келвв. Чамаг иртхә гилә.

Кеша иньгтәгъән хоюрн дор ормдан газр деер суув. Кеша буугъан сәәнәр хәләдж шинджлв. Дарунь ө—шугъу моднд бу халгъна дүүрән болв. Хойр иньг селәд мод халдв. Ик иньгнь сәәнәр хана Кешань муугъар хана, одачн дасад уга. Дакад, Кеша хахларн әәнә. Кеша төвлхләрн зүн нүдән аняд, чавгинь дархларн хойр нүдән анъчкна.

Зөвәр удан хойр иньг бәәджәгъад салв. Кешан иньгнь цуцрсн бәәдлтә болв.

— Не иньг, зөв гихлэчнь, Ленин тал оч үдин хот уй,—гигъад гаран өгв.

— У-у-уга болшго. Ягъад болвчи хөөннь нег одий. Маньгъдур одснь деер. Чи түүрүн тал одхвч.

Одхв.

— Не хэрнь сән, ирнäv.

(Орсас хальмгет орчулснь И. Б.)

Кешан иньг кен бääсинь та ода меджэнт.

Ленинд

Угта чидлэсчнь сүрдэд
Ухань тарсн баячуд,
Чамаг өнъгрв гихлэ
Чаньгърдж батрхар седлэ.

Күцэхэр теднэ седснь
Күцэгдлго одснь лавта!
Күчтэ чини сургъульчнь
Күмиг онъдарула йовна!

Кецү мергн ухагъар
Чини өгсн зааврар
Күнд индустрий сүүртä
Чини социализм батрв.

Эдл-аху эрдм делгрв,
Эгл джиргълин байр деврв.
Шин бääдл делгүд дәврв,
Ширшсн хуучн хамхрад дәргв.

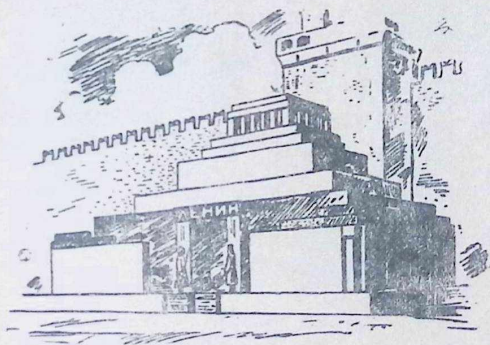
Агъу өргн орнчнь
Алдр хаалгъарчн йовна,
Баатр Сталин, иньгчнь,
Баттагъар көтлдж зална.

Байрта джиргъләр дүрклсн
Баатр орнчнь дуулна;
Дунь Делкәд донъгъдна
Делкәг онъгдарулхар дуудна.

(Инджисин .Т. стилгёс)

Ленин өнъгрв

Январь сарин 21 өдр, 1924-гч джил Горки гидг селәнд
Владимир Ильич Ленин өнъгрсмн. Ленинә цогцинь Москва
тал авч ирсмн.

Ик кўчтә киити билә. Уульиц болгънд гал тўләтә бәәлә, тер галд даарси улс ирдж кўлчәдг билә.

То-томдж уга олн улс ут лент кевтә диг дарагъарн зогсдж бәәлә. Дом союзин ик заалд Владимир Ильичин цогц мандлдж кевтлә.

Музык уйдлгъта, гашута оршалгъна айс татси ә сонъсгдв. Кўдлмшчнр болн хамг кўч-кўлсәрн бәәдг улс ѳнъгрси вождин цогциг сўл нег дакдж хәләхәр, аргъул дарагъарн йовдж йовла. Владимир Ильичин цогц Дом союзд тавн хонгт бәәлә.

Январин 27-нд Владимир Ильичин цогциг Красн площадь тал авч одад, дигтә 4 часла вождян оршав. Дигтә тер цагла нарт орчлнъгар хамг кўдлмш зогсад, фабрик завод, машин хәәкрлдв. Теднә дуугъар әмти цугъар Владимир Ильичиг оршав.

Вождь, багш, иньг

Хәәртә иньг, багш вождян
Хәләдж, сўл харгъхар,
Хугтан ўрвәд тагчг
Хурад оч йовна.
Тана эк, эцктн

Тўўнә цогциг эргәд,
Тоотань нольмсан асхл уга
Тагчг ўрвәд йовла.
Бичкдўд! Тер танд
Багш, вождь, иньг билә.

Иосиф Виссарионович Сталин

Закавказьд, Грузд, Кура гидг голин кўвәд, Гори гидг бичкн балгъси бәәнә. Уўнд 1879-гч джилд кўдлмшч Виссарион Джугашвили гидг кўўнә бўлд, ирх цагин коммунистическ партин болн кўдлмшч, кўч-кўлсәрн бәәдг цуг делкән улсин вождь—Иосиф кўвўн,— хōннй ўр Сталин гидж нерәдгдх кўн гарч. Арви нәәми настагъасн авн, Сталин кўдлмшчнриг баячудин даджрлгънас сулдхх ноолданд бийән ѳгч. Сталин алдршси революционер

болв. Көдлмшчнриг нуувчинәр цуглулад, кружокд недүлдг билә. Хаанла болн эздүдләрн ягъдж ноолдхиг Сталин заадж өгдг билә. Сталин кесг дәкдж көдлмшчрин забастовк гардсмн.

Хаана полицяс бултхин төлә Сталин оln зүсн нер зүүдг бәәдж. Зәрмдән товарищ Девид гидг бәәдж, зәрмдән товарищ Коба, нань чигн кесг нертә бәәдж. Хаана полиций Сталиниг товарищ Девид гигъад хәәгъад йовхла, Сталин талдан газрт Чижиков гидг нертәгъяр көдләд йовдг бәәдж. Хаана полиций Чижиков гидг нерәрнь хәәхлә, Сталин көдлмшчрин өмн үр Коба болдж цәәлгъвр өгнә. Түүнә сүл нернь Сталин болв. Сталин эн нерәрн цуг нарта делкәгъяр туурв.

Сталин кесг дәкдж хаана полицин гарт бәргдсмн, Сталин түүрмд (казармд) бас кесг суусн бәәдж. Сталиниг, джинънсн догши китн Сибирүр, талдан чигн хол, эджго газрмудар йовулдг бәәсмн. Болв, Сталин Сибирәс оргъдж гарад, дакад шин нер зүүгъад көдлдг билә. Сибирәс кесг дәкдж оргъдж, бултдж гарсмн. Сталин оргъад, бултад йовхларн, хаана полицейскмүдт икл көдлмш өгдг бәәсмн.

Байрта нерн

Оли äмтн уралан
Омгтагъар ишкдж йовна,
Диилврин туг—Сталин!
Дүнъгäдж өмннъ мандлна.
Байрин өдрмүд ирвäs
Баатр героймуд. өснä,
Диилврин эзн героймудм
Делкäд нерäрн туурна.

Сталин—мана нари!
Сталин—мана нерн!
Сталин—мана диилвр!
Сталин—мана байр!

Зörgär агсгäдäд, уралан
Тенъгсиг гатлдж усчнавдн
Делгүднъ теегär, тенъгсär
Дурта дуугъан дуулнавдн,
Баатр оли äмтнämм
Байрта нерн—Сталин,

Байрта сäähн джиргъл өгсн азв Сталинд,
Советск бичкдүдäs ханлтта халун мөнд!

Сталинä школин насна джилмүднъ

(Сталинлä хамдан бичкидän сургъуль сурчасн
үүрмүдиннъ үг)

50 джил хооран, Кавказд, духовн сургъульд суум-
кан ээмдсн, теглүн нургъта көвүн сурдг билä.

Тер госч өвгн, кир угъадг эмгн хойрин көвүн. Килм-
джтä ээджнъ эврәннъ көвүгъан äмтнä көвүдäs муугъар
бичä йовтха гигъäд икär шундг билä. Көвүн оньдинд
цевр хувцта йовдмн. Көк пальтота, өндр госта болдмн.
Ишкä тиирцг махлан дорас сергмджта хойр хар нүднъ
үзгднä. Гартнъ өлгмр бор беелäs, күзүнднъ улан шаарк
боолгъата йовдмн. Нөкдмүднъ терүг шааркарнъ холас
таньдг билä.

— Мана Сосо тер аашна—гиггяд, көвүд хяакрлэд төсхадмн. Школд көвүд Сосд йир дурта билә. Сосо наадхларн йир шудрмг чнирг болад йир эвтә болдмн. Сосо наадг улсан эврән меддж шүүдж авдг билә.

Улан снитцн сумкднь учебникүдтә хамдан оньдинд ямаран болв чигн нег дегтр бәädг билә. Сул цагларн Сосо оньдинд дегтр умшдмн. Кедү сән дегтр тер умшсн болх. Школин библиотекд бәасн дегтрмүдиг Сосо умшчкв. Сосо умшх дегтрмүдиг магазинәс авдг болв.

Сосо умшсан йир сәәнәр тодлдг билә. Соньн, соньн туудж әмтид келдж өгдг билә. Нам ик улсин бийснь герүнә туудж соньсхдан дурта болдмн. Көгшдүд оньдин Сосог нег соньн, ю болвчн келдж өгхинь сурдг билә.

Сосола хамдан школд нег үүрнь байна көвүн сурдг билә. Тер көвүнә гернь ик сарул олн хоратә болдмн. Тер герин хаша дотрнь бичкн му герт, кухньгин өөр, Сосо эцк эк хойртагъан бәädг. Сосон гер шуд хаша дотрас ордг үүдтә, нег чигн шат (дөрә) уга. Кирич полта, бичкәкән терзнь әрә герл өгдг билә. Сосон байн үүрнь өдртән кесг дәкдж му гертнь ирәд, герүри дахулсн бийнь, Сосо хая-хаяд әрә гидж оддмн. Байн күүнә герт одхдан Сосо йир дурго билә.

Бичкн Гори гидг балгьснд (эн балгьсн Кавказд бәадмн энд Сталин гарсми, энд Сталин сургъулән эклдж сурсми) школ цөкки билә. Тегәд аргънь уга болхларн, баячудин көвүд угатьринн көвүдлә хамдан сургъуль сурдг билә. Тингәд класс болгьнд хошад баг бәадмн...

Сосо болхла хойрдгч багтнь—гуульгьнчирин бичкдүдлә бәädг билә.

Иосифиг таньдгнь цугъарагъаснь олн болдмн. Тер юнъгад гихлә классдан негдгч сән сургъульч билә. Иосиф сәәнәр сурдган кезәд чигн бардмдж, үлү үзүлдго билә. Сосо гәävгә гидг сән нөкд болдмн. Ард үлдсн, муу-гъар сурдг нөкдмүдтән оньдинд ирдж дөнъ болдмн. Тим көвүдлә хамдан эсв кеггяд, географическ картсинь зурад дөнъндмн. Тиикд школд зурлгъ эс заав чигн, Иосиф сән зурач билә.

Нег дәкдж зунар каникулларн нөкдтәгъән хоюрн Сосо сергәд йовв. Йовдж йовад нөкднь Сосод бурхна тускар келв. Сосо тагчгар соньсджаггяд сүүлднь келв:

— Меджәнч, маничнь меклджәнә,— бурхи уга.
Нөкднь алнь болад бәәв. Кезәчн, кенәсчн инм үг
гер сөнъсад уга билә.

— Сосо чи ю келджәсчн энв—гидж сурв.

— Чамд би нег дегтр өгнәв, терүнәс чи йиртмдж
болн цуг джиргъл төрүц онъгданар бүрдсинь медхч,
бурхна тускар келәд бәәсн хамг үгмүд төрүц худл,—гидж
Иосиф келв.

Арви тавтадан Иосиф школан төгскв. Школ төгск-
джәхдән өгсн шүүвртән наатксасн сәәнәр йилгърдж өгв.
Сәәнәр сурсиднь Сосод магталин грамот өгв. Духовн
училищд магталиг зуг гелнъгүдин күүкдт өгдг билә.
Сосон эцкнь болхла—госч бәәсн.

Сургъульчнр, пионермүд.

Сургъулән Сталинлә әлләр йилгән сәәнәр суртн.

Мана вождмуд Ленин болн Сталин

Ленинлэ хамдан Сталин Октябрьск пролетарск революций белдсн. Баячудла ноолдхин төлэ Сталин ик кōдлмш кедж кӯцав.

1917-гч джил эклв. Кӯч-кōлсәрн бәәдг улс восстать кегәәд хааг уга кев. Болв, йосиг баячуд эврәннь гартан авцхав.

Үр Сталин Сибирәс сӯл сууврасн бас ирв. Газадин орнас Ленин ирв. Эдн капиталистнрлэ кех сӯл эркн ноолдана кергиг гартан кӯчтә баттагъар авцхав.

1917-гч джилин Октябрь сарла кōдлмшчнр восстать кецхәв. Ленинтә хамдан Сталин восстаниг гардв. Большевикӯдин гардвар, кōдлмшчнр дииләд, советск йос тогтадж авцхав.

Йосан тогтадж авад 7 джил болсна хōн энъкр Ленин онъгрв. Цуг кӯч-кōлсәрн бәәдг улсин энъкр дурта вождин цогцин дōр үр Сталин болн цуг коммунистическ партий эврәннь чидлән хармилго, Ленинә эклсн кергиг сӯл кӯртлнь кӯцахвдн гидж үгән дгсн.

Алдршсн Сталин, социализм тосхлгәна цуг ноолдаг йоста чадмгәгъар гарддж йовна.

Үр Сталинә зааврар болн гардвар шинәс кесг минъгән фабрик, заводмуд тосхгдсн бәәнә, шин балгәсд тосхгддж бәәнә. Заводмуд, кесг олн самолетмуд, машинд, трактормуд, автомобильмуд кедж гаргъцхана.

Эврәннь эрки дурта вождин гардвар, урднь, неджәдәр кōдлдг крестьянмуд ода хамдан ниичәтәгъяр кōдлхин төлэ колхозд орцхаксн бәәнә. Колхозин газрмудар шин машинд кōдлдж бәәцхәнә.

Колхозникуд кōдлмшчнрлэ әдл ударн бригад болджана. Олна оругын төлэ, ниичәтә кōдлмш буслдж бәәнә.

Цуг мана союзд бәәдг кӯч-кōлсч кели әмтс әдл йоста. Сталинә чик гардвар мана цуг диилвр болдж одахн шин Сталинск Конституций батрв.

Одр ирвәс кӯч-кōлсчнрин уух-идхнь, әдл-ахунь икәр элвдждж йовна. Теднә бәәдл, джиргъл болн цуг орна бәәдл икәр ясрдж бәәнә.

Мана орн-нутг цуг нарта делкә деер уга сургъульта — эрдмтә болджана.

Мана орн-нутгин цуг кӧдлмшчнр, крестьянмуд алдр-шен вождь Сталиндан кемджалдж болшго ик дурта. Тедн дугъар, мана гарлцен Сталин гидж нерӧдцхӧнӧ. Тегӧд чигн мана ӧр советин нутгин сунъгъачнр цуг, нег дуу гъар энъкр Сталинан Верховн Советин негдгч депутат кедж сунъгъсмн.

Сталинӧ нерн, мана хортдг ик аамшгтӧ нерн, тегӧд тедн йир дурго. Хортд дурго болв чигн, цуг ордудин кӱч-кӧлсӧрн бӧӧдг улсин дурлагън, кӱндылгън маш ик. Сталин цуг кӱч-кӧлчнрин инъг, багш, вождь.

Сталин—менд болтха!

Сталин—мана туг.

Пионермӱдин дун

Чинртӧ улан туг,
Чигтхлӧд деер делснч,
Гурвдгч уйин пионермӱд,
Гариннӧ бульчнъган чанъгъай.

Коммунистическ партъ эцктäвдн,
 Комсомол кундтä ахтävдн,
 Колхозин, совхозин öслгън
 Кунцстän мана кунцл.
 Öвк Ленинä сургунлиг
 Ончта сäänär медцхэй,
 Öкär öсклнъ болад
 Äмтнд үзл болий.
 Кенъкрг минн цокич,
 Киисäd тугм делсич
 Коммунистическ партин гардврта
 Кумни джиргъл хэй.
 Итклтä Ленинä хаалгъар
 Иигäd багтан йовий,
 Ирх цагин джиргъл,
 Ингүд, мана гарт!

Манджун Б.

Сталинск Конституций.

1936-гч джил мана орн-нутг Сталинск
 Конституций батлдж авла.

Коммунистическ партин гардлгъар, алдр Сталинä
 котлврär мана байрта орн-нутгин äмтн цугъар социализм
 тосхв. Äмтн цугъар делгрнъгунъ тегш байртагъар джир-
 гъджәнä. Түрү уга элвг теджälтä, эрдм сургунульта, код-
 лдг ормнъ онъдинд белн. Сургунлин наста бичкдүд цу-
 гъар школд орджана. Сургунуль сурх зöвтä улс эврәннъ
 медрлиннъ кемджägъärн, ямаран чигн сургунульд ордж
 чадна. Мана орн-нутгт делгрнъгунъ сäänхн джиргъл манд-
 лдж гарсн нарн мет делгүдән дунъгäджәнä. Эн хамг сä-
 äхн джиргълнн диилвриг олин äмтн бийснъ, алдр эцк
 Сталинä гардврар, Ленинä үлдäсн сургунулар кунцäдж
 тогтадж авла.

Мана хамг диилвриг, кунцäсиг батлдж СССР-ин олин
 äмтн äдлär äдлдж чадх гол йос кедж Сталинск Кон-
 ституци бичгдсмн.

Мана диилврмүдин тосхлгъинг гарддж кунцäсн, ода
 улм тодрха джиргълүр уралан котлдж йовх алдр вождь

Сталин. Эн шин Конституций Сталинă седвӑрӑр, терӑнӑ гол гардлгътагъар бӑрдӑгдсмн.

Тегӑд Сталинск Конституций—гидж нерӑдсмн.

Декабрь сарин 5 ӧдр 1936 дж. Сталинск Конституций батлгдла. Эн ӧдриг оln ӑмтн темдлгдж байрта сӑн ӧдрт хӑврӑв.

Манд делгрнӑгъӑ сӑӑхн джиргъл ӧгсн алдр Сталин мӧнӑк менд болтха!

Тӧрскн орн-нутг.

Ӧнр орн-нутгм
Ӧндртӑн, ӧргндӑн ӧснӑ,
Тег, балгъсд, селӑднь
Тегштӑн цугъарн унӑртнӑ.

Аав Сталинӑ тууджлсн
Алтн дегтр Конституцтавдн,
Амрх, кӧдлх, сургъуль сурх
Алдр сӑӑхн зӧвтӑвдн.

Таалмджта эк болсн
Тӧрскн орн-нутгтан—
Эврӑннь цецкӑлӑ ӑдл
Энӑкр болчкад дуртавдн.

Дурта орн-нутглам
Делкӑ цугтан денъцшго.
Могълцг газр деер
Манас байртань олдшго.

Киргиз, орс, хальмг—
Келн ӑмтс цугъарн
Болд мет кӑдр,
Батта нег союз.

Энӑкр орн-нутгасн
Эврӑннь ӑмӑнчн хармшговдн
Галзурдж дӑврсн ӧшӑтнриг
Газрурн шидрдӑлшчн угавдн.

Өнр орн-нутгим
Өшәтнр диилдж чадшго.
Мана герлтә нариг
Манурси харнъгъу сольшго.

Мана нарн—Сталин
Мандлдж түүнд герлтнә,
Коммунизмн заләр солнъгътрдж
Көтлдж маниг дахулна.

Джидлән II.

Шунмгъа адучнр.

Городовиковин нертә тохмта адута ик колхоз бәәнә. Эн колхоз 1000—1500 шаху сән мөртә. Аду хәләдг кесг адучнр бәәнә. Адучнр цуг сән шунмгъа улс. Адучнр шунмгъа болсна учрар адун таргън, гем ширг уга, геедрл уга бәәнә. Тер шунмгъа адучнрин күчәр колхозин адун икәр өсдж йовна.

Аду сән шунмгъагъар хәләсн адучнр кесг дәкдж мөрәлгдлә.

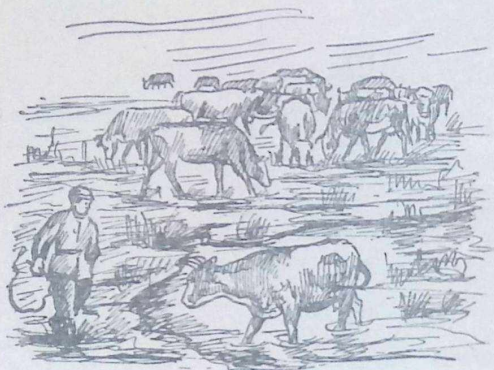
Городовиковин нертә адуна колхоз, танъгъчин гәә-хүлд негдгч мөрә авсн. Мөрднъ танъгъчин 10 джилә сән өдрлә урланд негдгч мөрә бас авв.

— Эн адуг би хәләхләрни мел бәәсн чидл, ухагъан гаргъад хәләнәв. Эн адуг би мел эврәнн күүкдләрни әдл килмджтәгъәр хәләнәв. Олн нанд зөвтә гигъад, нама иткәд даалгъсн юмиг би сәәнәр киндж хәләх зөвтәв. Эн мөрдиг сәәнәр хәләхләрни би орн-нутгиг бас харсджанав, —гидж Очр келнә.

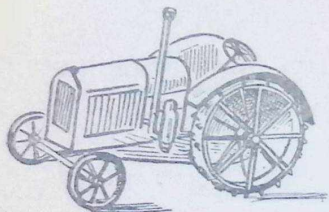
Совхозин стахановцнр болн ударникуд.

Мана республикд совхозмуд бәәнә. Эн совхозмудт мал дала. Мал хәләдг улс чигн бәәнә. Урднъ яльчнр байна мал хәләдг билә, байнд шим шүүсән өгчәлә. Ода тер яльчнр совхозин мал хәләдж йовна. Совхозин мал хәләджәх улс цугъар келнә:

— Эн мал—мана мал. Олн манд даалгъад, маниг итгсн хөөн, бидн сәәнәр киндж, шунмгъагъар, гел уга, өвчн угагъар бәйлгъхиг хәәх зөвтәвдн,—гидж совхозд кәдлдг мал хәләдг улс келнә. Эн совхозмудт шунмгъа кәдлдг ударникуд, стахановцир дала. Тедн дундас Ахан Чокладан, Манджин Буга болн нань чигн кесг олн улс оньчта стахановцир дала. Ахан Чокладан, Манджин Буга болн бас әднлә әдл шунмгъа 16 стахановцирриг Советин правительств орденмүдәр ачлла.

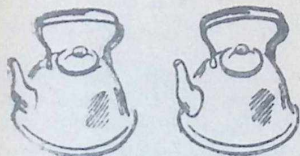
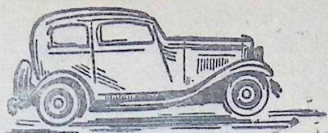
Мана орн-нутгт юн кегднә.

Харьков, Челябинск болн Сталинград гидг балгъсдт күчтә трактормуд кедж гаргъна. Трактор колхоз, совхозмудин газрин кәдлмшиг кенә: хагълна, тәрнә, ургъц хурана.

Москвaд, Горькийд олн зүсн автомобильмуд кедж гаргъна. Машин — мана кѳлгн болв.

Иим, нань чигн савмуд элвгяр кедг олн заводмуд бас бāанā.

Г о с, башмгуд галошмуд кедг фаб-рикс мана орн-нутгт йир элвг.

Орн - нутгин харслтин кергт ордг олн зүсн ма-шид мана орн-нутгт бас элвг бāанā.

Урд цагт болхла, ним юмс туульд келгддг билā, одг болхла мана нүднд үзгдāд, гарт бāргдāд тосхгддж, кедгдж бāанā.

Советин орн-нутгт фабрик, заводтнь орн—нутгтнь кергтā юмс цугъар делгү кеднā.

Эндртнь хāлāхлā—зерлг уулс үзгднā. Манъгъдуртнь хāлāхлā, Советский заводмуд яралдад кўрилдāд үзгднā.

Эндртнь хāлāхлā—нўцки тег үзгднā. Манъгъдуртнь

хӕлӕхнӕ—колхозмуд, совхозмуд кӕрилддж, малмуднӕ тег бӕтӕсн ӕзгднӕ.

Урднӕ деерӕснӕ хӕлӕхлӕ газр кесг зӕсн онц-онц дӕрвджд болад хувалгӕтата ӕзгдг билӕ, дӕрвджди болгӕнднӕ онц-онц эздӕд бӕӕдг билӕ.

Ода хӕлӕхнӕ газр ик ӕргнӕр делгӕдӕн кӕкрсн ӕзгднӕ. Кӕчтӕ трактормуд урдк меджӕсиг—дӕрвдждиг хамх цокдж негдӕлдж хагӕлдж, онц-онцдан бӕӕдг эздӕд ода цуг негдӕд колхоз болад, кӕчн чидлӕн ӕскдж, эврӕ джиргӕлӕн улмар ясдж, орн-нутган батлджана.

Урднӕ голин нӕцкн кӕвӕ бӕӕснд,—ода электростанцмуд зогсджана, урднӕ хагсу кӕдӕ бӕӕснд, ода кӕкрӕд гуир, буудӕ, хлопок кӕчтӕгӕр ургӕджана. Урднӕ ивк-чивк ӕ-шугӕу модн бӕӕсн болхла, ода тер ормднӕ тӕмр хаалгӕ гарсн, мод кӕрӕдг кӕчтӕ заводмуд бӕӕнӕ.

Альднӕ болвчн кӕдлмшчнр, кӕч-кӕлсӕрн бӕӕдгӕд, альднӕ болвчн машинд, трубас кӕрджнӕсн кӕдлмшин дун тӕгӕлнӕдӕн зогслтан уга кӕндрдж, тосхлгӕн чилхш.

Урд ацата тергд чирлдж хаалгӕр, ода хурдн машинд гӕӕнӕ.

Урд онц салу, неждӕдӕр бӕӕдг ӕмтс, ода колхоздан ӕрчксн джиргӕджӕнӕ.

Боован Баснӕ.

Мана хотнас Боован Баснӕ гидг кӕвӕн Улан цергт мордла. Баснӕ мордхларн сургӕуль уга, онц бӕӕдлтӕ кӕвӕн билӕ.

Баснӕ хойр джил болад, сургӕулӕн чилӕгӕд ирв. Уулӕд мордсн Баснӕ инӕгӕд ордж ирв.

Нам кӕн таньдж болшго кӕвӕн болад бӕӕдж. Бийнӕ сургӕульта, медрлтӕ болад, дакад комсомолд ордж.

Улан цергт, дӕӕнӕ сургӕулӕс талдан, нань чигн онц зӕсн сургӕуль дасхдж. Мал ягӕдж ӕскх, трактор машинӕ туск керг, нань чигн кесг керг-ӕӕл дасхдж.

Улан цергт мордсн кӕн ним болдж гарна. Цергӕсн сулдж ирчкӕд, эдл-ахун кӕдлмшт икӕр дӕнӕгӕн кӕргӕхӕнӕ.

Улан церг—мана орна ицгтӕ харсач.

Улан цергчнрин бичг.

Улан цергин сән өдр күртл нег сар үлдсн дүнгяа цаг билә. Багштагъан күүндвр кеджәгъад, улан цергт мордсн кбвүдт бичг бичхмн гидж гарлавдн. Бичгиг Дордж Бадм хойрт даалгъввдн.

Улан цергин сән өдр мангъгдур гиджәхлә, эндртнъ бидн нег ик конверттә бичг авувдн.

Бичгнъ эн:

Энъкр бичкн дүүвр, пионермүд, мөндвт!

Тана бичсн бичгитн авад, икәр байрлвдн. Дүүвр, энд цергин сургзуль сурч йовсн ахиран мартл уга бәәсндтн икәр ханджанавдн.

Бидн гартан бу-селмтә, советинь оран харсх зөвтә улсвдн. Тадн ягъдж бәәнәт гидж сурджст.

Хувц-хонрмдн йир сән. Бәәдг газрмдн цевр. 8 част сургзуль даснавдн. Винтовк, тов, пулемет даснавдн.

Дакад манд сургзуль-әрдм заана. Газет, дег-трмүд умшнавдн.

Умшлгәна герт шатр, дөөв, домино нааднав-дн, дакад манд клуб бәәнә, тендән доклад, лекций сонъснавдн, наад үзүлнә.

Дару-дарунь нәр гаргънавдн. Мана командир мана нәарт бас ирнә. Сургъуль дасджасн цагт мана толгъач—начальник. Сул цагт мана энъкр үр, манд дәәллдсән цугъарагъинь келдж өгнә.

Эн бичг авн, манд дакад, ик зәнъгтә бичг бичтн. Бидн бас хәрү бичг эрк биш бичнәвдн. Сургъулән сәәнәр, альвлл уга сурцхатн. Сургъуль сурад ик болхларн, кўч-көлсәрн бәәдг әмтт ик туста улс болцхатн.

Тана менд кўсгн Улан цергичр: Дорджин Очр, Улана Мандж, Санджин Иван.

Улан цергән батлий! Мана Улан церг орн-нутгин ицгтә харул.

Дәәнә керг-үүл сәәнәр медхмн.

Границ деер болсн йовдл.

(Орденоносец Карацупин келсн үгәс).

Пограничник Карацупа 140-с даву шпионмуд бәрлә. Мана Советин правительств, Карацупин кўцәсн көдл-мшиг темдглад, орденәр ачлла.

Пограничник Карацупа, ним нег йовдл келдж өгв: „Би нег йовдлин туудж келдж өгнәв. Би өбрән нег красноармейцтә асхн 6 часла гарлав. Бидн ноха дахулдж гарлавдн. Генткн мана ноха газр үнрчләд одв. Кўүнә мөр үнрчлджәхинь бидн медввдн. Мөрдәд, 8 километр гўүггәд оркввдн. Дахдж йовсн красноармейцм хоцрад ирхлә—заставд намаг хамаран одсим зәнъгл—гиггәд хәрүлвв. Нохатагъан, сөөннь ут туршар мөрдввдн. Ор цәäv. Мөрддж йовсн мөр нег селәггәр орв. Мана өмнәс, нег кўүкд кўн гарад ирв.—Селәггәр сонджлта кўүнә кўн йовву? гидж сурвв.—Оргн, манчжурск тиирцг махлата, хар кенчрәр шилвән боосн кўн давад 5 минут болад уга. Тиигәлән аютад йовдж одв—гидж кўүкд кўн, гаран зан, келв.

Би нохатагъан, хаалгъ деер гўүггәд, гарад ирүв. Ноха намаг татад, дахад гўүггәд гарв. Уул деер гарад ирхләмдн өмнмдн нег кўн үзгдв. Ноха урньсн бәәдлтәггәр гангнәд одв. Би улм үкс гивв. Хаалгъин көндлнъ бийәс

аца зөөдг машин гүүггяд гарад ирв. Мана өмн йовсн кун гаран өргхлэ, машин зогсад, суулгъдж авад, йовдж одв. Мини деегшан хасн буггын сумна дууг, шофер сонгссн уга. Би нохатагъан, хэрү селанд ирэд, телефогъар иигдж зангльв:

Пограничник Карацупа, Полтавк заставас келджаня. Би нохатагъан нег кууня мөр 15 часин туршар мөрдвв. Мөрддж йовсн кууггым нег машин суулгъдж авад, йовдж ода. Ямаран машин йовсинь меддж автн, шофераснь сурлгъ автн.

Гурвн хонг давсна хөөн, мана заставд балгъснас ним занг ирв:

„Пограничник Карацупин зааврар,газадин орна шпион бэргдв“.

Ворошиловин туск дун.

Ут бийтэ галзн мөрнь
Удигъан кемлдж хагдг билэ.
Ухан сээтэ Ворошилов
Улан Церган котлдг билэ.
Алхмнгсн галзнигъан күлглдг билэ.
Алтн үлдэн гилвкүлдг билэ.
Алдл уга армдг билэ.

Ардан цергән дахулдг билә.
 Ондр галзнигъән кўлглдг билә.
 Онъгтә тугигъән киискдг билә.
 Мөн ухата Ворошилов
 Мөртә цергигъән дахулдг билә.
 Дән талк бийд, төрскидән
 Хаац болгсн Ворошилов
 Дәәсн талк бийд, олданд
 Шивә болгсн кбөрк.
 Дүрклгсн маршал Ворошилов
 Довтлгсн олт дәәснә
 Дарнъх болгсн гәрд.
 Бүргдин шүүрлгън мет
 Мергн Ворошилов мөн
 Бүгдин арслнъ мет
 Менд баатр болтха.

(Поэт Джамъгърч Баснъгъа Мукбөвүн).

Ока Иванович Городовиков.

Ока Иванович Городовиков Улан Цергин туургсн баатр командир.

Тенъгин голд угатә хальмгин бүләс Ока Иванович гарсмн, йир бичкиәс ави Ока олт әмтиә зовлнъгиг медв. Олт угатнр кōдлмшчириг баячуд өршәнъгъу угагъар даджрдж мухлалджахинъ медв. Бийнъ бичкиәсн ави байна яльч болдж гендж заргдджасмн. Күч-кōлсәрн бәәдг, даджргдджах олт әмтиг тер зовлнъгаснъ ягъдж гаргъхинъ ухалдг болв.

Цергт мордх наснъ ирхлә, хаана цергт мордв.

1917 джил алдр орс орна кōдлмшчнр Улан туг өргәд, баячудиг уга кех ноолда кехлә, Ока Иванович тедн дунд ордж бас ноолдв. Терүнәс нааран Советин йос тогталгъна ноолданд әмән хармнл уга ноолдв. Цагъачудин кесг цергиг уга кедж дәәлв. Үр Семен Будентә, Клим Ворошиловта Сталинә гардврар хаана, цагъачудин цергиг күүчджив.

Ори-нутгин харслтиг канъ уга сәәнәр күүчәдж ноолдснднъ темдгәд, Советск правительств дөрв дәкдж ах ачллгъ орденсәр ачлсн.

Советин йосан тогталцкад, цаарань улан цергинь-
күчинь, медринь ёскдж, орн-нутган харсхин төриг ик
шунмгъагъар күцәджәнә. Эн хамгинь оли әмтн темдглад
Ока Ивановичиг Советин Союзин Верховн Советин депу-
тат нег дуугъар шиидв.

Ода Ока Иванович Городовиков мөртә улан цергинь
инспектор болдж Москвад кәдлджәнә.

Генерал-полковник
Ока Иванович ГОРОВОВИКОВ

Ааку.

Баатрин магтал

Товин сумнас
Тотхдг уга,

Буугъин сумнас
Бултдг уга,
Дөрви цагт зогсг уга
Дәәлдв чиги
Дөрәгъән сулдхдж
Дерлх юм хәәдг уга,
Сөөг сө кевтнь
Өдриг өдр кевтнь
Сүр омг авч
Өшәтдиг көөдж чавчлддг...
Хур, боран, киитнәс
Хоргъддж үрүдхән мартси,
Чилнь хар занчнь
Чирә цокдж делсдг,
Сөм хар сахлнь
Серджиннәд ганъхад бәәдг,
Уралад хәәкрәд орхла
Утд дүүрәд күнъкидг,
Күчтә Улан Цергнь
Командир Аакугъан дахдг,
Цагъан мөнъгн бәрүлтә
Цәкр хурц үлдәрн
Хуурмг мектә хортдиг
Хәәрлл уга чавчдг...
Буденный Семен баатрин
Бат иньг болси,
Болд Сталин Иосифин
Баатр цергчнь болгси,
Мөрн күлгдән гавшун,
Манъхгър мергн манъната,
Загълма хурц нүдтә,
Залу дүүвр наста,
Харада хар сахлта,
Хар занч көдргси,
Хурдн кер күлгтә
Бөк Улан Цергин
Баатр Ааку гинә.

(Поэт А. Сусеевин бичси „Ааку“ гиде пәэмәс)

Улан летчикин олмгъа йовдл.

Эн йовдл цагъачудла дӛӛлдджӛсн цагт гарсмн. Штабас иим приказ ирв:—Ӓӛмшг уга газрур нисдж гартха!

Ик Ӓӛмшгтӛ салькта хур орв. Цагъачудин мӛртӛ церг ик хол биш бӛӛлӛ. Летчикуд нисхдӛн шиидцхӛв. Ик салькта хур дотрагъур 2 частан, нисӛд олтха гисн газрурнӛ, ирв. Зуг нег баахн летчик Гуртын 1 частан удадв. Хур салькн хойрт Гуртын тӛӛрӛд, цагъачуд бӛӛсн газрт ирдж суув. Самолетиг цагъачуд ӱзчкв. Кесг хазгуд самолетин дор дживртнӛ бӛӛсн улан одиг ӱзл уга мана летчикиг англичанин гидж медв. Гуртын английск хувцта билӛ. Тер дакад орсар сӛӛнӛр келдж чаддго билӛ, бийнӛ латыш кӱн.

Хазгуд энӱг английск летчик гидж медцхӛв. Хазгуд Гуртынд энӱнӛс хол биш цагъачудин штаб бӛӛхиг келдж ӛгв. Станц кӱртл 3 дууна шаху газр билӛ. Тегӛд Гуртын хазгудиг самолетан кӛндӛгъӛд станц кӱртл кӱргхиг сурв. Хазгудар дӛнӛ авад, летчик моторан кӛндӛгъӛд нисӛд гарв. Нисӛд гарлгӛнланӛ станц талас ик олн мӛртӛ церг болн кесг офицермуд аашснӛ ӱзгдв. Болв мана летчик нисӛд йовдж оч.

Ӑрӛл час болад, мана летчик эврӛнкстӛн ирв.

Мана орн-нутг.

Нарта делкӛд нег ик орн-нутг бӛӛнӛ. Эн орн-нутг мел Ӓмтин ик гиснӛ эн. Эн орн-нутг—СССР. Эн орн-нутгар нег захаснӛ нег зах кӱртлнӛ йовгъар диг 3 джил йовгдхмн.

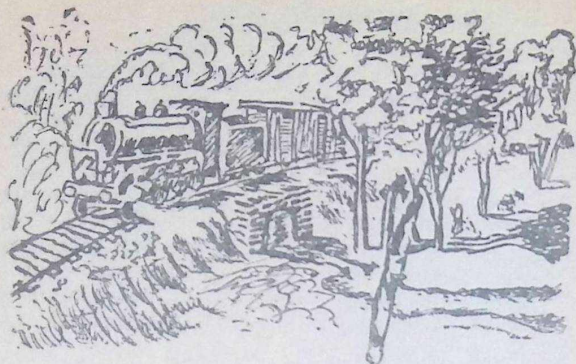
—Тандода ӛдрин альк цаг болв—гидж сурхла, иигдж хӛрӱ ӛгх:

Негнӛ ӛрӱгъӛр гих, наадкнӛ ӱд гих, гурвдгчнӛ асхн гих, дӛрвдгчнӛ сӛ гих.

Эн орн-нутгин улсас бас радиогъар нег цагла—танд ямаран цаг болджана гихлӛ:

Негнӛ хавр гих, негнӛ ӱвл гих.

Эн орн-нутгин улсас бас нег газр радиогъар—юугъар баймт гихлӛ:

Негнь төмрәр гих, негнь чолун нүүрсәр гих, негнь малар гих, негнь өдмгәр гих, негнь дөгдәр гих.

Одмг уга газрт—өдмг ургъах кергтә, төмр, нүүрсн, дөгд уга газрт тедниг авч ирх кергтә, көвнъ ургъдго газрт көвнъ авч ирх кергтә.

Мана хаалгъ.

Элст Ääдрхи хоорнд машинә хаалгъ гарв. Элст Ääдрхи хоорндк гүн голмудт тагт кегдв. Элст Ääдрхи хоорндк хаалгъ деер бääснъ гүн зуух нүкд даргдв. Машигъяр, тергәр йовхд äмшг уга болв. Нүктә, зуухта хаалгъ уурад, го гилгр сән хаалгъ гарв. Ода Ääдрхи Элст хойрин хоорнд тасрхан уга машин кӯ, аца, пошт зöөнә.

Газет, дегтр, эд, цә бас зöөнә. Шин сән хаалгъ гарв, шин джиргъл öгв.

Машин.

Хальмг тангъгъчин теегәр
Хаврин джиргълтә дуугъар
Хурлэсн эрвлэсн машин
Хаалгъин шора әрнә.

Шуугич,

Шурджнънич,
 Машин.
 Шората
 Хаалъгъар
 Чичрич.
 Шатич
 Шатич,
 Тосн,
 Шулугъар
 Йовдл
 Огич.
 Одахн къртл үүгәр
 Ацата тергд чирлджялә,
 Ода чидлтә машин
 Онъдинд гүүдг болв.
 Күрджнънич,
 Тачкнич,
 Машин,
 Күүрисн
 Утагъан
 Гаргъич.
 Көл
 Болсн төгәгъарн
 Көк
 Теегәр
 Нисич...

Манджсин Б.

Докъя.

Зуна нари суусн, зөвәр харнъгъу болсн цаг билә. Салькн уга, төгәлнъдән ә уга тагчг болв. Тер негл унтсн ик анъ мет үзүр йозур угагъар харлад бәәнә.

Элст Аәдрхн хойрин хоорнд йовдг машинә хаалгъ деер машинә станце бәәнә. Тер станциг хәләдг өвгн газа хаалгъар йовдж йовад, хаалгъ кәндлнъ ик нүк малтад, амн деерк шавринь авчксинь үзв. Тер нүк сә биш өдрәр чигн амн деернъ иртлән күн медш уга. Нүкн ик юмн, машин орсн хөбн хамхрад, деерән бәәсн улс алхмн. Тиигджәтл нег машин гал гарад, хурдарн аашснъ өвгнд үзгдв. Не

машин боли деерк улсинь эн нүкнәс харсдж авх эркән уга керг болв. Харнъгъу сөөд тер нүк хәләхнъ, аман анъгъачксн өршәнъгъу уга ик манъгъс анъгин амн мет үзгднә. Машин улм өбрдәд йовна. Өвгн машинд ягъдждокъя өгхән меддж ядад зогсв. Тер дотр машин улмар өбрдәд йовна. Өвгн уха авсн кевтә машинә өмнәс хәләгъәд зогсв. Машинә өмнәс нүкнәс зу шаху алд газрт зогсдж. Не көгшн намаг машин дәврәд алхла алг, машин зогсад бүтн гарх, кесг әмтн әмд бас гарх—гидж өвгн санв. Машин күч өглго дәврх бәәдлтәгъәр гүүгъәд аашна, өвгн бишмүдән тәәлчксн гартан авад дайлад, әмән гартл хәәкрәд бәәнә. Машин улм өбрдәд, өвгиг мел дәврх бәәдл гаргъад ирв. Машинә шам өвгнә нүд гилвкүләд нәс гисн болв, тенъгр газр цуг күрджнәсн болад одв. Машин өвгиг дәврн гигъәд зогсв.

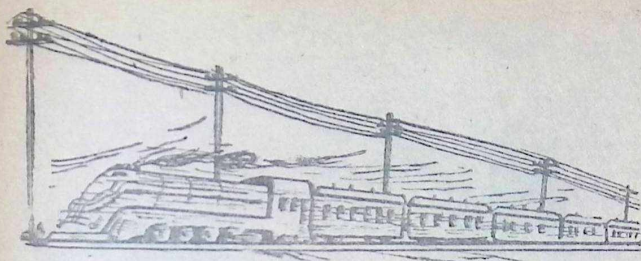
—Уй! Өвгн ягъсн зөргтәгъәр, өртә юмн кевтә машинә хаалгъ деер зогсвт? Машин дәврәд алхла, яях биләт?—гидж шофер келв.

—Машинә хаалгъ деер юнъгад зогсвт—гигъәд, нег күн уурлх бәәдлтәгъәр өвгнүр темцв.

Өвгн бийнъ әмд үлдв. Дакад кесг әмт үкләс гаргъсн дан боли олна үнтә машиг хамхрх йовдласнъ тач авсн дан бахтад уульв.

—Таниг үкләстн тач авв. Олна машиг хамхрхаснъ тонългъвв, нанд даалгъсн кергиг күцәвв. Тер нүк оч хәләтн,—гидж өвгн нүкнүр заав. Өвгн ингдж докъя өгв.

Төмр хаалгъ.

Күн олзлгдг кѳлгн, хаалгъ ода йир элвг, тер дотр мана орн-нутгт элвг.

Кезәнәгъя кѳдә теегәр темәгъяр, царар, мѳрәр аца зѳдлг билә.

Күн ухала-ухала бәәдж, уул цомлдж малтад, гол усн деегур төмр тагт тавад, газриг тегшлв. Тегшлсн газр деегур төмр хаалгъ тавв. Төмр хаалгъ деерән трубата төмр маши тавв. Машинь бештә, хәастә. Бешднъ мод, нүүрс тұлнә, хәасиднъ ус буслгъна, усна ур маши йовулна. Эн машинг паровоз гидж нерәдв. Паровоз ардан кесг вагод чирнә. Тер вагодтнъ кӯ, аца зѳнә. Паровоз кесг вагодгән кѳлгн угагъяр бийнъ-кесг мингъгя дууна газрт чирәд йовна. Ямаранчи хурдн мѳрнәс хурдн, ямаранчи чидлтә темәнәс чидлтә. Төмр хаалгъ мана орн-нутгин әмтсиг хоорнднъ залгъа кенә.

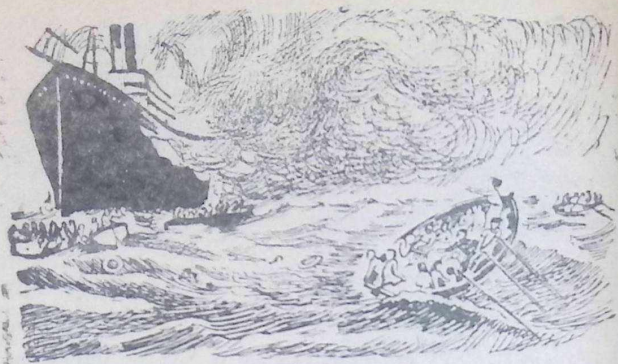
Залач.

Тенгсәр усчлдж йовх кермд суудж йовх улс йир олт. Зогсх газр бѳрдв. Керм залдг газрт залач зогсджанә. Гентки капитан кермин ора деер гарад, матросиг дуудн келв:

—Дорас утан гарад бәәдмб, юн утан гарчхәинь мездәд ирлчн.

—Дора түүмр шачана, үкс гицхатн,—гидж келв.

Түүмриг цагтнъ эс медсн учрар, кермин дорд бийнъ гал авч орксн бәәдж. Эн ик йәмшгтә зәнгъ нег минутин дунд, суудж йовх улст цугтаднъ сонгсгдв.

Салькн чангъдад, түүмр улм икдв. Күүкд улсиг бичкн күүкдтэгъинь бääсн газраснь талдан газрт гаргъв. Аамшг гисн юмн улм икдв. Түүмр шата бääсн бийднй керм көвэгъур өөрдäд йовв, äмтин деер йовсн залач кермиг залад, зогсдг газрур өөрдхв. Шачах түүмрин äмтин ик галнь залач дор туслцдж бääв. Керм деер суудж йовсн улс, залачин зогсджасн газрт кезä түүмр орна гигъäд хälлälдäд бääцхäv.

Галин заль делсäd, икдäд ирв. Усн деер күү көвädг төгälнъсиг матросмуд күүкд улст гигъäд белдäд бääцхäv. Залус хувцан тääлälд, усчхдан белн болцхав. Усна көвä улм-улмар өөрдäд чигн йовна, тер дотр көвэгъас онъгъсц донъгән күргхär аашцхана.

—Залач! Залач!—гидж капитан дуудв.

—Юн кергтä?—гидж, зогсджагъад сурв.

—Ормдан дакад 5 минут зогсдж чадхвч?

—Зогсдж үзсв.

Галин заль өөрдäд күрч ирв.

—Күүкд улс, бичкн күүкдтэгъән үкс гидж онъгъсц сууцхатн. Наадкстн цугъар усчхатн,—гидж капитай закв.

Керм деер суудж йовсн улс цугъар менд гарихасиг медäд, залач капитан хойр уснур гäрäдцхäv.

Күн ягъдж нисдг болсмб?

Нисӓчнр болд шовугъар газр деегӓр эрлцхӓнӓ. Дорагшан хӓлӓхлӓ—балгъсд, уулмуд, селӓд ӓрӓ ӓмтӓ бичкн болдж ӓзгднӓ.

Нисдгиг ягъдж дассмб? 300 джил хооран нег крестьянин хойр дживр кедж. Эн кӓӓг, ӓндр газрас дживрӓрн буухар седсиднъ гӓвдӓд, дживринъ хамхлдж орксмн.

Рязанъ балгъснд Фурвин гидг кӓн ик могълцгиг утагъар дӓӓргчкӓд деегшӓн агъарар ниссн бӓӓдж. Могълцгасн бийӓн боодж авад гархланъ, салькн туугъад, чонджин хонъхла харгъулдж. Тер кӓн хонъхин келнӓ дееснӓс бӓрӓд ӓклӓсн гарч. Эн кӓӓг „алмс“ деегшӓн ӓргдж гаргъв, энӓг тӓӓмрдхмн, ӓс гихлӓ ӓмдӓр газрт булхмн, гидж гелнъгӓд зар тархадж. Тер кӓн ӓклӓсн ӓрӓ гидж тонълсн болджана.

Тер могълцг юнъгад деегшӓн нисдг гарсинъ ӓмтн тоолдж медсми уга. Нисдг учрнъ юмб гихлӓ, могълцг дотрнъ утан болн халун агъар хойр дӓӓрнъ бӓӓсӓр ниссн болджана.

Францд, дулан агъарар дӓӓргӓд, бас нисдг могълцг гаргъгдсми. Нисӓч, ним могълцгиг ӓврӓннъ дулар залдж чадш уга бӓӓсми.

Ӕмтн нисдг чадг болв чигн, залдг—гардлгиг кесгтӓн дасдж чадсми биш.

Ода советин орнд болхла, залдг—гардлг кергиг хама чигн уга сӓӓнӓр дасчксн болджана. Ода мана советин орнд ик, ик дириджабльмуд кегдджӓнӓ, ӓдниг цугъарагъинъ мана нисӓчнр гардцхана.

Ӕмтн нисдг маши кедгиг дасцхав. Нисдг машин, агъарт ӓврӓннъ пропеллериннъ кӓчӓр ниснӓ. Пропеллериг машинӓ моторнъ кӓндӓдж ӓргӓлнӓ. Нисдг машиг гардлг нисӓч, ӓврӓннъ машигӓн хамаран болв чигн залдж йовулна.

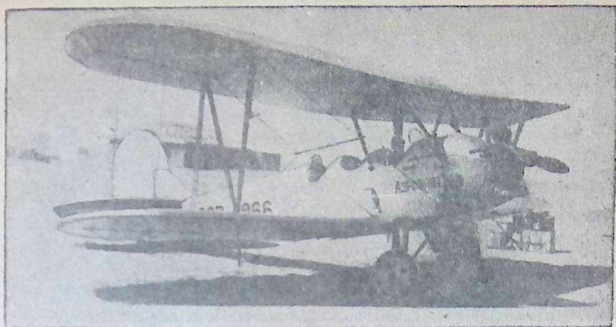

Нисдг машин.

Гарин эрдмәр кегднәч,
Гәәхүл әмтид болнзч.
Гол, уул, тенъгсиг
Гатлдж, энъднь ниснәч.
Көк тенъгрин дорагъур,
Көрстә газр деегур,
Көндә у агъарар
Кезә чиги өмәд йовнач.
Нәәхләд, дәәвләд данъгин
Нарна наагъур эрвлзнәч.
Нарта делкәг энъднь
Негн күртлнь эргнәч.
Көл күрдго, элжго,
Книги, мөстә – цаста
Көндә бидр уулсиг
Күрәд чи үзнәч.
Нисич, өөдән, өмәрән
Нарн, сард күрәд.
Күмн әмтнә ухаг
Күчтә әргътагъинь медүлич.

Лиджин Эрнцн.

Нисдг машин.

Мана школ деегүр нисдг машин ниснэ. Эн машинг холас хэлэхлэ, хар тарвжлаадл болдж үзгднэ. Зуг з—з—з—з гигьад а гарна. Ик хол үзгдсн бийнь удаан болл уга даруны өөрдэд күрч ирнэ.

Урд цагт болхла, нисдг машин тас үзгдлго билэ. Нисдг машин биш автомобиль джилд нег ирхлэ, „шулм“ гигьад икэр аацхадг билэ.

Нег дэждж нисдг машин мана школин өөр ирэд буув. Бидн одвди.

Манла хамдан мана багш бас одла. Машинд хальм-гуд бас йовцхадж.

—Менд баяцхант,—гидж манас сурцхав.

—Баянэ, баянэ,—гидж көвүд хэрү өгцхэв. Элстэс Сталинград тал нисдж йовсн улс баядж.

Керг-үүлэр йовсн амтсиг суулгэдж нисдг машин баядж. Иим машин Баку гидг балгьснас гарад, Элстэр дэврэл Аадрх ордгдж. Дакад Элстэс Сталинградар дэврэл Москва ордгдж.

Хорха биш—күрджнэндж а гарна, шовун биш—делдж ниснэ, дорас хэлэхлэ, торлздж үзгднэ. Амтэ юмнд уга хурдар йовна. Юмб тер?

„Т“ гидг темдг.

Нег летчик ик холд ар үзгт бāādг балгъси тал нисдж йовдж.

Гентки бензин бāādг баакаснь, зев идād гаргъчкси бички нўкнāс, бензин асхрдж йовхнь үзгдв.

Шулугъар доргшан буух кергтā болв.

Дорань ö-шугъу модн үзгдв, модна хаджуднь тиньгр газр үзгдв.

Летчик самолетан тиньгр газрур залв.

Тер цаглань ö-шугъу модна көвād пионермуд наачадж.

—Самолет унул деер буухар седжāнā—гидж вожатнь хāāкрв.

Ö-шугъу модна хаджуд тиньгр газрла зерглād бāāси унул деегўрнь öвси ургъчкси бāādж, деерāснь хāāси кўўнд төрўц медгдшго.

—Летчикд докъя ягъдж öгий?

Гентки кенъкргч газр деер кевтв.

—„Т“ гидг үзг дурагъад кевтти—гидж хāāкрв.

Пионермуд тиньгр газрт „Т“ гидг үзг дурагъад кевтихāв. Деер нисдж йовси летчик буух темдг үзчкād менд буув.

Сталинск харцхс.

(Дун)

Советин улан авиаций
Сансидан кўрдг чидлтā,
Öшāтрини зўрк чичрўлдг
Öнр, ик кўчтā.
Öдрār, сōөгъār, будтагъар
Öдāн, холд ниснā,
Дала, тенъгс, уулиг
Давдж, динлдж гатлна.
Сталинск харцхсин гарт
Самолет делдж лугшна.
Социализмин теегин агъарт
Шат тāвдж давшна.

Баатр самолетин дживрнь
Буулдж үүлиг цоолна.
Бульгелсн зүркн—моторнь
Байрта айсар дуулна.
Деер холд эрвлзэд
Делэд дживад одна.
Орн-нутгиннь нериг
Орчлнэд туурулдж чадна.
Мөст дала деегүр
Манурсн буднд өөмнэ.
Северн полюсиг давад,
Соединени Штатд күрнэ.
Нисэд дуулад эрвлзнэ,
Нарла күрч мендлнэ,
Алдр орн-нутгиннь
Аргыг мандж церглнэ.

Джидлйн II.

Радио.

—Эндр мана школд радист ирдж, радио тосхдж
өгхмндж,—гидж көвүд шуугв.

Урднь мана багш манд радион тускар кесг цяалгьдж
өглэ. Радион тускиг манд ах классин көвүд бас цяалгьдж
өглэ.

Мана багш кооперативд ирсн радион аппарат школ-
дан хулддж авч, терүг эндр тосххар баянэ.

Радист ирсн уга. Багш эврэн радиог тосхв. Мань-
гьдуртнь радио белн болв. 4 ч. 30 минутла бидн радио
тэвгдсн ик классет ирввдн. Дигтэ 4 ч. 30 м. радион тур-
бань шингджэгьад тодрха хальмгар ду гарв.

—Соньстн, соньстн. Хальмг республикин Элст бал-
гьсн келдж баянэ. Ода мана республикин заньгс соньстн.

Бидн Хальмг республикд күцагдджэх кергүдин туск
заньгс соньсввдн. Дарунь хальмг, орс, маньгьд ду, айс
соньсцхаввдн. Кесг зун, миньгьн дууна газрас радио-
гьгар нэр, наад, заньг соньсдг болввдн.

Ода мана школд радио баянэ. Бидн асхн болгьн
мана орнд юн болджахинь соньсдж чадхвдн.

Медтн.

Герин ора деер шуург хатхата,
Гер бийнъ ю болв чигн сонъсна:
Ик холас ду, айс, күүнā келлгъ.

Бичг.

Наалгъата конверттā бичг
Нарта делкā эргхми.
Мингъгн дууна газрт,
Нисад, усчад, гүүгъад кūrнā.
Хайгинь сāанār медгдхār бичхлā,
Хама болв чигн одад кūrхми.
Түүнд машинā билет керго,
Уурмг мōнгār маарк наагъад тāvхлā,
Олад эзднъ кūrгхми.
Кōлтā āдлār гүүгъад
Келтā āдлār келād, хāгъад,
Кūrх газртан эврāн кūrнā.

Поштин машин.

Элст балгъснас газаран
Оли āамг хотдудар
Колхоз, совхоз болгънар
Делгūdнъ тугāдж огнā.
Москва, Саратов, Аāдрхи
Оли ик балгъсдас
Манд газет, легтр,
Мана бичг бас зōбнā.

Челюскинцнр.

„Челюскин“ гидг керм северн тенгснн хаалгъиг
шинджлдж хālāхār йовулгдсми. Эн экспедицин толгъачнъ
Отто Юльевич Шмидт, кермин капитан Воронин гидг
кūrн йовсми.

Советин орн-нутгин даалгъвриг кūцāхин тōлād улм
холд гарх дутм мōсн харгългън икдād йовв. Холджм

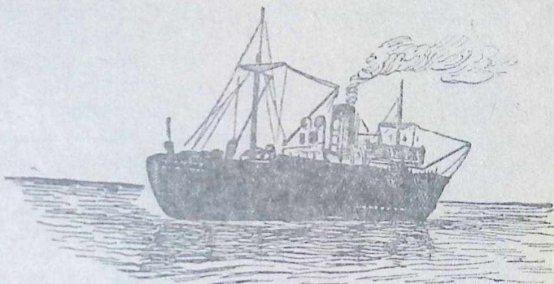
дугман мөсиг хамхлагын улм зовлынга, аамшгтā болад ирв.

Февраль сарин 13-с ави мөсн шуугад, кермиг тачк-нулад нүүв. Кермин зүн хэвргэнь хамхрад одм цацу „Челюскин“ усн мөсн хойрар дүүрэд одв.

Керм хамрсна хөөн, капитан Воронин:

—Мөсн деер бууцхатн!—гидж закв.

Челюскинцнр хот-хоолан, хувц-хонран цугъарагъинь мөсн деер буулгъцахв.

Удан болсн уга, керм уснд чивдж одв. Суудж йовсн улс Северн Ледовитый далан киитн цасн, мөсн дунд үлдихэв. Эднā дунд күүкд улс болн бичкн күүкд бас йовснн.

Болв челюскинцнр зовл, гундл уга, мөсн деер бун, палатк бэрэд, радиоприемник тосхдж авцхав.

„Челюскинā“ толгъач Шмитд, керм уснд чивдж одв гидж радиогъар зāнъглв.

Кермās хамхрад үлдсн модар күүкд улст, бичкн күүкдт гер бэрдж өгцхэдж.

Мөсн, цасн, шуургын дотр буучкн улсин эркн нег гол төрнө—нислг машин буудг газр белдх керг болв. Иим газр белдхин төлā, челюскинцнр ик удан кōллād, цеврлād, ора деернө советск туг өргцхэдж.

Февраль сарин 27-д Сталинās болн ори-нутгин правительствин гардврчнрас радиогъар иим байрта зāнъг авцхалж:

„Челюскинцирт большевистск халун менд илдгәлжә-
нәвдн. Орчлнъгин аюлла ноолдджах тана алдршсн ноол-
даг ончта сәәнәр хәләдж, ямаран дөнъ күргдж болна
цугъарагъинь кедж бәәнәвдн. Тадна алдршсн экспедициг
әәмшг угагъар эрүл—менд гаргъдж авхдан болн Аркти-
кин төлә кедж йовх ноолдана тууджд шин алдршсн халх
орудж бичүлхитн, лавта иткүлдж бәәнәвдн“.

Цаарандн мөсн деер бәәхд түрү—зовлнъта болад
ирв, тер юнъгад гихлә, кинтн, шуургън, будн догшсн
деерән, бәәрлдж бәәсн мөсн цааран далагъур урсал
йовсн.

Челюскинцир, советин орн болн коммунистическ
партъ эрк биш дөнъгән күргдж, бийсән лавта әмд гар-
гъдж авхднъ ицкәд, төрүн юмнас әл уга, зовл уга, урдк
кеварн инәлдәд, кедж йовсн кәдлмшән кегъад бәәцхәдж.

Нисдг машинд буухин төлә белсн газриг, шуурджасн
шуургън бүтәгъад, белчксн мөсн хамхрад, ик зовлнъ
үзүләд бәәсн. Ясчксн мөсн хамхрадл одхлань шин орн
ясад, нисдг машинд ода ирх, ода ирх гигъад күләлдәд
бәәцхәдж.

Ән цагла манд дөнъгән күргхәр, цуг дөрвн үзгәс
нисәчир манур нисцхәсн. Ән нисәчирт будн, цасн, шу-
ургън, кинтн ик харштан күргцхәв. Болв нисәчир зов-
лнъгиг даагъад, челюскинцириг лавта менд гаргъдж
авхан медәд нисцхәсн. Март сарин 5 өдр, машин буудг
газр деегүр нисдг машина ә сонъсад, бидн цугъар тии-
гәлән гүүлдәд гарцхавдн.

Гентки—нисдг машин, ура! ура! бидн цугъар менд гарцхавдн!—гигъад хääкрдäд одцхав.

Тер дотр зärmнь уульдäд чигн, зärmнь үмслдäд, байрлдäд чигн бääцхäv.

Нисдг машин хойр моторарн күрджиндж ä гарад, элä шовун мет сääхнär делдж нисäд, төгäläд ирдä буув.

Экспедицин толгъач Шмидтин загагъар, нисдг машин, äмтин түрүлдж күүкд улсиг болн бичкн күүкдиг авч нисв.

Шуургън, кинти, будн дегд күчтä болсн учрар, нисäчнр апрель сарин 10 күртл челюскинцрин лагерт күрч чадл уга бääцхäv.

Нарта делкä цугъар нисдг машиндиг хäläдж бääцхäсмн. Цуг äмтс, газетиг тавл уга, челюскинцнр ягъв гилч гилдäд бääцхäсмн.

Апрель сарин 10 öрүн нисдг машинд дакад үзгдцäv. Дөрвн хонгин ут-туршар 5 машин цуг челюскинцриг мөсн деерäs гаргъдж авсмн. Апрель сарин 13 öдр сүл үлдсн 6 күүг, нисäчнр 8 ноха бас авч нисцхäсмн.

Нисдг машинд деешän нисдж гарн, сүл мендин эргн кегъад орксн хöбн, дсра мөсн деер Советин орна ик улан туг делсäд үлдв. Нисäчнр, челюскинцриг үкс гидж менд гаргъдж авхин төлäd, эврәннь äмäv äрвлл уга, ямаран чигн äамшгäс сүрдл уга кöдлцхäсмн.

Советин орн челюскинцрин менд авлгъиг кезä чигн мартгдш уга байртагъар сән öдр келж тосв.

Советин орна нисäчнр алдршсн күчтä керг күцäснд нарт делкä цугъар öврцхäv.

Северн полюсар дамджд, Америкур нислгън.

Советск Союзин героймуд Чкалов, Байдуков болн Беляков Москва—Северн полюс—Северен Америк гидг нерäдлгътä нислгъндän белдждälä. Америк орхд, эн хаалгъ äмтин öөрхн болчкад, ик äамшгтä хаалгъ. Эн хаалгъар, урднь күн нисäд уга бääсмн. Эдн äмтин түрүн бääсмн. Иим äмшгтä хаалгъар нисхäсн урд, урдаснь сäänär белдлгъ кех кергтä билä. Эдн, оньдин дөрвн цагт көрä бääдг мөстä дала деегүр нисх зөвтä бääсмн. Юмн үзгдд-

го харнэгъу будн харгъх зөвтә. Эднә машин мөстджен одх бәәсми, күчтә салькна, өткн үүлнлә харгъхчн бәәсми Хаалгъд хааргъх аамшгүдлә ягъдз ноолдхиг урдасн сәәнәр болгъамджтагъар тоолх зөвтә билә.

Урмүд Чкалов, Байдуков, Беляков кесг дәкдж картс делгәд, ягъдз нисхән тоолхала.

Алдршн нисәчнр, өрүнәс авн асхн күртл кәллхәдг билә: самолетан болн зер-зевән, ацагъан шидждлг билә.

Ур Чкалов, вождь Сталинәс, эн нислгъндән ягъдз зөвшәл авсан иигдз келнә:

„Ур Сталин мана кесн белдлгәнә кәллмишг нег юм үлдәл уга сурв. Мана кәллджәсн, мана кесн кәллмишг сәәнәр мелджәхнъ манд тодрхагъар мелдв.

—Ур Чкалов, тана шүүдз авсн самолеттн итгәтә сәний—гидж Сталин сурв. Ганчхн мотортагъинь мартхмн биш—гиджә, уга бәәджәгъад келв.

Сталинә келсн үгд бахтад, би иигдз хәрү өгвв:—Ур Сталин, моторнъ оньчта сән. Сәәнинь меләд авчкн юмн, аәх зөв төрүц уга.

Заалд, дәәнә халхар цергәдг болн нислгънә кергин начальникуд ордж ирцхәв.

Сталин байртагъар, тедн иигдз келв:—Ода, эдниг яяхв. Полюс дегүр, Северн Америк ордж ниснәвдн гигъад бәәнә. Тәдн юн гидж саннат?

—Манагъар болхла Чкалов, Байдуков болн Беляков гурвн нислгънд белн. Нислгънд зөвшәл өгч болхмн—гидж, ордж ирсн улс хәрү өгцхәв.

Сталин, дакад цөбкн сурврумуд өгчкәд, ухалджагъад:—Би зөвшәл өгхмн гиджәнәв—гив. Нисхмн! Москва—Северн полюс—Америк.

—Нисдж йовсн цагла, ямаранчи бичкн аамшг харгъхла, нислгән зогсад, Канадт буутн—гидж Сталин Чкаловд заххмн гив.

Би Сталинд манд ик даалгъвр, иткмдз өгсндн, ямаран үгмүдәр ханлт өргхән мелсн угав.

Күндтә вождь Сталинә гариг атхн келвв: Ур Сталин, тана иткмдждтн икәр ханджанавдн. Тана, даалгъврив күцәнәвдн.

1937-гч джилин июнь сарин 20 өдр, асхн 7 час 30 м.

Чкалов Америкийн самолет буудг газрт буудж гисн радиограмм Москвад авгдсмн.

Советск Союзин героймүд—Чкалов, Беляков болн Байдуков, цуг нарта делкә деер амтин түрүлдж Северн полюсар дамджж Америк ордг хаалгь гаргьсмн.

Николай Щорсин күцәсн алдр керг.

Нег дәкдж, сөөгьәр, зергләд бәәсн селәнәс нег көвүн Щорсур гүүдж ирв:

— Авгь болгч Щорс, мана селәнәд, маньгьдур өрүн немшмүд ирхмн—гидж көвүн келв.

Щорс, өбрән 40 партизанмуд дахулдж авад, селән тал гүүлгәд гарв.

Селәнәд ирәд, крестьянмудт бу тугәдж өгчкәд, партизанмуд тарад бултхав.

Щорс хама бәәнә? гилдәд крестьянмуд сурллад бәәцхав.

— Аргьулдн, эр така экләд хәәкрхлә, Щорс теньгр деерәс ундж ирх—гилдәд партизанмуд инәлдцхав.

Өр цәәггәд ирн цацу, немшмүдин—негн, хойр, гурвн гидж командлггн селәггәр дүүрв.

Немшмүдин церг селәнә дунд күрәд ирв. Төгәлнәдән ачимән уга, цуггәр унтдж кевтцхәнә, нохасчн хуцхш. Генткн, селә дүүргәд, такан аджргь—ку-кә-ре-ку гиггәд хәәкрәд оркв.

Такан аджргь хәәкрснәс авн, дөрвн үзгәснә немшмүдүр бууггнн сумд асхрв. Щорс чонджин хонх бәәдг газрас пулеметар нег сум үрәл уга немшмүдүр тарджннулад бәәв.

— Амән харсцхатн, бултхатн гидж немш салдсмуд хәәкрдцхав.

Немшмүд селәнәс зулхар седцхав, зуг хамаггаснә болв чигн сумн тосад бәәв.

Зөргтә партизанмуд, немшин цергиг тарачкад, эврәнн селәнүрн ирцхав. Партизанмудта хамдан селәнәс зөргтә тәвн крестьянмуд дахцхав.

— Украинәс цуг хортниг уга кедж, кббдж гаргьтә ноолднавдн—гидж келәд, отрядта хамдан, шин ноолданд белдхәр одцхав.

Ягъсн аамшгтӓ юмб?

Газа герин сүүдрт нег миисин му кичг наачала. Гентки ноха миисин бөр ирӓд зогсв.

Миисин му кичг—нургъан дугъулад, ноосан ширбилгъв, сахлан сарсалгъад, аман анъгъалгъад, аамшгтӓ онъг гарад зогсв. Ноха хаджугъарнь давад гарв.

Ноха хаджугъарн давтл му кичг ширбичкӓд, бас доран эргӓд йовна.

„Хӓлӓлчн, бӓрдлчн зуг, чамаг би ягъдгдж. Би ягъсн аамшгтӓ“,—гисн дӓрс мис гаргъад бӓӓнӓ.

Ирвскин кичг.

(Халун газрин туудж)

Нег кӓн анъгучлдж йовад, кеерӓс ирвскин кичг бӓрдж авч. Тер ирвскин кичг зургъан сар болсн нохан кичг мет билӓ. Тер кичг ик толгъата, тӓрг шар нӓдтӓ, бӓргн манъната; ахрхн чиктӓ. Оми хойр кӓль—кӓнд болн кӓчтӓ, ар хойр кӓль—нархн, бичкн эв уга болсн. Кичг анъгучин кӓл шӓргӓгъад бӓӓнӓ.

Тер ирвскин кичгт Васьк гидг нер анъгуч бгв.

Цугъар унтхларн Васькиг нег брӓд ѓлдӓв. Гентки харнъгъу ик брӓд бӓӓсн Васьк стул деерӓс буугъад орклад эргӓд, аӓгъад гӓӓв.

Васькин ду соньсад
аньгуч ирв, Васьк ань-
гучиг үзчкәд, байрлад одв,
тегәд Васькиг аньгуч
бийләри унтулв.

Өрүнднь бидн Васькиг
мана нохасла таньдулхар
седввдн. Васькиг нохас үз-
чкәд, сүүлән хавчад зулад
әрлв. Ирвскин үир нохасин
сүмсинь уга кесн оньг гар-
рв. Зуг негхи нохан кичг
Васькла таньдн, көөлдәд
наадв.

Васьк эджго өрәд ган-
царн орад, юм гетси болад
наадхд дурта билә. Эджго өрәд, деер суучкад наадхд
дурта билә. Дериг хазад таслад, көләрн цокад күркләд
бәәдмн.

Васьк, баальньг орн дорас авад, инглән-тинглән ши-
вәд, хавлад наадхдан дурта билә. Гәрәдәд хавлад наад-
хдан йир ик эвтә билә. Васьк модн деер гархдан бас йир
дурта билә.

Васьк улм өсәд йовна. Өсхләрн улм-улмар йоста ик
ирвскин бәәдл гаргъад бәәв. Тегәд тер аньгуч терүгән
хулдчкв.

Арслнь арат хойр.

(Тууль)

Нег арслнь көшрәд, ань бәрдж меньндг аргън
тасрв. Ик нүкидән орад, худлар гемтси болад кевтв, мек
ухалв. Аньгуд эврән ирәд, гемтә арслньд золгъцахадг
болв. Тегәд аньгуд ирдгнь ирв чиги, хәрү әмд гархш.
Нег дәкдж арат ирәд, нүкиднь орл уга холас:

— Арслнь, хәәмнь, ямаран бәәнәч?—гинә.

— Му бәәнәв, хәәмнь, арат герт орад сәәнәр золгъ-
хичи—гидж арслнь келнә.

— Ирси улсин көлиннь мөринь шинджлхнь, манд
сәәнәр медгдджәнә. Чамд золгъхар одснь хәрү гардг

бәәдл уга—гидж арат келчкәд, сүүлән өргдж авад, гүү-
гәәд йовдж одв.

Манач.

(Туудж)

Нег күүнд сургъуль сурчкән ухата хойр ноха бәәдж.
Сургъульта нохаснь геринь хәрүллг бәәдж.

Нег дәкдж тер кун нег хонгар кергәри йовдж одна.
Гертнь гер хәләгәәд хойр нохань үднә.

Тер кун маньгъдуртнь гертән ирәд совьн юм үзв.
Гертнь стул деер хойр кун сууна. Хойраннь тустнь
сургъульта хойр нохань неджәдәр күркләд кевтнә. Хойр
залугъин чирә цәәгәәд, йир му дүрсн гарч.

Эзнь ордж ирхлә, хойр ноха гиннәд гәрәләд,
эзнәннь гар долав.

— Не, залус, мөндвт? Тали үүнд ю кеджәнәт?—гидж
эзнь сурв.

— Хәәмнь, үүндчи бидн диг суутклан сууджасмди
ән. Кишва хойр нохастн кбндрлгимди таслв. Хавтхлан
гаран дүрәд, тәмк авхар селхлә, таслад авн гигәәд бәй-
нә. Ормаси босад, йовхла бас шуучи гинә. Залу, эднәсн
маниг хагъцулит,—гидж хойр залун негнь сурв.

— Ю хәәдж минн герт ирвт? Ал хәәдж ирсн болх-
лати минн нохас таниг кбндәх уга билә. Тана кергиг
би мөдвв. Минн гер тонхар, хулха кехәр йовлт? Не, та-
ниг милица күргнәв, йовти нааран. Бичә гүүти, гаран
өргти, эс гидж нохас таслчкх,—гив.

Аргъ уга хойр залу гаран өргәд үрвәд гарв. Залу
хойр нохагъан хаджудан дахулад, тедниг туув. Нохас
ним ухата болна.

Ноха күүнә итклтә иньг.

Тәйлвртә тууль:

Об гигәәд оолән өргәд авад гарв. (олдж авти)

Ухата ноха.

Ноха йир керсү адусн. Дасхчкесн ноха дääнä цагла ик керг күүдäнä. Харулд зогссн күүтä хамдан харулд зогсна. Ä чингънä. Ноха сум зöөнä. Дääнä цагт шавтсн äмтсиг олна, цаас болн бичг зöөнä.

Зуг ухата нохаг сääнär асрад, киндж хäläх кергтä. Хот-хоолинь алдл уга цаглань öгч бääхмн.

Ноха бичг авч йовсн цагтан, талдан äмтст бärгдäd, авч йовсн бичгән медүлчквзäv гихлärн, зууран йир икär саглдж йовна.

Ноха күчр керсү. Күүнä күүнд, хагдад үкхäsн на-аран бичгән öгш уга.

Нег дääнä полкд—Шонгър гидг нертä ноха бääдж. Дән болджасн цагла, нег газрас нег бичг күргүлдж. Бичг күргдж йовсн Шонгърхиг гүүдж йовсн цаглань шавтачкдж. Ноха шавтсн бийнь зууран зогсл уга, бичгән авч ирв.

Шавтсн бийнь бичгән авч ирснднь дääчнр болн командир икär байрлцхав. Ноха ирäd кевтäd, удан болл уга үкдж одв.

Нохаг дасхчкла, дääнä цагт ик керг күүдäнä.

Шонгър Шарк хойр.

Мана колхозд 4 көвлг нохас бääнä. Эн нохас, наадк нохасас хурдн деерән, мал сääнär хälänä. Эн нохаст мана колхоз салу онц хот öгнä. Эдн нургълдж малмудин хошмудар йовцхана. Малиг хärүлдж йовсн цагт чигн сббд дань малмудин ард йовцхана. Колхозин хöбнä хошт Шонгър болн Шарк гидг хойр ноха бääнä.

Эн нохасин чабан үдлä хöбггән услдж кевтүлчкäd, мана школ тал ирв. Бидн цуггяр тögäлдж авад сурввдн.

— Хошинти хөд гару уга бääнү, хулха худл болну?

Чабан иим хärү öгв:

— Мана хошин хöбнäs юмн үкхш. Тер юнгад гихлä, бидн сääнär хärүлнävдн. Цаглань услнавдн, амранавдн.

Эдл-агъурси цугъар олна. Муугъар халэхлэ, геедрэд бääхлэ—олнд гару, дакад манд даалгъси хөөдиг манас сурхми.

— Зуг мана хөөнд, киити икәр болснас нааран, чонмуд орад бääнэ.

— Мана хойр ноха ордж ирсинь көөгъад гаргъчкад бääнэ. Нег дæкдж, өрүн өрлэ нег чон мана хөөдүр дæврв, хош деер хойр мөрн тохата билэ. Укс ундж авад, Шонъ-хр Шарк хойриг тукрдж авад, арднь орад гарввдн, зөв-зөвәр удан көөввдн. Сүл таларнь нохас зерг күүд, чонин бөрвинь таслад оркв. Чон аргъ уга хәрү халэгъад кевтэд бääв.

Биди күүддж ирэд, цокдж алввдн.

Иигдж эн хойр нохан кучар чон бәрввдн. Асхи ора болад, хөөдиг кевтүлчкснәс ави, нохас төрүц кевтхш. Мел эргэд йовад бääнэ. Кемр чон болну аль хулхач-нр өөрлси цагт, гүн хуцлцхана.

— Мана хошин нохас хулхачириг нам төрүц өбрдхш.

— Ноха мал өскхд ик кергтә. Сääнәр асрдж, хотинь өгч бääхми.

Чабан үгән төгсәхлэ, көвүд тарцхав. Көвүд йовн йовдж нохати ик туста юмн бääдж, гидж күүндцхав.

Чонмуд.

Увлин өли чон аамшгтә догши юмн. Нег дæкдж минн эцг нег залута, нег мөр татси цанар правләнәс хәрдж йовла. Ора болси тиим үвлин цаг билэ. Нарн суугъад, бүрүл болад ирв. Гентки хаалгъин хаджугъас чон гарч ирэд дæврв. Мөрн сүүлән саадглад, чикән хултилгъад,

гарад зулв. Чон тескл уга күүц бääдл гарад, көөгъад улм шулулад йовна. Теегин тиньгр хвалгъ болад, мөрн үктлән гүүв чиги, цан көлвр-хш. Чон улм-ул-

мар өбрдәд йовна. Хойр залу яяхан медж ядад бääв. Ми-

ни аав гентки хавтхасн хустг авад, бишмүдән тääлдж авад гал öгв. Шачах бишмүдäs очн öсрэд бääхлä, чон ард үлдäд йовна. Улан гал үзчкäd, чон нохачлад суугьад үлдв.

Мана аав öбрән йовсн залутагьан чонас äмән иигдж харсв. Увлин öлн чон äмштä юмн.

Шил күзүтä, гал нүдтä, ганц йовал баатр.

(олдж ав, юмб?)

Чонмуд кичгүдән ягьдж сургьдв.

Нег дäkдж хаалгьар йовдж йовтлм, ардм äмтн хääкрлдсн дун гарв. Ардан эргäd хäläхлäm, колхозин хööch көвүн, хääкрдж йовдж. Гуугьä йовдж, ардан заагьад йовна. Би хälән, ик бичкн хойр чон гүүдж йовсинь үзвв. Бичкнь зöv-зövär ард цоньнагьад, кү хälэгьад йовна.

Нанур гүүвзä гигьад, би йир икär äävв. Тер хоорнд хääкрдж йовсн хööch көвүн öбрäd ирв. Хоюрн негддж авад, хääкрлдäd ардаснь гүүввдн.

Мана хääкрлдäg соньсчкад, кесг äмтн мörд унад, нохас дахулад гарч ирцхäv.

Нохас, äмтс цугларад гарч аашхиг чонмуд үзв. Ик чон үзн бичкнүрн гүүдж олад хургьинь бий деерән хайдж авад, цеглäd гүүцхäv. Хотнас мörтä äмтн гарад көöтл, чонмуд ик ууджм гарад одцхав. 5 мörтä күн, кесг нохаста арднь орад гарв. Баахн тиим цаста цаг билä. Көгьä йовтл чонмуд холддж одв. Көбдж йовсн äмтн хәрү күрч ирцхäv. Бидн хотнур ирäd герт орхламдн хургь ягьдж бärв гилдäd сурцхав.

Көвүн келв:

Хөбдән идүлчкäd суулав. Гентки салагьас нег ик чон гарч ирäd, нег хургьна күзү хазчкад, бий деерән хайдж авад, гүүв. Удан болл уга öмнäsнь бичкн чон гүүгьад гарч ирв. Бидн түкрлдäd хääкрлдцхävвдн. Чон нег бичкн зуур цоньнагьад зогсв. Ик чоннь, бий деерән хаята хургьинг бичкндән öгчкäd, гүүгьад гарцхав. Ик чоннь, арднь хол биш, юм хälэгьад гүүгьад гарв.

Öлн äмтн хотнас хääкрлдäd, гарад ирхлä, бичкн чон деер бääсн хургьинг икнь авв. Бий деерән хайн, нарн суух үзг темцäd гүүв.

Зörgтá туула.

(Тууль)

Туулан кичг кеер шарлджи, цегрäch заагт öсдж. Энд—тенд öвсн шарлджнххла, шовун нисхлá, туула ухан уга одна. Туула джил болтлан йир ик ääмтхá. Зäрмдäн сүүд-рäси ääггäд гүүггäд муурдг билä. Туула öсäд, ик болад, ääдгäн уурад ирв.—Би юнъгад ääмтхá болсмб?—гиггäд, санад бääв.

— Би юмнас ääджäхшв!—гиггäд, тег дүүргäд хääк-рäд оркв.

— Төрүц юмнас ääшгов, намаг ääлггäдг юмн уга!—

— Эй! сольр нүди, чонас чигн ääхшийч?

— Чонас, аратас, анъгучас чигн, нам ююнас чигн ääшгов. Эврән кениг ääлггхв гиггäд үкджәнäv.

Кемр чон харггхла, би эврән идхв!—гидж туула келв.

Яггсн гäргтá туулав эн! Газр деер бääдг анъгудас цуггараггаснь ääмтхá бийнь!

Туулас чонмудин тускар хääкрлдäд бääнä. Нег чон теегär йовдж йовад, дотран санв:

„Туулан цус долаггäд оркхнь сән болх билä*... Чон йовггн суучкад, тууласин хääкрлггнг сонгсдж оркв. Суудж сууггäд газр үирчлäд, тууласиг хääггäд гарв.

Бийим наад бäрджäх бишийт, таниг цуггараггити бäрдж идхв, гиггäд чон улм öбрдв. Туулас чон öбрддж йовхиг үздж бääхми уга. Наачаси туула заагас, нег туула öндр газр деер гарад, наадксан наад бäрв. Туула удад боллго чониг үзн, үксн юмн мет ä тасрад одв. Наадкснь ода бийнь үзäд уга.

Чон, туула үзсинь медчкäд, дävрв. Шүрүггäрни не-гинь дор ормднь бäräд, мöбрсинь таслв. Негинь таслн, дакад негнä ард орв. Чон көölläд гарла, туулаг күцлж чадсн уга.

Караггдж, зörgтá болджасн туулас уга болад одч-хав. Би юмнас ääдгов гиггäд бääдг туула бäргдсн бääдж.

Туула ääмтхá биш, зуг бийән харсна
Нислг аргъ уга болхла, гүүдж зулна.

Мөргәч үкр.

Манад нег әвртә мөргәч үкр билә. Öврий го болчкад, ут нәрхи юмн. Кү мөргәд, ноха көөгәд мөргәд бәәдг билә. Мана эцк үкрин öврий тәәрхәр седсн бийнь хооран саагәд бәäv.

Мана эәдж тер үкрән асхн эрт саачкад, тугълтагъинь кеер тәвчкдг билә.

Нег дәкдж тиигәд тугълтагъинь кеер тәвчкв. Герин öмнк мөргн гатц үкр идәд йовдж одв. Нарн суухин алднд аав намаг дахулад, үкрән нааран кехәр гарв. Маниг мана ноха дахв. Мөргн деер ирәд, үкрән хәләхлә, үкринг нег чон мел эргүләд, дәврәд бәәнә. Укр öврәрн чониг мөргәд, сөргәд бәәнә. Тугълнь экиннь сүл дахад, чонас бийән харсна. Чон тугълинь бәрхәр эс гидж бийинь бәрхәр хаджугъаснь дәврәд бәәнә.

Маниг öбрдәд ирхлә, чон үзчкәд, цааран зулад йовдж одв. Көөрк үкр келән гаргәд әнтькәд, көлрәд бийнь усн болдж оч. Укр чонла ноолдсн ормнь төгрг герин бүүрнәр шора болад, öвснь шорад даргддж.

Авв үкриннь öврий эс тәәрсндән икәр байрлв.

Ноолдан.

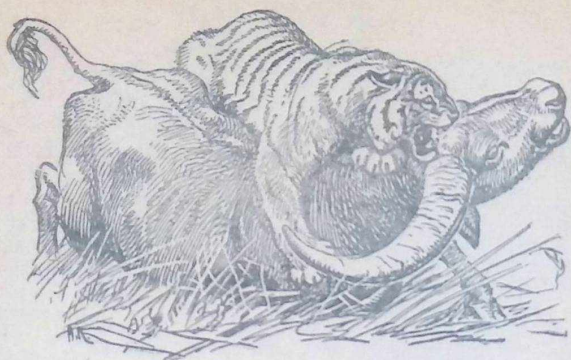
(Унн туудж)

Эн бичсн тууджин йовдл халун газрт болсмн. Нег дәкдж би öбрән кесг негрмүдтә йовлав. Гентки бийәсн ик хол биш усна үкр үзвв. Күзүгъән мәтилгәд, ик öврән öргәд, нег цоохр ирвсклә ноолдждадж. Усна үкрин цогцас цусн гооджад бәәнә.

— Эднә күчтә ноолда хәләнт? Хәләхлә нааран үкс гидж модн деер давштн,—гидж негрмүд келв. Негрмүд модн деер негл мис кевтә давшна.

Би бас давшад, модн деер гарад, нег ац деерәс одаксин ноолда гәәхвв.

Ирвск суучкад күркләд, дәврх бәәдл гарв. Усна үкр ноосан ширвилгъсн толгъагъан саджад, эргәд йовад бәәнә. Эн кевтән кесг болв. Гентки үкр гәрәдәд, ирвскиг öврәрн шаагәд шахв. Ирвск бас гәрәдәд, шахгдн

йовдж соя хумсн хойран ўкрин цогцд шигдāv. Ўкр кўч
ōглго, кўчлād шахад ирвскин кўч авв. Ирвскиг, ўкр
ōвртāн шаадж авад, бōдāн бōргв. Ирвск ўкрин цогциг
бас тасчад, хазад йовна. Гентки ўкр ирвскиг ик модид
шахад цокв. Ирвскāс минсин нāрхн дун гарад, кўчтā
шахлгънд ўкв.

Усна ўкр хамрари бишкўрдāд, ирвскиг улм шахад
йовна. Ўкр уурнь тāāлрхлā, сегсрād, ўксн ирвскиг бōврāсн
сугълад хайв. Бāāсн ик цогцинь чичрād, бāāсн бийнь цусн
шарх болсн зогсв. Гентки кецў уйн дуугъар мōбōрв.

—Энчи усна кўўки ўкр бāādж, тугълан дууджана,
—гидж манд негрмўд цāāлгъдж бōгв.

— Хāлāтн, хāлāтн,—гидж ик бōвсн заагт кевтсн бич-
кн хар тугълинь заацхав. Ўкр бōрнъ одад зогсв. Тугъ-
льнъ босад, экāн долагъад шарвадв.

Гōрāснā хургън.

Мана газрт гōрāсн бāāнā. Гōрāсн ик зерлг болн хурди
дусн.

Гōрāснд анъгучлдг улс хойр гурви сардан йовад,
хойр негиг āрāн гидж бāрнā. Гōрāсн хурди болчкад,
керсў адусн. Гōрāснд анънсн кўн махнднь килдж биш,

өвртнъ килдж анъгучлдг мөн. Гөрәснә өвр ик үнтә болна.

Нег дәкдж, нег анъгуч кўн кеер анъгучлддж йовтл, улан заагт нег бичкн-бор болсн юмн бәәнә.

Өөрдәд хәләхлә, миисәс эләд ямана ишклә әдл, ик нүдтә шарнъху нимтр ностагъас биш, мел ямана ишк. Тер кў үзчкәд, гүүгъәд гарчкад, дакад бәәджәгъәд, хәрү эргәд кўрч ирв. Тер гөрәснә хургън бәәдж. „Не үнүг бәрдж авхин аргъ хәәхмндж“,—гих ухан орв. Өмәрән невчк йовхла, нег бор юмн кевтнә. Одад хәләхлә, үксн гөрәсн бәәдж, одак бичкн хургъна экнь бәәдж. Хургън үксн экиннь өөр ирәд, кўүнәс үргл уга зогсв. Тер кўн бүкл өдр эргләдә бәәдж, хургъиг бәрәд авв. Гөрәснә хургън герт ирәд, үкрин, хөөнә үс уугъад, өсәд ирв.

Асхнд тер хургън хотна захд гарад, нохад көөлгъәд наадг билә. Хургън тогльсн болна—ик хол тенд тусдмн, нохас—арднъ үлдмн. Гарад өрәл сар болад уга бийнъ ямаран чигн хурдн шургт кўцгдхш.

Тер кевтән хургън зөвәр бүдүртлән анъгучинд бәәв.

Улм өсәд, бүдүрәд йовхларн зерлг тохман медүләд ирв.

Өрүн кеерәгшән гарад кесгт йовдг болв. Улм бәәгъә бәәтл, өрүн кеергшән гарснас авн асхн күртл, ирдгән уурв.

Нег дәкдж бүкл өдртән ирлго бәәв.

—Эн гөрәсән алад идчктн, эс гидж зерлгшдж одх,—гидж анъгучиг ядцхав.

—Я, көбркүг хамаран хәләдж алхв. Мел харм болад бәәнә. Зерлгшлә зерлгшг,—гидж теднд анъгуч хәрү өгв.

Нег дәкдж, өрүгъәр, гөрәсн гүүгъәд кеешән гарчкад, хәрү гүүджд ирәд, эән шөргәгъәд эрклсн бәәдл гарчагъад гүүджд одв. Тер кевтән гөрәсн хәрү ирсн чигн уга, талин әмтнд үзгддгән чигн уурв.

Зерлг унгън, уулин чон хойр.

Зерлг адуд кеер, ик ъвстѧ газрт иддж йовцхана. Уулин чон, адуг ѱзчкѧд, гетв. Адуд заагт, гарад удан болад уга унгъд бас бѧѧдж. Уулин чон, унгън экѧси саяхиг кѳлѧгъѧд бѧѧнѧ. Уулин чон унгъна махнд йир дурта. Унгън 2-3 дѧкдж ѡбрѧв, зуг экнь ѡбрнь йовад йовв. Чон унгъна экин турунас ѧѧнѧ. Зѡв-зѡвѧр удан кѳлѧгъѧд ѡбрѧси уга. Унгън ѡбрѧшго гигъѧд, чон гарад йовхар седв.

Унгън чониг медѧд оркв. Наадх санатагъѧр сѳѳлѧн ѡргѧд, уулин чонур ѡбрѧв. Чон ормасн кѡндра уга, кѳлѧгъѧд кевтв, унгън ѡбрѧд ирхлѧ, чон наад бѧрѧд, эрг уругшан орв. Унгъиг бѧрх саната. Эргѧс уругшан орн, чон унгънур хѧрѳ дѧврв. Шуд бахлур талнь гѧрѧдв. Унгън ѡсрѧд, кѡлѧрн ишклѧд оркв. Чонин шѳдн ноосинь джугъѧв. Унгън ѡвѧси бѧѧдл гарад одхла, му ду гарад одв.

Экнь сонъси гѳѳдж ири, чикѧн хулилгъчкѧд, чонур дѧврв. Шар ѡнъгтѧ ноосн бутрад одв. Чон гѳѳгъѧд гархла гѳн арднь орв. Чон йир икѧр ѧѧв. Эргѧс уру орад, хол гархларн сана авв.

Унгън эктӓгъӓн хӓрӓ адундан байрта ирв. Ардж кӓлӓснӓ ӓрвдж уга цусн чинхӓд гарад бӓӓв. Адуна ӓӓри, унгън экиннӓ ӓс кӓкӓд, амрад кевтв.

Ухата мӓрн.

Мана колхоз аду ӓскнӓ. Адун сӓн тохмта, тонь олн. Оли мӓрд дотр ончта нег алтн галзи гӓн бӓӓнӓ. Эн гӓн бийнӓ хурднари туурсмн. Джил болгън колхозд гатлу сӓӓхн болн хурдн неджӓд унгъ ӓгнӓ. Колхозникуд тер гӓӓнд йир дурта болдмн. Цугъар терӓгн „алтгчн“ гидж нерӓддмн. Тер гӓн йир ухата болдмн. Онъднд колхозин конюшнӓд бӓӓдмн, бийӓн асрдг нег кӓӓнӓс талдан кӓӓнд тӓрӓн ӓӓрдмн биш. Унгълсн цагтан нег ӓлӓ харта болдмн.

Нег дӓкдж алтгчн унгълсксн хавр билӓ. Олна хортн бийӓн нуугъад колхозникуд дунд бӓӓджӓгъӓд, олимп-туста, олзта алтгчнӓг ӓрлгълхӓр седв.

Нег асхн тер хортн ӓ угагъар конюшнӓгн ӓӓдиг лоомар хамхлчкад, алтгчнӓ бӓӓсн конюшнӓгт орад ирв. Гартан ик утхта. Алтгчн конюшнӓгт кӓӓнӓ кӓн ордж йовхинӓ медчкв. Хамрари цуурлад, нег ормдан тавшад, ӓмн хойр кӓлӓрн конюшнӓгн пол тиирӓд бӓӓв. Хортн улм ӓӓрдхлӓ, гӓн чишкӓд инцхӓв. Мӓрнӓ ӓӓд гертӓс ӓмти гарч ирӓд хӓлӓхлӓ, конюшнӓгн ӓӓдн хамхрха, гӓн цуурлад бӓӓнӓ.

Павр шатагъад хӓлӓхлӓ конюшнӓгн шугъуд хортн чирӓн цагълсн кевтнӓ. Тингдж хортниг алтгчн бӓрӓлв. Мана колхозд, Советин йоснд дурго болад, ямаранчн аргъар хорлтан кӓргхӓр седлг хортд бӓӓнӓ. Нег тиим хортн колхозин сӓн мӓринӓ алад хорлтан кӓргхӓр седсинӓ ухата мӓрн ӓмӓн чигн колхозан чигн иигдж харсв. Хортна керг кӓцсн уга. Саг-сергг бӓӓдж, ӓнӓгӓн сольсн хортиг илтгдж авх кергтӓ.

Бӓргд шовун.

Бӓргд—ӓмтин ик тарвдж. Хар-бор ӓнӓгтӓ, утдан 1 метр шаху. Хойр дживринӓ телхлӓ, хойр метр ӓлӓ талан болна. Хонъшарнӓ бат, хумсднӓ болхла, ик ӓӓмшгтӓ, хурц. Март сарин дундурар ӓндглиӓ. 35 хонад ӓндгнӓ гуудж-

на. Гууджмлмуднь йир цагъан онъгтă. Гууджмлмудни-
ўўртан бăясн цагт, экнь 20-30 километр хол анъгучлна.
Анъгучлсн цагтан кесг шовуд дăалнă Нег дăкдж, бўргд
шовуна ўўрăс—30 ондг, кесг нугъс олдж авч.

Бўргд йир удан бăанă. Зăрмнь 100 нас чигн кўртлăн
бăанă. Уўрăснь авсн гууджмлмуд дарунь гарт дасна.
Дасхкксн эзăн уга болхла, санад хăагъад бăанă.

Кеер болхла, ик аамшгтă. Дуугъинь сонъсчкхлари

баахи чидлтă шовуд боли
анъгуд цугъар бултцхана.
Бички кўкдиг чигн авч
одна. Зăрмдăн бўдўн кўў-
нўр бас дăврнă.

Нег дăкдж олн бўргд
шовун ик гахагъур дăвр-
рдж. Гаха эклăд чишкв.
Гахан дууг сонъссн нег
крестьянин кўн бўргдиг
ўргăгъад кбчкв. Бўргд
шовун таргън гахан нур-

гън деерăс буугъад, йовдж йовсн миисиг шўўрч авад
хашан онцгт олад суув. Шавтагдсн гаха боли бўргдт
бăргдсн мис чишкдв. Эн йовдиг ўзджăсн крестья-
нин бу авхар герўр гўўгъад орв. Буута гарад ирхлă.
бўргд бас дăврăд, хувцнасьн хумсари батлад авв. Цуг
эн гурвули чишкăд, хăакрлхлă, ѳбр бăясн улс ирăд.
бўргдиг бăрăд кўлдж авв.

Сонь гууджмл.

Керми такан бăарнд 6 ондг дарулав. Кок болсн нег
к ондгиг йилгъл уга Керми бас такад дарулдж оркв.

Така кондрл уга, ондгн дарад кевтнă; ус уухас,
бишнъкднь ондгн дарад кевтнă.

Ондгд дарулад, 3 дола хонад ирхлă, бички-бички
гууджмлмуд эклăд гарв. Амтни сўўлднь коквр ондгн
гууджв. Йир акад онъгтă, ик барвгър нооста, шар тавгнь
ахрхн болсн гууджмул гарв. Така йилгъл уга цугъара-
гъинь энъкрлăд бăанă, цугъар арднь дацхана.

Экнь гууджмулан эклăд сургъв. Амтин тўрўлдж

газрас ягъдж хот малтдж идхиг сургъв. Гууджмлмудан дахулад гол орад гарв.

Бавгър нооста гууджмл ус ўзн уснур книсв. Экнь дживрәри савәд, хәәкрәд, уснур орхар седәд бәәнә. Гууджмлмуднь бас уснд унад ўкджәнә гигъәд нөкд болтн гилдәд гүўцхәв. Уснур орсн гууджмл ўксн уга, дарунь дживрән савәд, хәрү гарч ирв. Така хәәкрәд, ду гарад бәәхлә, Кермн гарч ирв. Оѳмджәсинь ўзчкәд:

— Я, би нугъсна ѳндг дарулсн бәәджв!—гигъәд хәәкрв.

Инкубатор.

Церн гидг залу шовуна керг-ўўл мецдг, гардг кўн.

Церн йовдж йовхла, школин ѳѳр наач бәәсн кѳвўд зогсагъад сурцхав.

—Церн, электричествәр ягъдж ѳндг гууджаджиг манд келдж ѳгтн.

—Тадн тўрўләд, нег такад келў ѳндг дарулдгинь келдж ѳгтн—гив.

—Арви тавн ѳндг дарулдмн,—гигъәд адгън Очр келв.

—Электричествәр болхла, кесг зун ѳндг нег газр гууджадж болхмн.

—Ягъсн дала ѳндгмб—гигъәд ѳврцхәв.

—Та ямаран цагла ѳндг такадан дарулдвт?

Зунд—гигъәд кѳвўд хәәкрлдцхәв.

—Электричеств болхла, джилин эргцәр кезә кергтә болсн цаглари ѳндгиг гууджадж чадхмн,—гив.

—Церн, тана ѳндг дардг такастн бас дживртәй?

—Дживр тас уга. Электрическ лампа ящик. Ящикт бәәсн агъариг электрическ ламп халулна, тегәд ѳндгд халулцхана. Иим ящикиг инкубатор гидж келдмн.

Дордж тесдж ядад генткн босад келв:

—Кемр ѳндгднь болдж одхла яяхмб? Болдж одхларн гууджмул ѳгшголм?

—Та йир ухатат, болв инкубаториг ухалдж кесн кўн манд орхнь ухата. Инкубатор иим: кемр инкубатор дотр халун болхла, зәрм лампнь унтрдж одна.

—Тана такатн ѳндгән удан дарну?

—Тана такала äдл диг 21 хонгт дарна.

Кемр гууджмул эклäd гууджхла, хагсадг газрт гар-
гъна, хагсадг газрт электрическ беш бääнä, гууджмул-
мудиг дарунь хагсачкна.

Хагсадг, газраснь, хәрү „экүрнй“ орулдмн. „Экнй“
гурви öрätä. Äмтин түрүнкнй—электрическ бештä унтдг
öрä: хойрдгчнй—наадг, орань шил, гурвдгчнй—ората
сара.

Эн öрäстән 7—8 хонгин эргид бääнä. Сäänәр бий-
снй ясрад, батрхларн гарна.

Хумсна дүнъгä залу.

Нег дәкдж үвлин мөстä цагла кеерäs хәрдж йовлав.
Күчтä киити билä. Хäläхнй: үрвäd гол бөлддж мөрн
цанд түлä ачсн йовдж. Цанин хаджуд джола бәрси ик
госта, ик девл үмссн, ик беелätä... бийнй хумсна дүнъгä
бички залу ишкрäd, дөлвкäd йовна.

—Менд, көвүн, гихлä,—эврәннй хаалгьар йов—гив.

—Мууха уурта көвүмбч хäläджäхнй, түлэгъән аль-
дас ачвч?

—Эцким эс үзвч? Кеер түлä чавчдж йовналм? (Кеер
түлä чавчдж йовсн эцкнй нанд үзгдв).

—Эцкинчи бұл олнй?

—Э! олн юмн. Зуг хойрхн залувдн. Эцкм—негнй
негнй бив.

—Не сән, сән.

—Нернчи кемб?

—Нерм Влас.

—Кедүтävч?—Нäамтäv.

—Но! но! көгши кер! Кесг болввдн,—гиггäд шил-
врән öргäd, бички залу үкс гив.

(Некрасовин стихөр).

Арнэл.

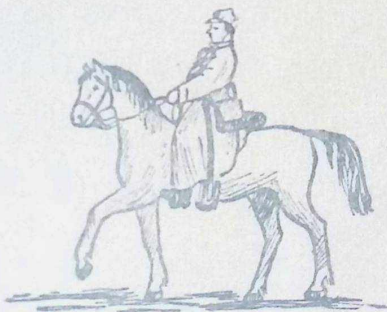
(Дун)

Мандлси кѳркхи значокм
Махла деерм гилвкнѳ.
Танѳсглдѳ ундѳ галзгчм
Тахиннѳ дуугѳар цеглнѳ.

Уйдлго гѳѳдѳ галзгчм
Улан цергчдѳн зокна,
Границ эвдси ѳшѳтириг
Гаргѳл уга кѳцнѳ.

Угзрдѳ гѳѳдѳ галзгчм
Уудан кемлдѳ бухна,
Тохад сѳѳгѳѳд оркхнѳ
Толгѳагѳан зѳѳлдѳ наадна.

Тогѳсти болси кѳзѳнѳ
Толгѳагѳинѳ дахдѳ цоргѳтна,
Шпорар залад дѳвхнѳ
Шовун метѳр ниснѳ.

Торгън сӕӕхн сӕӕльн
Тунтрдж арднъ сагрна,
Эрвнъ сӕӕхн делнъ
Эрвлздж салькнд делснӕ.

Галзурсн ӕшӕтирлӕ дӕӕллдхд
Галзгчм минъ белн!
«Ура»—ӕргӕд орхд
Ӕлдм минъ цел.

Джиддӕн II.

Байна мек.

(Кезӕнӕк ѳни туудж)

Ӕвл болад, цасн унчксн цаг. Гӕрӕн эк тугълта хойр
ѳкртӕ. Зунагъа ӕвс хаддг кӕн уга болад, ӕвс хаддж
авсн уга. Ода ѳвл болгънла ѳкртӕн ӕгдг ӕвсн уга болв.

Гӕрӕн эк, тӕрл байн Лиджд ирӕд, зовлиъган цӕӕл-
гъдж келв.

Лидж байн, гӕлмдӕн батхи торгъсн аралджн мет
байрлад одв.

—Медӕтӕ кӕгшн эмгнд дӕнъ кӕргх кергтӕ. Намаг
дӕнъган эс кӕргхлӕ, кен таниг дӕнъхв,—гидж Лидж
байн чирӕгъӕн илӕд, хӕӕрлсн бӕӕдлтӕгъӕр келв.

—Сӕн, сӕн. Бӕӕхтӕ кишгтӕ тӕрл кӕвӕн бӕӕгъӕд,
кишгтнъ кӕртхл юмн, хӕӕмнъ,—гидж эмгн келв.

—Малан хӕлӕлгъджӕх, хӕвр кӕртл Гӕрӕгъӕн манад
бӕӕлгътн. Сургъуль-ердм сурхми биш. Гӕрӕ хӕрнъ манад
таварн бӕӕх,—гив.

—Ода яяхв, ганцхи кӕвӕгъим сӕӕнӕр хӕлӕджӕгъич,
—гидж эмгн чирмг-чирмг гидж келв.

Иигӕд Лидж байн, бичкн Гӕрӕг бӕкл ѳвл дже гитлнъ
зарв, хавртнъ хойр ѳкриннъ негинъ авад, Гӕрӕг хӕрӕл-
джӕгъӕд келв:

—Ӕвсн ховр болад, энджл ик ѳнтӕ болв. ѳкричн
сӕн ӕвс ӕгӕд, таргъар гаргъвв, тегӕд шанъгинъ нег
ѳкринъ авчанав, ѳкр харм болхла, ѳкриннъ ѳнд манад
нег джил ӕнъгӕр заргд,—гив. Гӕрӕн эк ирӕд, уулӕд
ѳкрӕн сурсн бийднъ ӕгсн уга. Аргъ уга. Лидж байнд
Гӕрӕг нег джилд зарулад, ѳкрӕн авв. Баячуд кезӕнӕ нигдж
даджрдж йовла.

Хөөч көвүн.

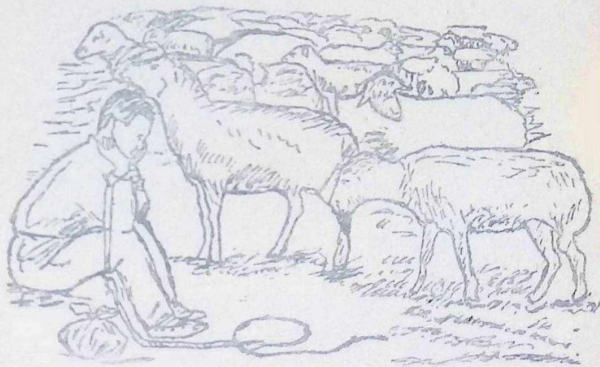
(Кезәнәк үнн)

Муутл—Сандж гидг байна хөөч. Үрән гидж 10 наста.

Муутл дөрви настадан эк, эцкәси өнчрсн бәәдж. Эк эцкнй үкхлә, Муутлиг авгънь гертән авад асрдж. Көвүн өсәд, 8 наста болв. Олн әмтнә уха-седкл медәд ирв. Авгънь Муутлиг данъ зарад, муугъар бәәлгәд бәәв.

Күүнә көвүн гигәд газалад бәәсинь медәд бәәв. Намаг күүнд зарулни гигәд Муутл сурад бәәв. Нег дәкдж авгънь, Сандж гидг байнур авад ирв. Сандж яльч кимдәр бәрхәр бәәдж. Салу йилгәтә олн хөөнд хөөч уга бәәдж. Авгъ, Санджта күүндәд, Муутлиг джиләр бәәлгәв. Көлснй гидж—иргчдән нег хургъта хө өгх болв. Арви наста Муутл, байрта үлдв. Тер юнъгад гихлә, авгъин даджрлгънд бәәсн күн сулдвв гидж сансн болджана. Хот-хол, хувин сән болх гидж бас санв.

Сансн сананла харгъсн уга. Яльчд орснас авн хө-өдин ард орв. Өрүн шар өрлә гарад, нари суухла ирдг

болв. Асхн ирхләри, өрүн хәрүләд гархларн, би юнъгад эцкин ганц болсмб гигәд, санад йовдг билә. Сургъуль сурх дурн дала, сурдг хүв уга.

Урд цагт бичи болн угатā яду күүнд джиргъл уг билā. Данъ малин ард, күүнд тоолгддо, хотин үлдл уудг билā. Баячудин даджрлгънд йовдг билā.

Сākātā хаалгъ.

Дорджин эцк Очр колхоздан биргадир бāāнā. Асхн ора болад ирхлā, гертāн хāрдж ирв. Очр ирхлā, кōвунь дегтр умшад суудж. Эцквн хālāчкād келв:

—Ююна тускиг умшджавач?

—Хбōч Муутлин тускиг.

—Сāāнār бичджй?

—Йир сāāнār, зуг санам зовад бāāv.

Чи чанггур умшлчн, би сонъснав.

Дордж эклād умшв. Муутл ягъдж бичрснās авн эклād гарна, авгъдан ягъдж бāāsинь, дākād бийнь Санджинд ягъдж заргдсинь тууджлна.

Дорджин эцк сонъсад, суг гидж инāн келв:

—Эн Муутлин тускчи мел үнн. Би бичкидāн бас заргддж йовлав. Оичи, угатā-яду гидг кучр юмн бāāsнн.

Тер хоорндан инāн, цаарнднь келв:

—Дордж, ода мана джиргъл тер цагас онъдан. Тер цаг баячудин цаг билā, Муутлин зовдж йовсн цаг. Советин йосн күүкдиг сāāнār хālātхā гисн йос гаргъснн.

Ода āмтид сургъуль дасхад, тедниг сāн медрлтā улс кенā. Кедж йовх кергāн сāāнār меддг улс болгъна.

—Тегād би ягъдж сāн медрлтā болдмб?

—Чи школан тōгскх зōвтāч. Эклц школан чилāчкād, дундин сургъульд орхч. Дākād ах сургъульднь ордж чадхмнч. Ик сургъульта болчкад, ирād кōдлмш кехч.

Ода куч-кōлсāрн бāадг āмтст сургъуль сākātā. Зуг залхурлго номан сāāнār дасхмн.

Сталин манд сāāхн джиргъл ōгв. Сталин цуг мана эцк.

Нарн гиичд.

Хаана цагт, северн оln āмтст школ гаргъдго билā. Эврā бичг уга билā. Эврā келār дегтр уга билā. Советин

тин йосна цагт, эднд эврә бичг, дегтр цугъар бәәнә. Ик холас болв чигн школур күүкдән авч ирнә.

Зунь цагт, тундрт сән шимтә ногъан ургъна. Өвсн дунд уста голмуд бәәнә. Үвлд тундр цасар бүркгдәд одна. Үвлин цагт хаалгъ йир гиигн. Үмти бугъ-марл эдлцхәнә. Бугъ-марлиг гиигн цанд татчкад, күүкдиг школд күргцхәнә. Күүкд хавр күртл сурцхана.

Бугъ-марлин махинь иднә. Бугъ-марлин үсинь ууна. Бугъ-марл северн улсин эдлдг малнь.

Сургъулин күүкдт нег ик байрта өдрнь—нар үзлгън. Школас хол биш нег өндр ик толгъа бәәнә. Йир холд бәәси баран үзгднә. Эн толгъа деерәс әмтин түрүлдж нари үзгднә. Нарна түрүн гарлгъиг алдл уга хәләцхәнә. Гарч йовсн цагтан нари йир сәәхн.

Үмтилә хамдан нохас бас хәләцхәнә. Гентки нари гарх үзгәс улвр өнъг гарад ирв. Үмти цугъар күләлдцхәв.

Нарна толь улагъад ирв. Үмти шууглдад одцхав. Күүкд: „нари, нари“—гигъад хәәкрлдцхәв. Баахн залус бу хацхана. Багъчуднь, көгшднь, альхан ташлдцхав. Нег негән үмслдәд, байрлцхав.

Северт бәәдг әмтс нарид йир дурта.
Үмтин энъкр үгнь „нари“.

Бала—Али.

Бала—гисн хасгар көвүн, Али—гисн көвүнә нерн.

Тегәд эн бичкн Бала хасгин теетг ишкә герт бәәнә. Хасгуд хальмгла әдл гилтә бәәдлтә: мал өскнә, анъгуч-лна, ишкә гертә, нүүнә.

Ода болхла, колхоз болад, сургъуль сурад, нүүдгән уурчана. Малнь сән тохмтагъар өсдженә.

Намрас нааран Бала—Али сургъульд экләд орв. Хасг көвүд хальмгин, орсин, манъгъдин күүкдлә әдл сургъуль сурчана. Хасгт бас делгү сургъуль эклв.

Мана советин орнд бәәдг улст цугтаднь делгү сургъуль ик багъ уга суртн гидж коммунистическ партий болн советин йосн келв. Тегәд хасг, хальмг, манъгъд, орс, бүрәд нань чигн келн улс ахир, дүүнр, иньгүд болдж, эврә келәрн делгү сургъуль сурад шунна. Бичкн Али сургъульта. Бичкн Али пионер. Бичкн Али карандаш авад, бичдг дегрт „Пионер белн бол!“ „Кезәд чигн белн!“ —гидж бичв.

Кермн.

Мана школд хот кедгт Кермн гидг эмгн бәәнә. Кермн да 45 наста, зөвәр шулун шудрмг күн.

Бичкн Булгън күүкнә ардаснь экнь золгъдж ирдж. Экән хәрхлә, Булгън дахад уульв.

Тегәд тер Булгъниг хәләджәгъәд, Кермн өөрән бәәсн күүкдтә күүнджәгъәд:

— Кезәнәгъә мана багъ цагт танла әдл сургъуль сурх биш, оln улс хурсн газрт оддг аргъ уга билә. 14—15 нас күрхлә күүнд, әрк махнас, мөнъгнәс өгчкдг билә. Морддж одсн газр тааста, тас уга болв чигн бәәх кергтә болдг билә,—гичкәд цааранднь келв:—Би 15 настадан морддж ирләв. Кедү зовлнь үзсн болхв. Күүнә үддл хот уугъад, өрлә босад, ора унтдг биләв. Зуна күчтә халунла хувц, госан тәәлл уга кесг сардан йовлав. Көдлмш, догшн зовлньгиг яяхв, иш экин хату зовлньгиг яяхв! Икл зовлнь үзджәләв.

Күүкд, та ик сән джиргълтә шинәр өсдж йовнат. Кезәнә күүкд улст сургъуль сургъхмн гихлә:—йо ягъсн

гäргтä юмбч! Күүкд күүнд сургъуль юн кергтäv,—гидж наад бäрдг билä.

Ода күүкд улс төрт орв. Залусла äдл сургъуль сурдг болв, залусла äдлär йос äдлджанä.

Нам ода сургъулиг бичкн күүкд биш, көгши бидн дасджанавдн. Э, күүкд, советин йоснд үнн сән седклär көдлäd йовхнъ, öдр болгън сән юмн үзгднä. Коммунистическ партин боли советин йосна гардлгъяр социализмин джиргълд күүрвдн,—гидж Кермн үгән чилäv.

— Хärнäv гигъäd, чи хärү кезәнäk Кермниг дуранч? Октябренок күн тнигдмн биш.

Кермн бичкн Булгъниг äвлв. Булгън тегäd Кермнä үг сонъсэд үлдв.

Ваньк Жуков.

Ваньк 9 наста. Гос уйлгъна эрдм дæстха гигъäd гос чд öггдсн бäädж. Нег дæкдж эздүд гарч одсн цагла Ваньк шгафас бек, зевтä ручк азад эклäd бичв.

Эклäd бичхæсн урд, äæсн бäädлтäгъяр, терз, үүдн тал хäläv. Цааснъ, бийиннъ öмн бäæсн ширä деер кевтлä.

„Энъкр көгши аав Константин Макарыч! Чамд эн бичг бичджәнäv,—гигъäd эклдж. Нанд эцк чигн уга, эк чигн уга, мини гих юмнас чи ганцаранч“.

Ваньк саналдчкад, цааранднъ бичв.

„Көвү хäläджäгъäd унтдж одсн учрар, намаг йиғ икär цокв. Мини эзн гартан харгъсарн цокна, хот амр сар öгхш. Öрүн асхн хойр öдмг, үдлädнъ хаш öгнä. Герин синцд унтулна, кемр көвүн уульхла, саатулад тас унтхшв.“

Күндтä, энъкр аав, намаг эндäs авдгин аргъ хä. Цааранднъ бäädж болшг, зовлнъ дегд ик. Эрк биш намаг ав, эс гихлä би үкнäv“.

Зовсн бäädлтäгъяр, хар нудрмарн нүдән арччкад, цааранднъ бичв. „Энъкр аав, эрк биш ир. Нанд санагъан зовхичн, би öнчнлм, эндäs намаг ав. Цокула бäädж үкн гиджәнäv, гесм öлснä, данъ уулäd бäәнäv. Чамас сургчм, мини гармошкиг күүнд бичгä öг“.

Ваньк, бичси бичгән дөрв эвкәд, урднь деншгәр авси
конвертд дүрв. Ухалджагъад, адресинь бичв:

„Селәнд аавд“

Дакад ухалджагъад „Константин Макарычд“ гидж
немдж бичв.

Чеховиняр кезинә бичк-
дүд ишвәж зәвдәж йовла.

Боова бер.

Боова сургъуль уга хариъгъу күүки билә. Эцкнә
нег мөр унад, әрк махнас нег күүнд Бооваг өгв.

Залунь сургъуль уга, угагә күн билә.

Боова залутагъан, хотин тәлә Лидж байнд заргдв.

Советин йоси тогтсна хәби Боован залунь улан
цегрт мордв. Боова бер Лиджинд заргдәд үлдв.

Хойр джил болад, Боован залунь улан цеггәс сур-
гъульта, сән медртә болад ирдж.

Боован залунь келв:

— Не, Боова, чи биди хойр күүнд заргдсмди болх.

Нег өркд болмар цусан шимүүлвди. Оцкдүр олад,
колхозд член орчквв.

Бән бәәдж, Боован залунь, колхозд кәдлмшт орв.
Боова экләд сургъульд орв. Сургъуль дасхднь, залунь
ик нөкд болв. 3—4 сарин дунд му бишәр умшдг болв.

Боова, күүкд улсин зовлнъгиг медад, бички күүкдин яслъ гаргъхми гигъад, зүткә йовдж гаргъв. Хотнаниъ күүкд улсан цугъарагъинь школд орулв.

Боова сурн бәадж, олна кәдлмишт сәәнәр орлцв.

Нег дәкдж цуг селәнә хуртт, Бооваг сән шунмгъа-гъар кәдлнә гигъад, сельсоветин президиумин членд сунгъв. Күүкд улс залу улсла адл цуг кәдлмишт орлц-джана.

Түрүн зәнъг.

Өдр немәд, сә ахрлад, нарн халулдг болад ирв. Ёвлин туршар орсн цасн, нарнъ күчнд хәәләд ирв. Дел-гүдән цасн болджасн газр цоохрлад ирв.

Амрсар цоохрлад уга бәәтл, хаврин бәәдл гарм цацу, шовуд цувад ирцхәв.

Тег кәкрдж мануртад, шинки гарчах өвсд канъкнв.

Теегән санджасн шовуд, донъгдллад, ду гарад бәәцхәв.

Амтин түрүлдж хар керәс ирнә. 2—3 хонсна хөбннъ тогъ-рун шовун ирцкәд, тенъгрт күрч джиргънә. Удан болл уга дарунъ галун, нугъсн ии-гәд ирцхәнә. Дәкәд дарунъ удан болл уга, ўкр хар, ниднә ўлдәсн бички модн гер дее-рән ирәд, ўүрән ясллад одц-хана.

Хаврин тег.

Өдр ут болдж дуларад, хаврин хар сальки ёвлин ут туршар унсн цасиг ўләдж хәәлүлнә. Цасн хәәләд ирхлә, усн голур шуугад орна. Теегәр йовхла, туулан сөбгүд, цасна усар дүүрәд одцхана.

Цасн хәәлв, аль угай гисн кевтә, кәк ногъан теегиг бүркәд, хучад одна. Хотхр газрт кевтхлә, өвснә сәәхн ўнр хамрар канъкнад орна.

Цасн хәәләд, усн газрт уугдад ирхләрн, газрин ур

солнѣгътрад гарна. Өрүн өрлө босад хэлэхлэ, ик сәәнәр медгднә.

Ўвлин киити цагт ичәнд орсн ик, бичкн анѣгуд ичә-
нәсн гарцхана.

Хавр экләд ургъхла, пуг адусд мал нургълдж төллц-
хәнә. Түрүләд ўкрмүд тугълна, хөд хургълна, ямад ишк-
лнә. Асхн болад ирхлә, бичкн ўрдән герт ўлдәсн малмуд,
шууглдад одцхана. Шууглдад одсн цагт кўүнә чикн дў-
ләрәд одна.

Мана теег өвсн икәр ургъчкнн цагтан йир сәәхи!

Көкрсн ногъагъар чимгдәд
Көндрәд сәлыкнд нәәхлхләри,
Көлвргсн ик дольгата
Көк тенѣс дурана.

Сөбгин цагъан өвсд
Сөнъ бәрдж нәәхлднә,
Камб цагъан буурлдас
Канъкннн ўнр тарана.

Нарн тал хәләлдәд,
Нәәхләд инәлдсн цецгәс,
Наартн, наартн гидж
Нургъан бөкчилгъдж сурцхана.

Ўкр хар.

Ўкр хар ирчкдж, ирчкдж!—гилләд мана көвүд хәәк-
рдцхәв. Ўкр хармуд модна ац деер суудж. Богъшргъад
орхнъ ўкр хар ик болчкад, чотл хар.

Ўкр хар экләд ўўртән кесг кенчрин тасрха, көвнѣ,
өрвлг хурав.

Мис, керә, нанъ чигн шовуд хумсарн, хонъшарарн
бичгә күртхә гигъад, ўкр хармуд, гүн ўр герт бәрхд
дурта. Хаврин цагт, ўкр хар ургъа моднд, агъарт чигн
хот хәәхш. Хотнъ газрт, газр деер бәәнә. Зунъ туршар
садт хорлтан күргдг, кесг хорха-хот иднә.

Багц суулгъсн газрас хорха хәәдж иддж йовсн
цагинъ хәләхлэ, йир сән. Дегд керсүнъ сәәнәр медгднә.

Йир шулун-шулугъар йовна. Зәрмдән амрад, көлвә-
дәд чигн одна, толгъагъан хойр талан хаджилгънә.

Ўкс шўўрād идчкād, цааран гўўгъад одна. Цааранднь зогел уга йовад одна.

Ўкр хариг нари гарад уга цагт сāанār шинджлдж болхми. Кемр өрүн болгън садт ā гарл уга суухла, иджлдж одна. Бичк бичкнār өөрдād, өт, хорха хайхла улм сāанār иджлднā. Ол дāкдж тнигхлā, ўкр хар иджлдād, хот кўүнā гартас иднā.

Ўкр хар хаврас намр кўртл кўўнд ик дөнъгāн өгнā, тедниг арднь орад сāанār хālāхми.

Хаврин шовуд ирлгън.

Намра дулан газрур ниссн шовуд цасн мōсн хāлāд дулархла, хārхми гилдād, шуугллад кўр кецхāнā. Хārў газран темцхлārн, багар зеллād нисцхāнā.

Шовуд болгън хувагдад, нег газр ирцхāнā.

Урд цагт шовуд ягъдж нислг болна, тер агъарарн нисād ирцхāнā.

Ниднā, āмтин сўўлд ирсн шовуд эклād нисцхāнā. Āмтин сўўлд оли зўсн ўўрмг шовуд нислдж ирцхāнā. Тедн ногъан, садин хамтхасн сāанār кōкрād гарчкн цагла ирцхāнā.

Шуугллад, эврā газран темцād йовх шовуд, зууран кесг дāйлгънлā харгъчхана. Хаврт болдг будн, хārдж йовх шовудт ик шалтган кўргнā. Хурта чиигтā цаг болхла, зāрмснь тōбрād, ўкдж одцхана. Тенъгс икār сāлклсн цагт кōндрхлārн, кесг шовудин унъгд сууна. Генткн книтрād одхла, шовуд бас зовцхана. Хот-хол уга болад, кўчтā шовудас дāйлўлād, кесгнь ўкцхāнā.

Болв, олар зеллād гарчкн цагтнь, ямаран чигн дāйсн зогсадж чадшго. Кесг хату-мōтў зовлнъгиг зовлнъ кел уга эврāннь газртан ирād, шуугллад джиргъцхāнā.

Сад хаврар.

Цасн-мөсн хяäläд төгсдж йовна. Намрагъа хярсн шовудас түрүнкнй хяру нисдж ирцхäv.

Хар керäs ирчксн, öдрин дуусн шуугад, сад эргäд бääнä. Зäрмнй эклäd уурән ясджана, зäрмнй хуучи уурән яслджана.

Садин ацмуд, көк буурл öнгг гарад, хумслчкхла чиихлäd бääнä. Удлго, цöк хонхла, кесг оln бучр, хамтхасан шавшулад кеерх бääдл гарчана.

Ацмудин үзүрмүд, саласнь монцалдад хагърх бääдл гарад бääнä.

Ода йоста хаврин дүрсн гарчана.

Удлго сад көкрäd савих. Кесг оln äмтн шуугдж дууллдж джиргъх.

Хавр хавран үзүлджәнä.

Дäкдж киитн уга.

Джив, джив, джив,

Керä нургъан үүрсн

Киитн төрүн чилв,

Каакр, каакр гив.

Богъшргъа байрлв,

Хавр болад

Гаг, киитн! Гаг-киитн!

Киитн уурхла,

Киитн уга болв.

Цуг тус тустан

Намаг түрädгнй уурв—гидж

Эврä дуугъан дуулдна.

Иджл голд хаврин усн орв.

Цасн-мөсн хяäläд чилв. Ногъан öвсн шавшад ургъв. Иджлин мөсн бас хяäläд, хамхрад нүүгъäd чилв.

Ода Иджлин усна öнггнй мел улан шавртсн бääдл гарв. Иджлин усн ода орджана.

Öдр болгън усн немäd йовна.

Мана көвүд шкодан кемджäлдг кемжä кев. Тер кемжägъән Иджлин усна көвäd авч одад, темдглäd шаачкв. Тегäd түрүн темдгмдн темдг деернь кедү сантиметр немсн болна—терүгинй бичäd бääнä.

Дордж биклдүр кемджалснд 8 см усн немдж. Эндр кемджалснд—12 см усн немдж.

Иджлин усн немхлӓ салдж гарси голмуд цуг усн болдж одна.

Иджл хаврар.

Ўзүр уга ут,
Ўрглдж сӓӓхн гол
Ўсхлигтӓ социализмин орна
Ўнтӓ энгкр Иджл.

Шуукрад сальки ўлӓхлӓ,
Шуугад усн дольгална,
Кӓвкр цагъан кӓӓсднӓ,
Кӓвӓгъӓн темидж зулдна.

Ӑндр цагъан кермс
Ӑдӓн уругшан сольдна,
Онр джиргълтӓ колхозникуд
Энӓнӓд загъс ангӓлдна.

Хӓӓгъӓд шӓӓгъӓд авхла,
Хот Иджлӓс гарна.
Хаалгъ кегъӓд йовхла,
Хама болвчи кӓргнӓ.

Ут өргн Иджл
Угарш уга байн.
Бат джиргъл күртл
Билрш уга хаалгъ.

(Эрднин М. стихдс)

Колхоз хаврин кӧдлмшт белн

Газа дуларад, газр хагсад; йосар хаврин бӧӧдл гарад ирв. Увлин туршар гилтӧ хаша-баст бӧӧсн малмуд теегӧс гесӧн ногъагъар цадхна. Хавр ирхлӧ, малмуд бӧгълдӧд, икӧр байрлицхана. Малмуд эклӧд тӧллцхӧнӧ.

Мана колхоз мал ӧсклг бийнь энджл ик газр хагълхар белдджӧнӧ. Тӧрӧнӧ эк белдӧд авчкв. Хама хагълхан бас медӧд авчкв. Ода плуг, боронагъан ясад дуусджана. Бригад болгъниг урдаснь йилгъчкв. Цуг кӧдлмшиг бригадир гарддж келгх зӧвтӧ. Бригад болгънд, салу плуг, цармуд, мӧрд йилгъӧд ӧгчкв.

Ӧдрт кедӧ га газр хагълхан бас диглв.

Буудӧ—экӧн белддж, зер-зевӧн бӧрткдж, колхоз хаврин кӧдлмштӧн белн болв.

Мана колхоз малмудан эклӧд хошар гаргъджана. Сӧн идгтӧ газрт кӧргхӧр бӧӧнӧ. Украин, хӧбӧнӧ, адуна хош цугъар салу. Хош болгънд онц бригадмуд бӧӧнӧ.

Колхоз газран хагълджана.

Ӧрӧн ӧрлӧ колхозин ӧмти эклӧд шуугллад одихав. Хашан уӧдн татглад, улицд тергд, плугс дӧӧрӧд одц-

хав. Көдлмшт гарч йовх äмтсин ä сургъулин күүкдиг серүлв.

Школин күүкд юн ä гарч йовхмб гилдäд, улицд гарад хäläлдцхäv. Школас хол биш, колхоз эклäd газран хагълв.

Тингä бääтл, МТС-с 12 трактор мана колхозд ирв. Хагълх газр äнъг äнъгär хувагдж. Äнъг болгънар онц бригадмуд эклäd хагълцхав.

Хагълджах газриг биди гүүлдäд, одад хälävвдн. Плагин элмеш газрт шигдäд, сенчäd йовна. Дегд удан бола уга, газр харллад одв. Урднъ хагългддго газр хагългдв.

Хүв-хүвär хувагдси газр öördäд, меджәнъ уурад ирв. Трактормуд зогсн уга тарджнънад, газриг делгүднъ харлулв. Колхозникуд äмтин ик көдлмштän орчкв.

Хаврин загъсна сорг.

Хавр болад, йоста дулан эклв. Цуг äмти хаврин көдлмштän шууглад гарцхана. Кесг күлæси хавр ирд, äмтиг байрлулв. Хаврин загъс бärлгнä көдлмш бас экли гиджәнä. Мана колхоз—загъсна колхоз. Загъси икär бärгдхлä, күч-көлсæри бääдг äмтинä теджäl икär öөдлнä.

Ниди хаврин загъсна сорг йир эрт бола. Энджл невчк ордж бääнä. Мана колхоз шүүгүлмүдän, онъгъцан нань чиги зер-зевän белдж бääцхәнä. Мана колхоз балгъснас загъс бärдг зер-зев деернъ авч ирв. Шүүгүл, гөлм нань чиги кесг зер-зев. Колхозин члед онц бригадмудар хувагдв. Хаврин загъси соргт, урдаснъ сäänär бийän белцхäv.

Малин төл авлгън.

Совхозин кӧдлмш тӧгӧлнъ джилдӧн ик болна. Увл чилӧд, хавр эклӧд ирхлӧ, совхозин кӧдлмш улм икднӧ.

Совхозд кӧдлдг улс ик шуилгътагъар кӧдлх зӧвтӧ болна, тер дотр мал хӧлӧдг улс нег ӱлӱ. Хавр шин эклс нӧс авн совхозин малин төл авна. Хӧбднъ хургълна, ӱкрмӱднъ тугълна, гӱӱднъ унгълна, темӧднъ ботхлна, ямаднъ ишклинӧ. Хӧбч, ӱкрч, адуч, темӧч—пугъар сӧанӧр кӱчлдж, киндж малан хӧлӧнӧ.

— Хаврт мана эрки кӱчтӧ кӧдлмш эклнӧ. Малин төл гару угагъар хӧлӧдж авлгън—мана ах керг. Бидн нег чигн хургъ, тугъл гем уга, алл уга цугтнъ ӧскдж авх зӧвтӧвдн,—гидж ударник Дордж келв.

Дордж „Улан хӧбч“ совхозин хӧбч. Дордж комсомолец—ударник. Дорджин хӧлӧджӧси хӧд ӱвлӧс гару уга сӧн гарла.

— Нег чигн хургъ ӧнчрӱлхн угав,—гидж ода Дордж келӧд, наадк оln хӧбчнриг дӧрлдӧнд дуудв. Хӧбчир Дорджла дӧрлдв. Совхозин хӧбчир хаврин малин тӧлиг гару угагъар авхин тӧлӧд дӧрлдӧ кев. Ода хавр болдж йовх цагт наадк оln совхозмудт болн колхозмудт бас ним ик кӱчтӧ кӧдлмш гарч йовна.

Хаврин мал тӧлӧн авхд мана Хальмг республикд кӱчтӧ кӧдлмш гарна. Тер цагт, мана оln дунд, малин тӧл ӱрӧл уга авхин тӧр тӧвгднӧ. Школини пионермӱд эн тӧрт бас чидлӧри орлх зӧвтӧ.

Меклӧн хӱврлгън.

Школини ӧбрк голин уснд меклӧс дала. Ӧдрт, усна кӧвӧд гарч ирӧд, гурвджи аман ӱзӱлӧд кевтнӧ. Нег ик шар меклӧ усна кӧвӧд гарч ирӧд:

— Ква, ква! Урррдь!... гигъӧд хӧӧкрв.

— Бере-ке-ке Бре-ке-ке., Уррдь... Уррдь—гигъӧд наадкснъ пугъар хӧӧкрлдв.

— Уррдь... Уррдь—гилдӧд голин меклӧс дуулдв.

Меклӧс хӧӧкрси цагт гурвджи змиъ ӱлӧгдӧд кӧбӧдж одна. Тегӧд чигн меклӧ утар татад дуулдж чадна. Хаврар меклӧс уснд тӱрсӧн хайна. Меклӧ тӱрс хайна, тӱрснӧс

меклә болдж одмн. Меклән түрсн усн деер гарч ирхлә, нари халулад бәәнә. Тегәд йир шулүн өснә, түрснәс кәлгар уга ик толгъата сүүлтә болсн юмн гарна. Хот идхш, ки авад йовад йовна, юм бас үзхш. Невчк өсджәгъад, нүдн, ами гарна. Дакад невчк бәәджәгъад, одакд ар хойр кәл ургъна, бас дола хонад, өмн кәлмүднй ургъна, тер цагтан эдн ургъмлар теджәл кенә.

Йоста меклән бәәдл гарад ирв. Дакад цө хонджагъад, сүүлнй унад, йоста меклә болв. Ода эдн йоста мекләс болад, өвс иддгән уурал, батхн, бөкүн, өт бәрдж иддг болв.

Бөкүниң үкл.

— Би бөкүнв, нәрхн дживртәв, ут хонъшартав, керсү ухатав. Амтн нанас аәнә, цугтагъинь би аәлгънәв. Анъ шовун, күн амтсин цугтаннй цусинь шимнәв. Намаг динлдг бөк уга — гигъад бөкүн голин усн деегур нислж йовна, түрүгинь түргн сонъсчкад:

— Бөкүн, бийән бичә бууль. Чидл уга, сәлкн үләхлә туугдад нисәд әрхч, чамаг меклән бийнй бәрәд идчкнә, —гидж келв.

— Джили, бичә караг, нанла бичә әдлц, —гидж бөкүн сәлкнд туугддж йовад, усна көвәд бәәси меклән келнд торв. Күчтә дживрәри саджад, кәлмүдәрн тиирәд, хурц хонъшарари хатхад, хамг чидлән гаргъад күгдләд алдрхар седв, меклә бөкүниг идчкв. Бөкүн иигдж үкв.

Хаврин сө.

Хаврин асхн болад ирхлә,
Халун номгърдж, сәлкн серджиһннә.
Хамг олин малмудин шууган
Хотн дунд ниргнә.

Хаврин ахрхн сө
Халу дардж серджиһннә,
Хурц киитн чиг
Хамг өвс норгъна.

Ноха, шовуна шууган
Номгърдж, заядар уурна,
Ногъагъар цадси малмуд
Номгърад амрад кевтнӓ.

Оли однь гилвкнӓ
Онъгтӓ сар мандлна,
Оли амтиг хӓлӓхнь
Амтӓхи нӓбрӓр унтцхадж.

Сарин сӓӓхн толӓнд
Шарлджна бӓчр гилвкнӓ,
Серджнънси сенр агъар
Седклиг омгта кенӓ.

Б. М.

Нугъсна гууджмул боли кӓвӓд.

Хаалгъар йовдж йовхлам, барун талм кӓӓкд юм шив-
снь ѓзгдв. Оӓрдӓд ирхлӓ, кӓвӓд гартан неджӓд нугъсна
гууджмул бӓрчкси бӓӓдж. Теегин бор нугъсн, хотнас
ууджмар, гууджмулмудан дахулад йовси бӓӓдж.

— Эднӓр та ю кехмт?—гигъӓд би догшар сурвв.

— Бидн наачагъад тӓвчкнӓвдн,—гицхӓв.

— Эркн биш тӓвти, тӓвх улс юнъгад бӓрдж аввт?
Эднӓнти экнь хама бӓӓнӓ?

— Тер ѓзгдджӓнӓ,—гигъӓд кӓвӓд цугъар нег ик хар
толгъа тал заацхав.

— Ёкс-гидж эн гууджмулмудан экднь кӓргти,—гидж
келвв.

Мини келсиг көвүд соньсад, гууджмулмудт санань зовси бәәдл гарад, авад гүүцхäv. Күүкд бий талан гүүлдхлә, экнь нисәд, талдан газрт олад буув. Күүкд хәрү йовдж одхла, экнь гууджмулмуд талан ирв. Экнь эврә-гьәри үг келәд, гууджмулмудан дэхулад йовдж одв.

Би махлагьан авчкад, гууджмулмуд сәәхи менд өсцхәтн гичкәд, цааран йовв.

Күүкд инәлдәд, байрлси бәәдл гарад одцхав.—Махлагьан авад, менд өсцхәтн гивв.

Күүкд махлагьан авад: „Менд өсцхәтн“! гигьәд хәәкрлдцхäv.

Коллекций.

Өрүн өрүгьәр.

Мөргн гацсас нари шагьагьад, алтн герлдән әмт өбмүлв. Сальки уга тагчг өдр болджана. Көвәдән элстә, ик уста тиим гол унәртад бәәнә. Гентки теегин шовуд, хорхас, әмтс үүмәд шуугад одв.

Тру-ру-ру. Там-та-та, тру-ру-ру, трам-та-та... гигьәд сонь дун гарв.

Юмб эн? Юн әмт шуугулад үүмүләд йовна? Голин көвәд, элснә захд барабана боли горна дуунд көлән дегц ишкәд, йовси пионермүд үзгдв.

Теегт, голин көвәд пионермүдин парус джолм яргьад цагьагьад бәäv. Көвүд голар, теегәр тарад гүүлдв.

— Ой! көвүд, голар эрвәкәс, хорхас дала.

— Хәлә, тер нег меклә йовна!

— Би нег ик хорха олдж авв,—гилдәд, көвүд шуугад йовна.

— Көвүд, тиим биш. Коллекций кегьәд, школдан белг өгий,—гидж Булгьанкельв.

Коллекций кех көвүдин көдлмш буслад бәäv. Ящик, коробк, хорха бәрдг юм кецхäv.

Зуна лагерт бәәси цаглари, пионермүд хорха шовудин бәәдл сәәнәр меддж авцхав. Лагерәси хәрү ирхләри көвүд школдан сан белг—коллекций авч ирв.

Тег.

Көкрген ногъагъар чимгдәд
Көндрәд сәлкнд нәәхлхләри,
Көлврген ик дольгата
Көк тенъге дуранач.

Сөбгин цагъан өвсд
Сөнъ бәрдж нәәхлиә.
Камб цагъан буурдас
Канъкиси үир тархана.

Нарн тал хәләлдәд,
Нәәхллдәд инәлдси цецгәс,
Наартн, наартн гидж
Нургъан бөкчилгәлдж сууцхана.

Өргн ик тег
Онъгән ода сольв,
Оли царнъгудин өвси
Увлин күмси болв.

Көк манурси тег
Кели болм сәәхи,
Кезәнк ода хойрчи
Амтид кели болх.

Сад дотр.

Сад дотр теглә әдл биш. Хаврин дундурар сад сәә-
хн. Садмуд цугъар цецгәлдж оркхана. Ик бичкн хамт-
хасд ишән, ацан дерләд кевтхәнә. Халун өдр сад дотр
орад суухла, йир сән. Ю болв чиги үзиәч: өндр харгъа
ургъа модд дүнъгәцхәнә. Цуг садмуд нег-негән түшлдәд
—нәәхлдәд бәәцхәнә. Хая-хая садмудин ац—хамтхасн заа-
гур нарна толь солнъгътрина. Сад дотр кевтхлә, серүн
сән болна. Оли зүси садин, өвснә, цецгән, хамтхасна
үнриг үнрчләд кевтхлә, хамр сонрлад, уудад одна. Сад
дотр халун цагла кевтхлә, күн ик сәәнәр амрна.

Садин иньгин зокалмуд.

Садин иньг болдж, саг сәәнәр хәлә. Садин иньг күн садин ац, цецгә, хамтхас таслдми биш. Бички, шинки ургъджах сад, төрүц кәндәдми биш. Иньг күн, сад дотр гал тұлдми биш, түүмр болдж одх. Ямаран шовуд садин бәслтд тусан күргдгинь медх зөвтә. Шовудин үүриг хам-хлхми биш. Уүрәс өндг кәндәдго. Кемр гууджмул олдх-ла, хәрү үүринь одж тәвх кергтә. Сургъулин көвүд, сад кәндәдми биш. Садин эрки иньгүднә болдж бәәтн.

Хән сарин нег шин.

Хән сарин нег шин
Хаврин сән өдр.
Хамгин күч-көлсчнр
Хамцад цугъар негднә.

Хамцад негдсн күч-көлсчир
Хар саната баячудиг
Хар газрт орулхар
Хар күр болдж кбндрнә.

Орс орна кбдлмшчир
Омгар цугъар босцхав.
Күчтә, мөнъгтә баячуд,
Өсрәд, өсрәд одв.

Хаана йосн хамхрв.
Күч-көлсчир йосан тогтав.
Хамгин пролетармуд маниг дурадж
Хүүвин йос тогтатн.

Тугмудин дуудлгън.

Хөн сарин нег шинлә делкән күч-көлсәри бәәдг улс
дегц уульниц гарч, нингъән медүлнә.

Улан туган ора деерән киискәд, мана кбдлмшчир,
колхозникуд, бичкдүд цугъар эн сән өдрән байртагъар
кенә.

— Бидн баячудан дәәлввдн. Йосан гартан авувли.
Бидн күчтәвдн. Манла зерглтн. Бидн таниг дөнъхвдн,
гидж мана орна туг цуг делкән күч-көлсәри бәәдг улсиг
дууддж делснә.

— Хөн сарин нег шин менд болтха!

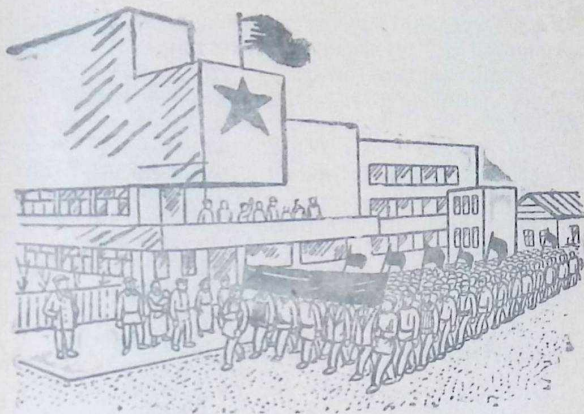
Эн өдр газадин орна кбдлмшчир кбдлмшән хаяд,
газа демонстраций кенә. Тенд Советин йосн уга.

— Кбдлмшч класс баячудин өмиәс босдж ноолдхдан
белн. Кү мухлалдж даджрдг әмтсиг—баячудиг дардж чад-
хвдн. Советин йосна кбдлмшчирин дуудсн ду сонъсдж
бәәнәвдн. Тенд мәнд дөнъ болх. Бидн чидлтәвдн. Бидн
динлхвдн-гидж газадин орна кбдлмшчирин улан туг дел-
сдж делкәд медүлнә.

Хөн сарин нег шин менд болтха!
Делкән пролетармуд, негдти!

Хөн сарин нег шин Элстд.

Хөн сарин нег шин өөрдджәнә. Амтн ик байрта, өргм-джтәгъяр угтджана. Мана школ бас сән өдрт белджәнә. Сургъульчир дөрлдәгъән улм делгрүлв. Йилгъән сәәнәр сур-дг улс элвджв. Лозунгс, плакат, зургудар школин герән сәәхрүлв.

Мангъдур сән өдр гилдәд, амтн шууглдад бәәцхәв, Элстин улицәр машин джирд-джирд гилдәд гүүгъяд бәә-цхәнә. Эн асхн, Элст ик сәәнәр кеерәд сәәхрдж, электри-ческ шам энд, тенд гилвкәд бәәнә. Мана республикин правительствин гер холас хәләхлә, мандлад—дүнъгәгъяд бәәнә. Омн бийәрнъ лозунгта улан кенчр хадад сәәхрү-лдж. Мана адр вождърин зургуд сәәхнәр зурад өлгдж. Кесг зун бички—бички тугмуд оли зүсн өнъгтә шамар сәәхрүлдж.

Өрүнднъ болхла Элст балгъсн шуугад, ниргәд бәәнә. Организаций болгън салу-салу гермүдиннъ газа хурцхач-кдж. Би хувцан соләд школури гүүгъяд күрч ирвв. Школиннъ газа күүкд цугъар хурчксн, демонстрацд йов-хар белн болдждж.

Көвүд, күүкд цевр киилг, шалвр өмсэд, күзүндән улан галстукан зүүгьад, цугьар кеерцхадж. Бадм улан туг бәрәд зогсчкдж.

— Дордж, чи хама йоввч?—гилдәд күүкд шууглдад одцхав.

Дордж хәрү өгв:

— Эрт бослав, нег бички дегтр умша бәәдж, баах удад бәәвв.

Улан туган өмнән авад, дөрвәдәр зергладәд, цувад, революционн ду дуулад, правительствин гер темцәд, гарад йовувди. Харань—әмтс хар күр болдж оч. Оркестрин дун Элстиг дүүргәд, күнъкнәд бәәнә. Өбрдәд ирәд зогсввди.

Маниг зогсад невчк бәәджәхлә, митингиг комиссин нерн деерәс эклв. ВКП(б)-н таньгъчин комитетәс түрүлдж үг келв, дарунь Хальмг АССР-ин Верховн Советәс бас келв. Нань чигн кесг әмти үг келцхәв. Митинг төгсв. Митингин хөбинь Элстин садт әмти амрцхав. Сад дотр оркестр наадад бәәв. Асхи ора биди цугьар тарввди. Энджл майин нег шиниг ик сәәнәр кеввди.

Майин нег шин хаана цагт.

Сән өдрән кечкәд, асхинь биди хурладад, школури ирввди. Мана өмн Ленинградас ирси кәдлмшч урд цагт ягьдж нәәрлдгинь келдж өгхәр ирдж. Мана багш урдаснь күүндсн бәәдж. Экләд келв:

— Балгьсна нег харнъгьу улиц, зөв-зөвәр оln күн хурчксн бәәдж. Тедн дотрас негнь хәәкрв:

— Баячуд мана цус шимджәнә.

— Терчи үнн,—гигьад цугьар хәәкрлдәд одцхав. Би талдан заводт кәдлдг биләв. Гентки дотрасм энд оч нөкд болх дурм күрв. Урднь дегтр умшад, баячудин, пролетармудин туск кергиг медләв, дакад кәдлмшчнрин бәәдләс медгддж бәәнә. Өөрдж одад келвв:—

— Үүрмүд, газр деер оln кели әмти бәәнә—маньгьдмуд, немшмүд, армянмуд нань чигн кесг улс. Би итгдж бәәхшив. Хойрхи класс бәәнә—баячуд боли күч-кәлсәрн бәәдг хойр. Эн хойр нег-негән дардж авхар үкдләд бәәцхәнә. Францин, Немшин, Англин баячуд күч-кәлсәрн бәә-

дг амтсиг ягъдж даджрна Кӧдлмшчнрин эркн дӑаснь лавта мӧн.

Цуглрсн улс заагас негнь, суг гигъӑд инӑн, келв:

— Орс орна кӧдлмшчнрлӑ ӑдл, газадин ордудин кӧдлмшчнр бас килмдж уагъар даджргддж бӑӑцхӑнӑ.

Йовдж йовси амтс хурлдад, олдад ирв. Нег-негнӑннь ардас ӧскӑгъӑн ӧргдж дӧлӑлдӑд ирцхӑв. Эс гихлӑ ӱзгддж ӧгхш.

Хаана церг—полиций аашна, гигъӑд нег кӱн хӑӑкрӑд оркв, улиц болгънас мӧртӑ цергчнр дӱӱрӑд одцхав.

— Ӱкс гидж тарцхати, цугъарагъитн хагъад алхвдн, гигъӑд, улан тасмта шалврта улс хӑӑкрдӑд бӑӑв. Аргъ уга, хурсн амтн хӑлӑсн талан тарцхав. 6-7 кӱӱг мӧрӑр дӑврӱлӑд, тарав.

Хаана цагт, кӧдлмшчнр ингдж сӑн ӧдр кедг билӑ.

Белн бол!

Делксн улан туг,

Делкӑ деер делсх.

Делкӑн кӧдлмшчнрин кӱӱкд,

Дегц маниг дахтн!

Байрта сӑн цаг

Ӧбрддж ода йовна.

Бичкн дӱӱнр пионермӱдин

Дегц хӑӑкрлгън:

„Белн болтн!“

Гари Айзман.

Гари Айзман Америкн орна кӧвӱн. Гари Америкд сургъуль сурчала. Тер Гари школдан пионермӱдин отряд бӱрдӑв, тер отрядтнь школин кӧвӱд цуг орв. Эврӑннь кесг ӱӱрмӱдтӑгъӑн Гари кесг тиим пионерск отряд бӱрдӑв.

Нег дӑкдж пионермӱдин ик хург болджала. Цуг делкӑд советин йос тогтахин ноолданд Гари кӧвӱдиг дууддж ӱг келджӑлӑ.

Мӧртӑ полицмӱд кӱрч ирв. Полицмӱд амтиг ӑрӑд, пионермӱдин дунд бӑӑсн Гари Айзманд кӱрв. Гари поли-

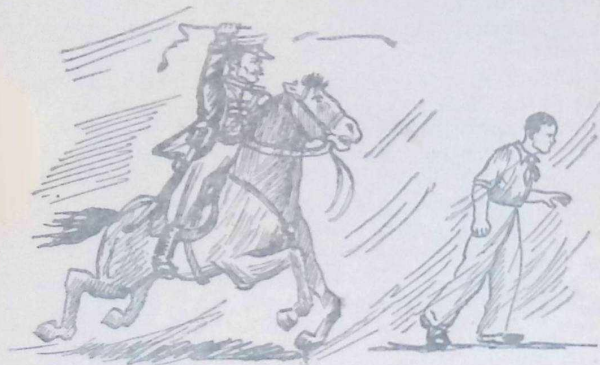
пейскин мөрнә хазарас авад хөрлдв. Тер ормднь Гариг бәрәд, түүрм тал авч одв.

Түүнә хөбн зургъан сар болад, түүрмин сорган суугъад гархлань, Гарид түүрмин толгъач келв:—Манд, чи дәкдж харгъхлачи ик му болх,—гив.

Болв Гари айтхә, зугъу күн биш. Гари тиим юмнас аәсн уга.

Нью-Йорк гидг Америкин ик балгъсна улицәр харгънджах зун мингън кодлмшчир йовцхав. Теди „өдмг кодлмш хойр өгти“—гидж йовдж. Гари бас теди заагт билә.

Гариг дакад хәрү бәрәд заргъинь кев. Тави джилд түүрдм дүрдж „чиклхмн“, гисн заргъини шиидвр гарв.

Зөргтә Карл.

Йисн наста Карл гидг көвүн эндр гертән ганцарн бәәнә. Эцкнь йовдж оч. Эцкнь хойр долан хонгас нааран үзгдәд уга.

Болв, эцкән уга болсид Карл өврдж бәәхш.—Түүнә эцкиг полицмүд хәәдж йовсиг Карл меднә, гертән уга болснь сән болв гидж санджана. Карлин эцкнь—коммунист.

Күн йовдж йовх көлин ә Карл сонгъсв. Уүдн секгдәд одв. Гурви күн ордж йовна.

— Чи үүнд бээдвч, көвүн?—гидж негнь сурв.

Карл зөргтэгээр: Э,—гив.

— Эцкчн али?—Холд юмнд одла.

— Аавчн ягъла?—Холд юмнд одла.

— Альдаран?—Карл медхшв гидж хэрү өгв.

— Би чамаг түүрмд авад йовнав,—гидж ондр нур-
гъта кун келв.

Карлин зуркнь догдлад одв. Болв, төрүц үг келсн
уга. Карлиг доргшан дахулад гарв, улцд гарад ирв.
Омнь автомобиль машин зогсдж бээдж. Карлиг көтлэд
автомобильд суулгъв.

Орāl час онъгрснā хөөн Карл ик, герлтā өрād орад
ирв. Түүнā өмннь, полицейскин хувцта нег кун суудж.

Орад одхла, эклād сурв:

— Кедүтāvч? Нерчн кемб? Школд оч сурдвч?

Карл цугъараднь хэрү өгв.

— Хот идх дурчн курчәнү?—Идх саната.

Хойр, гурвн минут болсна хөөн Карлд өдмг, тос а
ирād өгв.

Генткн полицейскмүд аргъулхн эвлād сурв:

— Эцкчн альд бāәнā?—Тагчг.

— Эцкчн альдв? сурджанав,—гив.

Карл хотдан хахад, цахад бāāv, болв тагчг сууна.

Орā дотр тагчг болад, зуг эрст өлгātā бāәсн часин
цокад бāәсн ā сонъсгдна.

Генткн нег кун ордж ирād:—Таниг наартн гинā,—
гив.

Полицмүд хāәкрād керлдж, керлдж гарад йовдж
одв.

Гарч одсна хөөн кесг минут онъгрв. Кун ирхш.
Карл үүдн тал гүүдж одад, үүдиг тұлкād оркв. Үүдн
секгдād одв, Карл гарв. Салдсмуд гарч йовсн бичкн
көвүг үздж кергтән авсн уга. Карл гарад, гер талан
гүүв.

Тиб—пионер.

Рами гидг көдлмшч Тибд келв:

— Чи дусалла адл бичкнч. Асхндан улицар бичкн
дусал гүүггād одхла, кун медхий?

— Төрүц күн медхи уга,—гичж Тиб хәрү өгв.

— Не, тиигхлэ, дусал кевтэ, фабрик тал долдалад, энүг на,—гидж Рами Тибд нег ик бээр цаас өгв.

Өрүнднь фабрикин үүднэ өөр оли улс хурад бээр.

Өндр Аман чанггар умшв:

— „Бидн харгънад үкджәнәвди. Тессмди болх. Баячудан уга кех кергтэ. Нарт делкәд, өнцг болгъиднь ик ноолдан болдж йовна. Көдлмшчир капиталистмүдләрн ноолддж йовна“.

Гентки гартан модта, пистулта улс гарад ирв. Хурсн улсиг көөгъад тарав. Маниг бәрдж авад, автомобильд суулгъад авад йовдж одв.

Асхиднь Тиб Рамиг хәәгъад, олдж авад:

— Рами, би сө болгън чини цаасдиг наадг болнав.

—гив.—Тер цаасдчи цугъараднь хәәкрг:

— Тессмди болх. Баячудан уга кей,—гидж. Тиигәд Тиб бички пионер болв.

Таня—революционерка.

Эн йовди кезәнәгъә хаана цагт болсми. Тиикд би 12 наста биләв.

Эцкм наборщик болдж типографт көдлдг, экм хувц уйдг билә. Эцкм революционер билә.

Нег асхидкиг би төрүц мартхшв.

Нег асхи нөөртән ним юм сонъсвв. Эцкм ордж ирв —йир тиньгр.

— Авув. Мангъдур мингън лист цаас барлхми. Урмүд заводмудар тарачкх.

Стол деер дала шрифт асхчкв.

Юн болджахинь би акчмин зуур медчквв.

Эди эн шрифтсәрн хаана, баячудин өмнәс босдж, листовкс барлхми.

Унтдж очв. Нөр дотран гентки дер дорагъурм күн юм дүрджәснь медгв.

Нүдән сәкәд хәләхнь, экм чирәннь цәәдж одси, өкәгъад мини дер дор юм дүрчкв. Зергләд бәәси өрәгъәс күн йовджах ә гарад бәәнә.

— Эәдж, кемб эн?—гидж шимлддж сурвв.

— Негджджәнә, чи унт. Мөрдхнь чамаг кӧндәл уга чиги бәәх.

Гаран дер дорагъурн шүүрхлә, кенчрт оралгъата шрифт харгъв. Не ода ягъдмб? Олад авчкхла, дала гүрм болх, хама бултулхмб? Бештий? Олад авчкх.

Гентки санандм орв. Терз деер өрәлцә үстә бугъш бәәдж.

Аргъул гүүдж ирәд, үстә бугъшт шрифтсиг кечквв. Хәрү гүүдж ирәд кевтвв.

Ордж ирцхәв. Цугтнь бутхачад негджв. Намаг орнасм кӧөгъад бас негджв.

Эцкм цәәсн зогсад бәәнә. Экм шугъуд ташрлдж оч. Бутхачдж, бутхачдж төрүц юм олдж авси уга.

Тедн цугъар гарч одхла эцкм:

— Акад юмб? Шрифтс, негл уснд хайчксни кевтә, уга болдж одв,—гив.

Би инәгъад нигдж хәәкрвв:

— Аав, шрифт уснд хайгдси уга, үснд хайгдла,—гивв.

Аав медчкв. Бугъшта үснүр гүүв.

— Танюша, энүг чи ухалдж кевч?

Нан тал ирчкәд эцкм таалад:

— Йир күүкм күүкнл. Йоста революционерка болхмч,—гидж энъкрлв.

Мана төрски орн.

Мана орнд капиталистнр уга, помещик, кулакуд уга, буржуазн ордудт бәәдг, кӧдлмшчнриг боли крестьянмудиг тондг классмуд манд уга. Капитализмин ордудт күч-колсчнр төмриг, нүүрсиг, нефтиг, машиг, госиг, хувц-хунриг, боли хот-хоолиг эләдәр кегъад гаргъм дутман капиталистнр, помещикүд улмар күч авч байджна. Кӧдлмшчнрнь боли крестьянмуднь болхла, нам урдкларн әдл харгънси деерән, улм түрәд джил болгън улмар уга-рад, теднә зовлнънь өсәд йовна.

Советин орна кӧдлмшчнр боли крестьянмуд, металл машид, олт зүст өлг-әд, хлопок, лен, өдмг боли олт зүсн хот-хоолин продуктмуд эләдәр гаргъх дутман, мана

орн улмар байн болн кўчтā болх дутмар кўч-кўлсчнрин джиргъл улм элвджāд, элвг теджāл-уушта болад бāāнā.

Капиталистнрин болн помещикўдин мухлаллгънас сулдж гарсн СССР-ин кўллмшчнр болн крестьянмуд эврāннь джиргълāн сāāнāр бўрдāдг, кўцāдг улс болв.

Эдн эн сарул, байрта кишгтā джиргъл бўрдāджāнā.

Баячуд болн угатьнр уга бāāх, мухлалдгуд болн мухлалудгуд уга бāāх, эзн болн яльч уга бāāх обществ бўрдāхин туск оли āмтни аргъта гисн ўрдўдт кўсл болад йовсмн. Энўнā тўлā нарт орчлнъгин цуг кўч-кўлсчнр ноолдла. Зуг ода, мана орн-нутгт тер кўч-кўлсч āмтсин кезāнāгъās нааран кўсл болджаснь кўцв—социализм тосхгдв.

СССР—нарта орчлнъд днлсн социализмин негдгч орн-нутг.

Комсомольск марш.

Большевизмин алтн кўрнъг
Баатр, болд багъчудвдн.
Социализмин алдр революцин
Сāāхн энъкр збўрвдн.

Дāāнь халун галд
Дўмбр бўлāрн тўрлāвдн.
Сумнь хурт ўбмдж
Советāн харсдж ўслāвдн.

Збўргār туурсн багъчудиннь
Зальта зўркннь мўивдн.
Тўрскн Ленинā—Сталинā
Танъсг дурта ўрнвдн.

Хўрдгч джилн збўргāн
Холван сўртāгъār гаргънавдн.
Байрин орн-нутган
Болдар шивāлдж маннавдн.

Днлврин зальд буслсн
Диг хўрн наставдн.
Халуч, збўрмгин темдг
Хойр орден ачллгътавдн.

Делкән зүрки болсн
Дүмбр орн-нутгтавдн,
Орчлнъгин орад күрдг
Омгта баатр үрдвдн.
Байрин өргн төрскнәннь
Багъ наста эзнвдн.
Теньгр, теньгс, теегиг
Тегшднь цугъараг диилнвдн.
Алдр Сталинск цагин
Алти джиргълән тосхнавдн,
Багъ наснь—иньг
Байрта дуугъан дуулнавдн.

Джисдлйн II.

Шалвра Гәрә

Орна харслт батра!

Үр, бшәтнә эргмин тускар ухал,
Өдр болгын дәврхәр бәәхинь тодл!

Оран манач, бкәдж газр чингн!
Офицермүд мөлквзә, сагар энгн!

Галзу нохас газа мел дала,
Гаңц мана орнур данъ хуца.

Советин газр байн, бир бола,
Самурай сахлан хбри джил илә.

Эс дуудсн алач-махч гиичд,
Үклднъ күрх төмр хот белд!

Баячуд үклин хурднд орсн ил,
Болв тунгәр бийән бичә таал.

Хортн эврән үкхинь бичә күлә,
Ханцан шармчкад, үклинь кергәр өбрдә!

Сүл чангъгь ноолдан болхинь тодл,
Советин орна харслт урдасн батл!

Г А Р Г.

х а л х.

1. Бичкдүдин дун	3
2. Намр	4
3. Намр (стих.)	5
4. Збргтā кōвүн	6
5. Намрин хадлгын	7
6. Салькта хур	8
7. Хур (стих.)	9
8. Аратин кичгүд	—
9. Шар хаджу	10
10. Нōкдмүд	11
11. Гаруд	12
12. Гаруд багцин хортд	14
13. Меклā	15
14. Шовуд күүнā иньгүд	—
15. Бүчрний аль йозурний	16
16. Сад	17
17. Талдан садин ац	18
18. Мичуринā садт	19
19. Манач	20
20. Иткятā маначир	21
21. Урд цаг боли ода цаг хойр	—
22. Ода	22
23. Адучин туудж	23
24. Октябрин нарн	25
25. Тосхий	26
26. Элст	27
27. Кирпичин завод	—
28. Электричеств	28
29. Хойр шамин күүндāн	29
30. Электрическ шамин үт	30
31. Автомобиль	—
32. Кезāнā	31
33. Хаана цагт би заводт ягъдж кōдллāv	32
34. Ленин (стих)	33
35. Владимир Ильич Ленин	34
36. Кешан иньг	37
37. Ленинд (стих).	40
38. Ленин онъгрв	41
39. Вождь, багш, иньг	42
40. Иосиф Виссарионович Сталин	—
41. Байрта нерн (стих)	44
42. Сталинā школин насна джилмүднь	—
43. Мана вождьмуд Ленин болн Сталин	47
44. Пионермүдин дун—(стих)	48
45. Сталинск Конституций	49

46. Төрски ори	50
47. Шунмгъа адучир	51
48. Совхозин стахановцир болн ударникуд	—
49. Мана ори-нутгт юн кегднӓ	52
50. Боован Баснӓ	54
51. Улан цеггчирин бичг	55
52. Энӓкр бичкн дӓуир пионермӓд мездт (бичг)	—
53. Границ деер болсн йовдл	56
54. Ворошиловин туск дун	57
55. О. И. Городовиков	58
56. Лаку (стих)	59
57. Улан летчикин олмгъа йовдл	61
58. Мана ори нутг	—
59. Мана хаалгӓ	62
60. Машин (стих)	—
61. Докъя	63
62. Тӓмр хаалгӓ	65
63. Залач	—
64. Кӓн ягӓдж нисдг болсмб	67
65. Нисдг машин—(стих)	68
66. Нисдг машин	69
67. «Т» гидг темдг	70
68. Сталинск харихс (стих)	—
69. Радио	71
70. Бичг—(стих)	72
71. Поштин машин (стих)	—
72. Челюскинцир	—
73. Северн полюсар дамждад Америкӓр нислгӓн.. . . .	75
74. Николай Щорсин кӓцӓсн алдр керг	77
75. Ягӓсн аймшгтӓ юмб	78
76. Ирскин кичг	—
77. Арслнӓ арат хойр	79
78. Манач	80
79. Ухата ноха	81
80. Шонӓхр Шарк хойр	—
81. Чонмуд	82
82. Чонмуд кичкӓдӓн ягӓдж сургӓдв	83
83. Зӓргтӓ туула	84
84. Мӓргӓч ӓкр	85
85. Ноолдан	—
86. Гӓрӓснӓ хургӓн	86
87. Зерлг унгӓн, уулин чон хойр	88
88. Ухата мӓрн	89
89. Бӓргд шовун	—
90. Соньн гууджмул	90
91. Инкубатор	91
92. Хумсна дӓнӓгӓ залу	92

93. Аризл	93
94. Байна мек	94
95. Хөбч көвүн	95
96. Сәкәтә хаалгъ	96
97. Нарн гинчд	—
98. Бала Али	98
99. Керми	—
100. Васька Жуков	99
101. Боова бер	100
102. Түрүн зәнъг	101
103. Хаврин тег	—
104. Ыкр хар	102
105. Хаврин шовуд ирлгън	103
106. Сад хаврар	104
107. Дәкдж кинти уга—стих	—
108. Иджл голд хаврин усн орв	—
109. Иджл хаврар	105
110. Колхоз хаврин көдлмшт белн	106
111. Колхоз газран хагълджана	—
112. Хаврин загъсна сорг	107
113. Малин төл авлгън	108
114. Мекләи хуврлгън	—
115. Бөкүнии үкл	109
116. Хаврин сө	—
117. Нугъсна гууджма болн көвүд	110
118. Коллекция	111
119. Тег	112
120. Сад дотр	—
121. Садни иныгин зокалмуд	113
122. Хөн сарин нег шин	—
123. Тугмудин дуудлгън	114
124. Хөн сарин нег шин Элстд	115
125. Майин нег шин хуучна цагт	116
126. Белн бол (стих)	117
127. Гари Айзман	—
128. Зөргтә Карл	118
129. Тиб—пионер	119
130. Тая—революционерка	120
131. Мана төрски орн	121
132. Комсомольск марш	122
133. Орна харсат батра (стих)	124

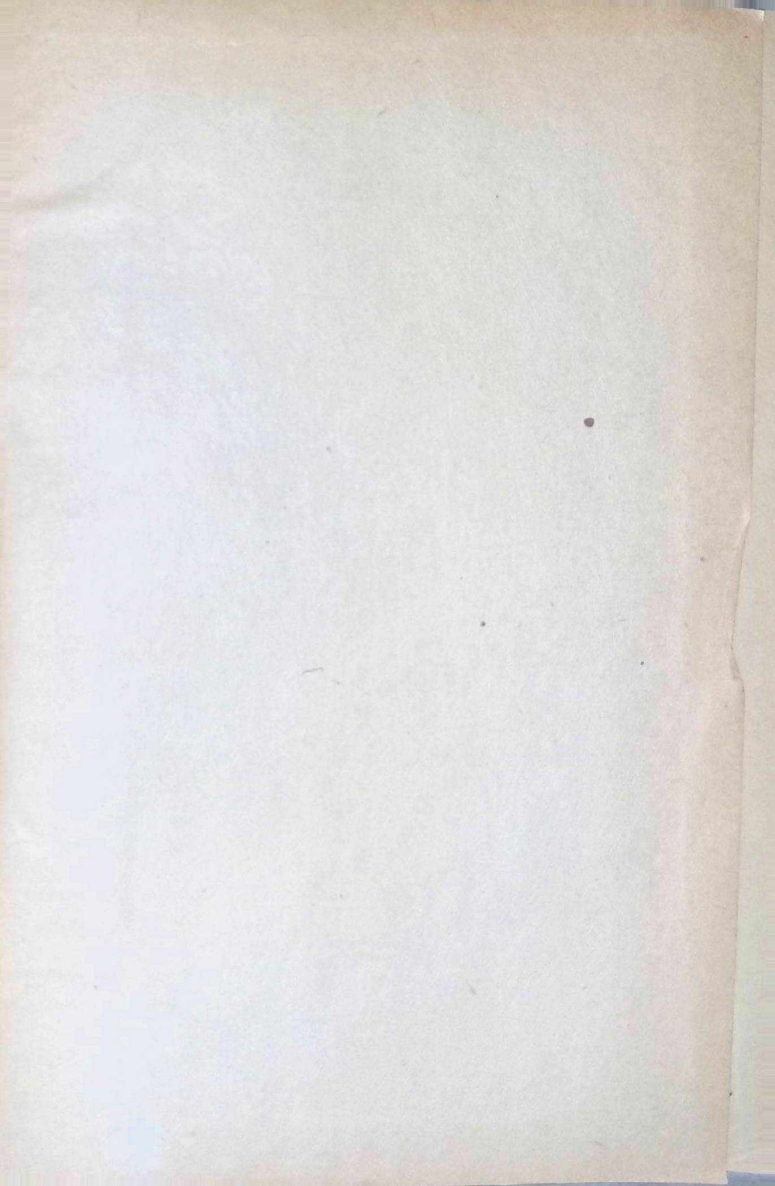
Редактор М. М. Хаглышев.
Тех. редактор П. Л. Швачко.
Корректор Г. М. Ялматаев.

Сдано в набор 13/IX-40 г. Подписано к печати 5/XI-40 г. Формат бумаги
60X92 $1\frac{1}{16}$ Печати. листов 8. У-а.л. 5.³ знаков в печ. листе 35.000
ЛС1192 Тираж 6.150. Заказ № 1856

Типография № 1 НКМП—КАССР Элиста.

Уинь 1 арелнь 75 ден.

14453

[0-18]